

UNIVERZITA KARLOVA

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut politologických studií

Katedra Politologie

**Proměny francouzského stranického systému po
volbách v roce 2017**

Diplomová práce

Autor práce: Bc. et Bc. Filip Mařha

Studijní program: Politologie

Vedoucí práce: PhDr. Miloš Brunclík, Ph. D.

Rok obhajoby: 2019

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracovala samostatně a použila jen uvedené prameny a literaturu.
2. Prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného titulu.
3. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

V Praze dne 10. 5. 2019

Bc. et Bc. Filip Mařha

Bibliografický záznam

MAŤHA, Filip. *Proměny francouzského stranického systému po volbách v roce 2017*. Praha, 2019. 104 s. Diplomová práce (Mgr.). Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut Politologie. Katedra Politologie. Vedoucí diplomové práce PhDr. Miloš Brunclík, Ph. D.

Rozsah práce: 192 952 znaků včetně mezer

Anotace

Diplomová práce se věnuje problematice změn ve stranickém systému Francie. Zásadní proměna francouzské politiky nastala po prezidentských a následných parlamentních volbách v roce 2017. Hlavním cílem práce je analyzovat francouzský stranický systém, jeho proměny a jeho vývoj. Záměrem je poskytnout čtenářům vhled do francouzské politiky a do rysů, které se v ní v období po roce 1958 objevily. Důležitou ústavní úpravou, která má dopad na francouzskou politiku, bylo zkrácení funkčního období prezidenta ze 7 na 5 let a s tím spojené sjednocení konání prezidentských a parlamentních voleb ve stejném roce. První část práce je zaměřena na klasické politologické teorie spjaté se stranickým systémem. Nabídne také přiblížení institucionálních zákonitostí Francie a jejich vývoj. V samostatné kapitole se budeme věnovat volebnímu systému jakožto podstatné proměnné ovlivňující volební vstupy i výstupy. Druhá část práce přináší analýzu stranického systému, pomocí efektivního počtu politických stran a dalších pomocných indikátorů.

Annotation

The thesis deals with the changes in the party system of France. The fundamental change in French politics came after the presidential and subsequent parliamentary elections in 2017. The main aim of the thesis is to analyze the French party system, its changes and its development. The intention is to give readers insight into French politics and the features that have appeared in it since 1958. An important constitutional arrangement affecting French policy was the shortening of the President's term of office from 7 to 5 years and the associated unification of the presidential and parliamentary elections in the same year. The first part of the thesis is focused on classical political science theories connected with the party system. It will also offer a closer look at the institutional patterns of France and their development. In a separate chapter, we will deal with the electoral

system as a substantial variable affecting electoral inputs and outputs. The second part brings an analysis of the party system, using an effective number of political parties and other supporting indicators.

Klíčová slova

Francie, volby, volební změny, změna, volební systém, stranický systém, Macron

Keywords

France, elections, election changes, modification, electoral system, party system, Macron

Title/název práce

Transformations of the French party system after the elections in 2017

Poděkování

Na tomto místě děkuji PhDr. Miloši Brunclíkovi, Ph.D., vedoucímu diplomové práce, za veškerou odbornou pomoc, trpělivost a v neposlední řadě i čas, který mi věnoval během její tvorby. Velký dík patří i mé rodině, která mě vydatně podporuje v průběhu celých mých vysokoškolských studií.

Obsah

Úvod.....	1
1. Teorie stranických systémů.....	8
1.1.1. Efektivní počet stran	12
1.1.2. Volební volatilita.....	15
1.1.3. Blondelova klasifikace stranických systémů	17
1.1.4. Další možné pohledy na stranické systémy	18
2. Institucionální a ústavní konfigurace Páté republiky	20
2.1. Postavení prezidentských voleb	27
2.2. Volební systém a jeho efekt.....	30
2.2.1. Systémy voleb aplikované ve Francii	33
3. Reálný politický vývoj Páté republiky.....	40
3.1. Prezidentské volby	40
3.2. Legislativní volby	47
3.3. Volební rozmach „okrajových“ stran.....	49
3.4. Příliš ideologicky vyhraněné tradiční strany?.....	54
4. Praktická analýza stranického systému Páté republiky.....	57
Závěr	82
Summary	89
Seznam použitých zdrojů.....	90

Úvod

Diplomová práce zaměřuje svou pozornost na problematiku proměny politické situace ve Francii. Jedná se o případovou studii, kdy objektem zkoumání bude francouzský stranický systém. Téma stranických systémů je klasickým, pevně ukotveným výzkumným odvětvím současné politologické vědy, například komparativních analýz. Strany jsou základními jednotkami každého politického systému a proměna jejich vzájemných vztahů, jejich síly, ideologického (volebního) zaměření a tak dále je podstatná a je zkoumaná nejen politologií, ale například i příbuznou sociologií. Stabilita stranických systémů je zkrátka podstatným, relevantním a politology hojně diskutovaným tématem nejen v nedávné době (Bardi, Mair 2008; Šedo 2011: 9). Zvolené téma diplomové práce se jeví jako relevantní rovněž z důvodu přelomových volebních výsledků, které přinesl ve Francii rok 2017, a které nabízí prostor nejen pro teoretické úvahy, ale i praktické „změření“ rozsahu uskutečněných změn pomocí zvolených zkoumaných proměnných stranického systému. Francouzská politika po posledních volbách prošla zajímavým vývojem, který sice nepřinesl první zaznamatelné politické „zemětřesení“ v uplynulých dekadách jinak zdánlivě poměrně politicky stabilní zemi, ale zároveň znamenaly volby v tomto roce poslední „erupci“, která značně znejistila dva dosud hlavní (dominující) politické „sloupy“ – levicový a pravicový blok. V zemi, ve které dělení na pravici a levici vzniklo, byl bipolární charakter stranicko-politického soutěžení značně ochromen (Behrent 2017: 75-81).

Jen velice stěží odhadnutelné a více či méně netradiční až bizarní volební výsledky jakoby se ovšem stávaly v posledních letech stále čtenějším jevem. Analýza stranických systémů a jejich konstantnosti i proto zůstává jednou z ústředních oblastí politologických prací (Dalton 2004). V globálním měřítku byly uplynulé roky, konkrétně rok 2016 a zejména pak rok 2017, z politologického pohledu poznamenány minimálně třemi významnými a zároveň neočekávanými událostmi. I proto se staly záhy středem pozornosti nejen médií, ale také vědecké komunity, která se jimi

zabývala z nejrůznějších úhlů pohledu. Chronologicky vzatu se stalo prvním nepředikovaným případem rozhodnutí většiny obyvatel Velké Británie v celostátním referendu v roce 2016 opustit Evropskou unii. Druhým „šokem“ se stala volba prezidenta v USA v roce 2017. Do úřadu amerického prezidenta byl zvolen Donald Trump, který byl považovaný za outsidera nejen v rozhodujícím souboji o Bílý dům s Hillary Clintonovou coby kandidátky Demokratické strany, ale již v tzv. primárách Republikánské strany, tedy v procesu výběru hlavního aspiranta na prezidenta za tuto stranu. Z obou klání nicméně, jak už dnes víme, nakonec vyšel Trump jako vítěz. A třetí překvapení přinesly prezidentské volby ve Francii v témže roce, kdy ještě rok před jejich konáním nikdo nepředpovídal úspěch Emmanuela Macrona a jen těžko by si na jeho výhru někdo vsadil. A právě posledně jmenovaným politickým fenoménem se bude předkládaná diplomová práce zabývat.

Francie, jakožto jedna z nejdůležitějších zemí Evropy a zároveň tradičně silný a vlivný aktér Evropské unie, historicky soupeřící o vliv se sousedním Německem, v posledních letech spíše spolupracující s ním, zažila v roce 2017 dvoje, z mocenského hlediska, nejdůležitější celonárodní volby. Francouzští voliči si nejprve v přímých volbách vybírali nového prezidenta a posléze také rozhodovali o budoucím složení nejdůležitějšího parlamentního tělesa v zemi, Národního shromáždění (*Assemblée Nationale*). Volby nejsou ve Francii ničím neobvyklým, ostatně konání svobodných a pravidelných voleb je klíčovou charakteristikou každé liberální demokracie, kterou Francie zajisté je (Downs 1957). Přesto jsou výsledky voleb, které rok 2017 přinesl, z historické a zejména politologické perspektivy pro zemi galského kohouta do velké míry unikátní, inovativní a přelomové. Zatím poslední volební výstupy zkrátka vyvolávají otázky, na které se pokusí tato diplomová práce odpovědět.

Tematicky se diplomová práce zaměřuje, jak ostatně i její název napovídá, primárně na problematiku proměny francouzského stranického systému po dvojích volbách, které se v zemi v roce 2017 konaly. V nich volebně velmi propadla zejména tradičně nejsilnější levicová strana, ale ani největší pravicová strana si nevedla o mnoho lépe. Obě, z mocenského

hlediska dosud dominující politické strany, se tak po neúspěchu svých prezidentských kandidátů již v prvním kole přímých prezidentských voleb ocitly v politickém propadu, v krizi, ze které možná nebude snadná cesta ven. Ani následné parlamentní volby, které se konaly krátce po skončení těch prezidentských, totiž nezvrátily trend odlivu volební přízně od dvou doposud nejvýznamnějších politických reprezentantů francouzského obyvatelstva (Kuhn 2017).

Práce je založena na faktu, že francouzský stranický systém se po volebním triumfu zcela nového politického aktéra v roce 2017 změnil. Zavedený dlouhotrvající bipolární charakter francouzské stranické soutěže, kdy po určitou dobu národní politice dominovala pravice, aby ji po čase v pozici hegemonu nahradila levice, tak po volbách uskutečněných před dvěma lety prakticky zcela zanikl (Behrent 2017: 75-81). Volební úspěch totiž slavil aktér nový: mladý, charismatický a centristicky se profilující kandidát Emmanuel Macron, který nakonec dokázal získat největší počet hlasů nejen v prezidentských, ale i v následných parlamentních volbách, do nichž postavilo své kandidáty jím založené nové politické hnutí *En Marche!* – Vpřed! I když, pokud bychom chtěli být důslední, Macron nebyl typickým kandidátem, který by přišel „odnikud“, s politikou naopak měl zkušenosti, byl dokonce členem vlády za prezidenta Hollanda, ale dokázal se od včas „odstříhnout“ a v listopadu 2016 spustil svou prezidentskou kampaň, která nakonec skončila v sídle francouzských prezidentů, v Elysejském paláci (Kuhn 2017: 362).

Všechny nastíněné události samozřejmě vyvolávají mnoho otázek. Počínaje těmi, proč tradiční strany tak náhle ztratily důvěru elektorátu, zda tento pokles byl opravdu tak náhlý anebo je spíše důsledkem delšího časového úseku, co stojí za tím, že naopak uspělo původně zcela neznámé politické hnutí, bez dlouhé historie, a politik, který do prezidentských voleb vstupoval z pozice nezávislého kandidáta, konče těmi, jak se s krizí volebních preferencí vyrovnají obě, do roku 2017, nejsilnější politické strany. Další otazníky rovněž visí nad tím, jak na změněnou situaci zareagují další strany – zejména dva krajní póly stranického systému, tedy krajně pravicová Národní Fronta a krajně levicová strana neúspěšného

kandidáta Mélenchona. Je velkou otázkou, jaká vlastně Francii čeká politická a stranická budoucnost v dalších letech. Tato práce se pokusí nastínit možné scénáře vývoje, ale stěžejně se zaměří na historicko – analytické zkoumání.

Hlavním účelem práce je zanalyzovat historický vývoj francouzského stranického systému a provést komparaci mezi podobou stranicko – politického prostředí do roku 2017 a po něm. Z metodologického hlediska se jedná o případovou studii aplikující empiricky-analytickou metodu zkoumání. Deskripce a analýza změn stranického systému v průběhu doby a po volbách 2017 bude provedena prostřednictvím zvolených kritérií představených v úvodní kapitole práce (efektivního počtu stran, volatility, koncentrace hlasů aj.). Hlavní výzkumný okruh se týká toho, jak dalece se stranický systém francouzské Páté republiky modifikoval, v jakých konkrétních attributech došlo k největším proměnám a v jakých ohledech naopak případně zůstal francouzský politický systém spíše konstantní – neměnný. Výzkumná část práce je zaměřena na studium vnitrosystémových rysů.

Stranické systémy jsou fluidní záležitostí měnící se poměrně frekventovaně (Mair 1989; Dalton 2004). Přesto se v nich některé podstatné tendence prosazují a ustavují delší dobu a bylo by proto nepřesné a málo komplexní porovnávat podobu stranického systému například jen mezi dvěma případy voleb (kupříkladu 2017 a 2012). Časový rozestup i počet zkoumaných případů by měl být vyšší a zároveň by prosté srovnání jen určitých kratších etap politického vývoje mělo poměrně nízkou výpovědní hodnotu (Drulák 2008). Práce tudíž pracuje s širším datovým aparátem, konkrétně využívá volebních výstupů v celé délce trvání Páté francouzské republiky od roku 1958 do roku 2017. V průběhu tohoto delšího úseku se francouzská politika zajímavě vyvíjela a paradoxně se některá zjištění z voleb 2017 (uvedená v samostatné analytické části práce) podobají spíše volbám z roku 1958, než z roku 1981, kdy byla francouzská politika o poznání „jednodušší“ ve smyslu jejího bipolárního formátu. Není tedy vyloženě kladen důraz jen na podobu stranického systému po roce 2017, ale na širší pochopení logiky stranického fungování Francie a jeho proměny

v čase prostřednictvím zvolených indikátorů. Ostatně právě poskytnutí komplexního obrázku o zkoumaném případě je klíčovým úkolem případové studie, kterou tato práce je (Drulák 2008: 33). Ještě upozorníme, že podroben zkoumání bude jen celonárodní stranický systém, tedy nikoli ten existující na lokální či municipální úrovni. Je to dáno jak rozsahem práce, tak také skutečností, že volby na nižších úrovních (volby tzv. „druhého řádu“) se řídí jiným volebním systémem a celkově jinou logikou.

Co se týká členění práce, je tradičně rozdělena na teoretickou část, v níž se nejprve zaměříme na teorii stranických systémů jako celku, neboť změny, které nás primárně vzhledem k tématu práce zajímají, se projevují právě v systému stran, v počtu stran v tomto systému se vyskytujících, v jejich rozdílné síle, vlivu, ideologické profilaci apod. Navíc právě skrze stranický systém V. republiky bude poté provedena analýza toho, jak dalece se francouzská politika v průběhu let proměnila či jak dalece se v ní ukotvily rysy pevněji dané a léty nepříliš modifikované. První kapitola představí politologické studie a nástroje v nich prezentované, které se týkají stranických systémů a které se jeví jako užitečné a přínosné pro předloženou diplomovou práci, přesněji řečeno pro její praktickou část.

Problematika stranických systémů je velice složitým a obsáhlým tématem, takže při jejich analýze a jakékoli hlubší interpretaci jsou poměrně podstatné i faktory plynoucí z historického vývoje zkoumaného případu, výstupů voleb, vliv na podobu stranických systémů má samozřejmě také charakter politického režimu či institucionální nastavení (Duverger 2016). Druhá kapitola proto představí institucionální konfiguraci Páté republiky a její dopad na praktickou politiku Francie i na stranický systém. Vliv na utváření politického potažmo stranického systému měl první prezident V. republiky Charles de Gaulle. Stručně proto vyložíme, jakými reálnými pravomocemi prezident disponuje, jaké je mocenské soužití mezi premiérem a prezidentem, jak jejich vztah působí na každodenní politiku (parlament a tedy i strany), na výkonnou moc a jak tedy osobnost francouzských prezidentů dodnes ovlivňuje i stranický systém.

Následná pasáž uvede základní rysy francouzského volebního systému. Představí, jakým stylem se volí zástupci parlamentu, jakým hlava státu a jak procesní a procedurální podoba těchto volebních klání ovlivňuje volební strategie, voliče a jejich hlasování i politiky a jejich strany jako takové. Další kapitola pak nabídne čtenářům základní informace o tom, jakou genezi politický a stranický systém Francie v čase prošel, přičemž pozornost bude upřena, tak jako v celé práci, na prezidentské a legislativní volby, které představují klíčový objekt zájmu této práce.

Před samotným závěrem bude na řadě praktická – analytická část, která prostřednictvím vybraných kvantitativních (matematických) ukazatelů přiblíží realitu francouzské politiky a pokusí se blíže definovat, k jakým vývojovým přeměnám chronologicky vzato došlo. Jak moc byla situace po volbách 2017 opravdu „deviantní“ oproti minulosti. Půjde převážně o komparaci volebních výstupů a o postihnutí proměn. Tato část práce by měla zodpovědět na položené výzkumné otázky. Závěr pak čtenářům nejen nabídne shrnutí zjištění, ke kterým jsme v průběhu tvorby této studie dospěli, ale také zamyšlení nad možnými scénáři francouzské politiky v letech příštích, nad aspekty, které na voliče i strany mohou mít nezanedbatelný dopad a nad tím, proč se politika nejen ve Francii mění a je stále hůře čitelná, předvídatelná a svým způsobem tedy i interpretovatelná.

Práce vychází z řady odborných prací, ze kterých čerpá informace, inspiraci i teoretické přístupy k problematice stranických systémů. Cenná je kniha *The 2017 French Presidential Elections: A Political Reformation?*, kterou napsali Jocelyn Evans a Gilles Ivaldi, kteří se volbami ve Francii v roce 2017 velmi podrobně zabývají. Ucelený přehled týkající se vývoje francouzské politiky v době nedávné přináší rovněž kniha *France Votes: The Election of François Hollande* od Irwina Walla. Důležitým autorem pro účely této práce je také Robert Elgie, který se zabýval nejen specifickým francouzským volebním systémem, ale také poloprezidentskými systémy v knize *Semi-presidentialism in Europe*, která vyšla v roce 1999. Další inspiraci poskytuje John Gaffney, který zaměřil svou pozornost s těžně na prezidenty Páté francouzské republiky a na prezidentské kompetence. Teoretickým zázemím a svými idejemi přispěl k vypracování diplomové práce také Peter Mair, který se

v knize *Party System Change: Approaches and Interpretations* z roku 1997 zabýval proměnami v rámci stranických systémů a jeho myšlenky jsou dodnes inspirativní pro účely nahlížení na politiku jako takovou. Odborný francouzský text, který práce rovněž využívá, napsal v roce 2008 Gérard Grundberg a zabývá se v něm především prezidentskými volbami a kompetenčnímu srovnání pozice premiéra a prezidenta. Shugart a Carey v knize *Presidents and Assemblies: Constitutional Design and Electoral Dynamics* z roku 1992 řešili, jak silný prezident mění podobu a povahu stranického systému.

K česky psaným odborným publikacím, které jsme pro lepší vhled do praktického politického fungování Francie použili, lze na tomto místě přiřadit knihu Michela Perottina s názvem *Francouzský politický systém*, ve které se autor věnuje francouzské politice na tuzemské poměry vůbec nejpodrobněji a podává v ní čtenářům ucelený výklad. Další česky psanou knihou, z níž autor této práce čerpá, je kniha Miroslava Nováka a autorského kolektivu *Strany, volby a demokracie. Od Duvergera k Sartorimu a dále* z roku 2016, která poskytuje v českém jazyce napsaný velmi ucelený a cenný pohled na politologické klasiky Sartoriho, Duvergera, Lijpharta a další, na stranické systémy i další příbuzná témata a nabízí zajímavé úvahy pro další výzkum.

Co se týká dnes již klasických politologů a jejich děl pojednávajících mimo jiné o problematice stranických systémů, využívá diplomová práce poznatků Duvergera: *Party Politics and Pressure Groups: A Comparative Introduction* (1972), *Politické strany* (2016); Sartoriho: *Strany a stranické systémy* (2005), *Srovnávací ústavní inženýrství* (2011); Taagepera: *Predicting party sizes: the logic of simple electoral systems* (2007); Katze: *A Theory of Parties and Electoral Systems* (1980); Maira: *Party System Change: Approaches and Interpretations* (1997); Downs: *An Economic Theory of Democracy* (1957) a dalších. Výčet autorů a jejich děl není úplný, navíc každý vědec přistupuje k problému z jiné perspektivy. Jedná se ale o publikace, které bezesporu poskytují užitečnou a bohatou škálu teorií, hypotéz a přístupů vztahujících se ke stranickým systémům jako takovým.

1. Teorie stranických systémů

Primárním tématem předložené diplomní práce je přiblížit jejím čtenářům francouzský stranický systém Páté republiky, respektive postihnout změny či naopak popsat kontinuity, které jsou v průběhu Páté republiky zaznamenatelné. K naplnění cíle bude zapotřebí mimo jiné čerpat inspirativní podněty z klasických typologií, respektive teorií stranických systémů, které se v našem oboru v průběhu doby objevily, a které dodnes skýtají základ pro četné vědecké práce a studie.¹ Krátce řečeno by úvodní kapitola práce měla nastínit teoretická východiska využitelná a nosná pro následnou analýzu stranického systému Francie. Pro politology je stranický systém tradičně „alfou a omegou“ zkoumání politického vývoje v jakékoli demokratické zemi (Novák 2016). „*Strany a systém, který v dané politické jednotce tvoří, jsou klíčem k chápání moderních politických systémů, zejména demokratických*“ (Novák 2016: 292). Základní rysy, které se v politickém vývoji Francie objevily, zkrátka lze jen obtížně nalézt a věrohodně přiblížit bez znalosti stranického systému režimu Páté republiky, bez znalosti jeho geneze v dávější, ale i v době nedávno minulé.

Každopádně platí, že každý stranický systém je tvořen jednotlivými politickými stranami² (Cabada, Kubát 2002: 249). Strany ovšem nejednají soliterně, nefungují ve „vakuu“, naopak mezi nimi dochází ke vzájemnému působení: „*stranický systém je přesně oním systémem interakcí vyplývajícím z mezistranické soutěže*“ (Sartori 2005: 55). Podobně hovoří Duverger: „*S výjimkou států s jedinou stranou, koexistuje v rámci jedné země více stran: podoby a způsoby této koexistence vytvářejí „stranický systém“ dotyčné země*“ (Duverger 2016: 228). Všeobecně tudíž politologie pohlíží na stranický systém

¹ Ostatně příliš inovací se od té doby v politologii v tomto výzkumném poli neobjevilo, což ve svém textu kritizují Luciano Bardi a Peter Mair, počet nových (použitelných) typologií stranických systémů je tak omezený (Bardi, Mair 2008: 147-152).

² Jejich činnost a existence je pro demokratické politické zřízení a jeho přežití v čase stěžejní (Katz 1980: 1; Mershon, Shvetsova 2013: 1).

jako na určitý strukturovaný soubor interakcí mezi stranami³ (Mershon, Shvetsova 2013: 3). Pro Klímu (1998: 140) je stranický systém „*soustava politických stran, které vytvářejí síť vztahů na úrovni voleb, parlamentu a výkonné moci.*“ Vzájemné působení stran se odehrává v konkurenčním prostředí, ať už na volební úrovni, kde jde o maximalizaci hlasů, nebo na parlamentní či vládní úrovni, kde jde o maximalizaci vlivu a moci (Mair 2001: 35). „*V rámci systému dochází ke vzájemným vztahům politických stran, které jsou determinovány především jejich rivalitou*“ (Cabada, Kubát 2002: 246).

Každá z politických stran v souvislosti s řečeným zastává v liberálně-demokratickém politickém systému několik více či méně podstatných rolí (Říchová 2012). Tím, že mezi sebou strany soupeří o přízeň voličů prostřednictvím voleb, stávají se alternativami, mezi kterými si každý jednotlivý volič následně vybírá tu, kterou považuje z různých příčin za nejvhodnější pro udělení hlasu (Mershon, Shvetsova 2013: 1). Zvolené strany, opírající se o legitimitu vzešlou z nabytých volebních hlasů⁴, poté v ideálním případě prosazují prostřednictvím zákonodárského sboru a legislativního procesu politický program (manifest), pro který voliči hlasovali a převádí tak voličské požadavky a naděje do praxe (Mershon, Shvetsova 2013: 1). Touto svou činností tím pádem plní „zprostředkující funkci“, artikuluje, vyjadřuje a realizuje zájmy, přání a potřeby občanů (voličů), jež ve voleném sboru zastupují (Říchová 2012: 87-91). „*Strany musí být schopny působit integrovaným způsobem vůči voličům: musí zůstat důležitými zprostředkovateli v politickém systému*“ (Smith 1979: 130). Jelikož názory voličů na úspěšnou a ideální prezentaci jejich zájmů se mění, také stranické systémy jsou v čase proměnlivé (fluidní, dynamické), nejsou tedy trvale dané (statické) a přístup jednotlivých stran v daném stranickém systému se navíc liší na základě jejich počtu v něm se vyskytujících (Cabada, Kubát 2002: 262).

³ Pouze jedna politická strana nemůže nikdy tvořit plnohodnotný stranický systém, za takové situace není s žádným jiným stranickým prvkem ve vzájemné interakci, nedochází tedy k soutěži o hlasy voličů (Sartori 2005: 54-55).

⁴ Přičemž pro demokratický režim a jeho vývoj je nejlépe, pokud tyto hlasy nepochází jen od určité části společnosti, ale od co nejširší škály společenských segmentů (Lipset 1960: 31).

Z historického pohledu je největší důraz politologů kladen právě na numerické (kvantitativní) kritérium. Nezákladnější a zároveň nejsnazší způsob nazírání na konkrétní stranický systém je právě prostřednictvím počtu stran v něm se vyskytujících (LeDuc et al. 2002: 89; Golosov 2010: 2). Zjednodušeně jde o to, jaký počet politických stran v daném zkoumaném systému stran vlastně existuje, tj. jak široký je rozsah stranické nabídky. Početní hledisko dopadá na chod stranického systému, potažmo politického systému jako takového. Pokud se v daném případě objevuje více politických stran, fungování, struktura i logika politického boje, podoba vlád, jejich odpovědnost, efektivita a tak podobně, je odlišného charakteru, než pokud jsou v systému de facto jen strany dvě (Mair 1997). „*Čím méně stran se podílí na moci a účastní na politické soutěži, tím je stranický systém jednodušší. A naopak: čím více stran se zapojuje do volebního boje, parlamentní a vládní činnosti, tím složitější je celkový stranický i politický systém*“ (Klíma 1998: 147-148). S počtem stran jako první systematicky pracoval Maurice Duverger, který již 6 let po skončení druhé světové války odlišil dvoustranické od vícestranických systémů (Mair 1997: 200-202; Golosov 2010: 2). Dvojčlenný stranický systém založený na výměně (opakující se) těchto dvou alternativ u moci po určitém období je podle francouzského politologa a sociologa nejvhodnější nejenom k moderaci binárních rozhodování, které jsou společensky nejčtetnější, ale také k utužení (případně vytvoření) konsenzuálního modelu demokracie (Klíma 1998: 148-149; LeDuc et al. 2010: 49; Duverger 2016). Takové rozložení sil je navíc pro voliče nejjednodušejí interpretováno skrze trestání nebo naopak odměňování jednočlenné vlády za její realizované kroky v úřadu prostřednictvím voleb (LeDuc et al. 2010: 49; Sartori 2011: 71; Novák 2016: 304-306;).⁵ Za opak pokládá vícečlenný stranický systém (multipartismus), z hlediska stability je tento spíše nestálý a konfliktní (Mair 1997: 200-202). Lze tvrdit, že pro Duvergera bylo z hlediska

⁵ Na stinné stránky takovýchto systémů, obvykle spjatých s vysokou mírou disproporcionality, upozornil Jocelyn Evans (2004: 157-158): Voliči v takových podmínkách nehlasují upřímně, chodí k volbám méně a mají menší výběr mezi různými možnostmi způsobu vládnutí. Politika v takových podmínkách je dost jednotvárná a homogenní. Na druhou stranu takový politický systém je atraktivní pro voliče, kteří preferují jasný výsledek, kdy obvykle vzniká vláda jedné strany (Evans 2004: 159).

stranického systému podstatné, zda je bipolární anebo multipolární (Novák 2016: 293).⁶

Od dob Duvergera se politologie snažila nalézt věrohodné odpovědi na to, jak lze počet stran účinně zjišťovat, jak dalece je takové zkoumání přínosné a jak celou záležitost vlastně měřit (Smith 1979). Duvergera a jeho typologii stranických systémů doplnil další vlivný politolog, pocházející ze sousední Itálie, Giovanni Sartori. Jeho vklad do teorie stranických systémů je do dnešní doby oceňován a politology akceptován i aplikován (Fiala, Strmiska 2009: 145). Ital uznal, že na množství stran záleží, že se jedná dokonce o klíčovou proměnnou, ale zároveň se snažil rozřešit problém, jaké strany vlastně máme do počítání (výzkumného rámce) zahrnout (Fiala, Strmiska 2009; Sartori 2005). Všechny, tj. ty, které do voleb postaví alespoň jednoho kandidáta, i ty, které obdrží ve volbách jen nepatrné množství hlasů? V tom případě by se ale v zásadě každý systém stran, i ten anglický, dal popsat jako skládající se z více politických stran. Sartori metodologicky spleťté téma vyřešil tím, že zavedl pojem relevantní politická strana (Sartori 2005: 125; Sartori 2011: 45-70).⁷ Otázka relevance mu umožnila některé strany do formátu systému stran zahrnout, jiné naopak vynechat. Započítával jen takové aktéry stranických systémů, které jej výraznějším způsobem ovlivňovaly (Golosov 2010: 3). Relevantní formace buďto musely disponovat koaličním potenciálem, v tom případě mohly reálně pomýšlet na vládní angažmá (výkon moci), nebo musely mít vyděračský (zastařovací) potenciál, v takovém případě reálně ovlivňovaly ostatní aktéry, jejich schopnost vládnout, celkový charakter politické soutěže a podobně (Novák 1999: 45; Sartori: 2005: 128; Říchová 2012: 101-102). Ani tento krok ovšem nebyl zcela empiricky uspokojivý, zahrnutí či naopak vyjmutí určité politické formace z „počítání“ bylo spíše subjektivní a intuitivní (kvalitativní), což se stalo předmětem disputací a vedlo k podnětům, jak by se daly strany pro vědecké účely „bez problémů“ spočítat (Fiala, Strmiska 2009).

⁶ Početní hledisko ale nebylo ani pro Duvergera vším, významné bylo rovněž to, zda jsou strany disciplinované (rigidní) a vzájemně ne/závislé (Novák 2016: 293-295).

⁷ „Rozdělení politických stran na relevantní a irrelevantní určuje způsob jejich počítání, tzn. dovoluje oddělit podstatné od nepodstatného, rozlišit, zda hrají nějakou roli ve stranickém systému či nikoliv“ (Cabada, Kubát 2002: 250).

1.1. Proměnné měřící stabilitu stranických systémů

Teorie stranických systémů disponuje poměrně velkým množstvím instrumentů, jak lze stranické soustavy měřit a studovat.⁸ V této části práce explicitně vyjmenujeme a blíže představíme proměnné stranického systému, které budeme posléze v analytické zkoumat a na základě nich posuzovat míru modifikace stranického systému. Také si přiblížíme typologii stranických systémů podle francouzského politologa Jeana Blondela, neboť se jeví jako celkem účelné jeho přístupu ve zkoumání francouzského politického systému využít v analytické části práce. Dotkneme se i přístupů jeho kolegů, klasických politologů Duvergera a Sartoriho.

1.1.1. Efektivní počet stran

K rozřešení otázky jak lépe empiricky uchopit problematiku zjišťování různě velkých stran s jejich různou působností ve stranickém systému přispěli na konci 80. let 20. století politologové Markku Laakso a Rein Taagepera. Uvědomili si, že „*počet stran musí být funkčně definován způsobem, který zohlední jejich relativní velikost*“ (Laakso, Taagepera 1979: 3). Tím napomohli udržet validitu odborných studií postavených na zkoumání počtu stran. Šlo o to, nepočítat všechny strany za stejně důležité⁹, ale brát na zřetel jejich vzájemnou nestejnost, jejich různou velikost. K tomuto účelu ve svém článku představili index, který měří efektivní počet stran¹⁰ (Laakso, Taagepera 1979). Jimi vytvořený efektivní počet stran se stal „*standardním měřítkem toho, jak*

⁸ Problém představuje neexistující shoda ve vědecké politologické obci o tom, které nástroje jsou nejvíce účinnými pro zkoumání stranických systémů ani jak je lze jednotně interpretovat.

⁹ Na důležitost rozlišovat mezi formacemi „důležitými“ a „nedůležitými“ ostatně pár let před nimi upozornil už Sartori, který ovšem žádný index nezavedl (v češtině viz Sartori 2005).

¹⁰ Za hypotetické situace, v níž by například 5 různých politických stran získalo stejný procentní podíl mandátů (každá po 20%), počet těchto stran by byl stejný jako jejich efektivní počet, tj. také pět (Novák 1997: 130). Tak tomu ale v praxi nikdy nebývá, i proto je Laaksův a Taageperův efektivní počet stran pro politické bádání přínosný.

*jsou koncentrované hlasovací podíly ve volební soutěži“ (Cox 1997: 29).*¹¹ Toto měřítko je tak v současnosti využíváno i k analýze stranických systémů (Chytilík et al 2009: 73). Vystihuje počet potenciálně stejně velkých (silných) politických subjektů, které by měly stejný účinek na frakcionalizaci stranického systému, jako mají skutečné strany různé velikosti (Dudáková, Chytilík, Zvára 2006: 7). *„Index se rovná jedné, pokud existuje jenom jedna strana, a jeho hodnota roste se zvyšujícím se počtem stran“ (Chytilík et al 2009: 74).* Výsledná hodnota indexu referuje o míře fragmentace, například výsledek efektivního počtu stran 4,62 znamená, že stranický systém je ve skutečnosti roztržštěný tak, jako kdyby v něm existovalo 4,62 shodně velkých uskupení. Efektivní počet stran poukazuje na roztržštěnost stranického systému a zároveň na jeho stabilitu (Novák 1996: 414; Šedo 2011).

Pozitivem tohoto doposud stále hojně užívaného ukazatele, použitého i pro účely této práce, je, že bere v potaz nejen čistou přítomnost strany v konkrétním politickém systému, ale také její relativní volební/parlamentní „váhu“. Index efektivního počtu stran má tu vlastnost, že do svého výpočtu zahrnuje veškeré politické subjekty, i ty s minimálními volebními zisky, ale ve svém výsledku tyto odlišně vysoké volební vstupy zohledňuje. *„Je zároveň mnohem citlivější k mírným změnám v počtu získaných hlasů, jelikož používá desetinné hodnoty“ (Chytilík et al 2009: 74).* Výhodou rovněž je, že ho lze aplikovat na různé úrovně politického zkoumání, jak na volební etapu politického boje, tak i na definitivně zvolené parlamentní těleso (Chytilík et al 2009: 74).¹² Běžně se pro první index používá název efektivní počet volebních stran (ENEP), pro druhý efektivní počet parlamentních stran (ENPP). Pro výpočet prvně jmenovaného měřítka se využívá počet obdržovaných hlasů, pro druhý počet mandátů konkrétní strany (Baldini, Pappalardo 2009: 34).

¹¹ Příklad: Pokud ve volbách kandiduje 30 stran, maximální počet efektivních stran by byl také roven 30, v praxi jsou ale hlasy voličů koncentrovány do nižšího počtu stranických alternativ (Cox 1997: 29).

¹² Efektivní počet volebních stran (ENEP) poukazuje na soudržnost a vzájemnou sílu politických subjektů účastnících se voleb. Do výpočtu bere v potaz procentuální podíly hlasů pro všechny volební strany ($v = \text{votes}$). Efektivní počet parlamentních stran (ENPP) do výpočtu zahrnuje až podíly křesel, které strany po volbách obsadily ($s = \text{seats}$). ENPP vypovídá o frakcionalizaci stranického systému v legislativním orgánu (Laakso, Taagepera 1979).

Konkrétní vzorce pak vypadají takto: $ENEP=1/\sum v_i^2$ a $ENPP=1/\sum s_i^2$, kde v_i je podíl hlasů (*votes*) a s_i křesel (*seats*) dané strany i (Laakso, Taagepera 1979).¹³ Tento index pak daleko lépe umožňuje srovnávat různé vývojové fáze určitého stranického systému, nebo různé stranické systémy napříč zeměmi ve shodné etapě, než v případě Sartoriho „relevantního“, ale občas poměrně dost subjektivně zbarveného a místy až účelově používaného měřítka (Fiala, Strmiska 2009).

Ani index Laaska a Taagepery ovšem není bezchybný. Jeho úskalím je, že ve výsledku zveličuje velké strany a naopak ubírá na významu subjektům menším, volebně okrajovým (Dudáková, Chytilík, Zvára 2006: 7). Efekt na efektivní počet stran je tak větší u větších stran.¹⁴ A také je občas náročné sehnat relevantní volební statistiky poskytující údaje o zisku hlasů i velmi malých politických aktérů. Celkově vzato však efektivní počet stran uspokojivě umožňuje komparovat nejen jednotlivé státy, ale také změny zaznamenané mezi jednotlivými volbami v jednopřípadové studii (Baldini, Pappalardo 2009: 34). Pro lepší přiblížení dynamiky změn, potažmo rozsahu inovací v systému stran, se tak hodí a předložená práce toto kvantitativní měřítko využije.

Analytická část poskytne pohled na měnící se efektivní počty stran na volební i parlamentní úrovni, zároveň ovšem upozorní na efektivní počet prezidentských kandidátů. Užitek pramenící ze srovnání stejného kvantitativního ukazatele nejen na dvou různých úrovních parlamentních voleb, ale také prezidentských by mohl být poměrně veliký. Už jen proto, že se prezidentské volby v současnosti jeví být těmi důležitějšími ve srovnání s volbami parlamentními, nebo, lépe řečeno, jejich výstupy dopadají na výstupy voleb legislativců, lze tudíž předpokládat poměrně výraznou korelaci mezi počtem efektivních prezidentských kandidátů a počtem efektivních politických stran.

¹³ Jeho ekvivalentem je vzorec: $N = 1/H = 1/\sum p_i^2$.

¹⁴ „Velké strany nadhodnocuje, zatímco strany menší podhodnocuje a strany s minimálním ziskem nepočítá téměř vůbec“ (Chytilík et al 2009: 74).

1.1.2. Volební volatilita

O změněném charakteru politického systému v širším slova smyslu, stranického systému v užším slova smyslu, vypovídá nejen v předešlé pasáži prezentovaný efektivní počet stran, který představili Laakso s Taageperou v roce 1979, ale zvláště pak tzv. Pedersenův index volatility, který autor zavedl do politické vědy shodou okolností ve stejném roce (Pedersen 1979: 1-26). Mogens Pedersen zaměřil svou pozornost na úroveň volební (voliče), což ve své studii také uvádí (Pedersen: 1979: 3). Na rozdíl od počtu stran, na který klade důraz kvantitativní nástroj představený Laakso a Taageperou, se Pedersen zaměřuje na volební chování, respektive procentuální sílu jednotlivých stran. Vzorec výpočtu Pedersenovy celkové volatility je takovýto: $V = \frac{1}{2} \sum | \text{pit} - \text{pit}-1 |$ (Novák, Lebeda 2004: 416). Pit je zisk procent určitého politického uskupení v čase t a pit-1 je zisk toho samého uskupení ve volbách předchozích (Šedo 2011: 15). Později proběhlé volby jsou tudíž menšencem, předcházející volby pak menšítelem. Toto měřítko tudíž přibližuje změny volební podpory jednotlivých politických alternativ mezi dvěma po sobě jdoucími volbami (Novák, Lebeda 2004: 416). Slovně vyjádřeno se výsledek Pedersenovy celkové volatility rovná polovině součtu absolutních hodnot rozdílů jednotlivých politických subjektů mezi dvěma nejbližšími volbami (Linek 2014: 25). „*Index nabývá hodnot od nuly, což představuje situaci, kdy všechny strany získají v po sobě jdoucích volbách stejnou podporu, po sto, což znamená, že z původních stran, které získaly všechny hlasy v prvních volbách, nezískala žádná strana hlasy ve druhých volbách a všechny hlasy v druhých volbách získaly nové strany*“ (Linek 2014: 25). V reálu se hodnoty volatility pohybují mezi dvěma extrémy. Míra takto zjištěné volební volatility pak postihuje dynamiku fluktuace či „přelétavosti“ voličů od jedné strany ke druhé (Linek 2014: 25). Platí, že čím vyšší hodnoty dosahuje, tím vyšší jsou přesuny voličů mezi dvěma volbami, respektive politickými subjekty v nich soutěžícími. Lze obecně stanovit, že čím nižší výsledné číslo volatility je, tím stabilnější charakteristiky vykazuje daný stranický systém.

Jsou to právě volební výsledky, které dopadají na podobu všech demokraticky volených orgánů, takže prostřednictvím volební volatility lze

poměrně efektivně zkoumat stálost či naopak nestálost systémů stran, což ostatně bylo záměrem Pedersena (1979: 4): „*Popis evropských systémů z hlediska volatility poskytuje přinejmenším částečnou odpověď na širší otázky týkající se změn a stability v evropských stranických systémech.*“ Prostřednictvím tohoto indexu dodnes politologové ve svých odborných pracích zjišťují volební volatilitu na základě agregovaných dat získaných z výsledků dvou po sobě následujících voleb (Linek 2014: 25). Jakub Šedo (2011: 12-15) dokonce považuje změření výše volatility za stěžejní proměnnou vypovídající o stabilitě systémů stran.

Také Pedersenův index se však potýká s problémy, sám autor upozorňuje na problematiku sběru dat (Pedersen 1979: 5). Relevantní volební výsledky i pro malé subjekty je obdobně jako v případě efektivního počtu stran složité sehnat¹⁵ (Šedo 2011: 20). Výzkumnou výzvu představuje rovněž proměnlivost aktérů stranických stran, politické subjekty kandidující v jedněch volbách už v těch příštích kandidovat nemusí a naopak, ještě větším úskalím je pak štěpení či naopak slučování vícero různých stran ve stranu jednu (Pedersen 1979: 5).¹⁶ Zkrátka je vždy trochu problematické pojímat složitý stranický systém v rámci jednoho jediného matematického ukazatele (Šedo 2011: 20). Pro Francii je bohužel platné i úskalí týkající se zařazení stran v jedněch volbách a ve druhých, nejasnost pak přináší výsledné různé rozdíly při rozdílném posouzení stranického systému (Šedo 2011: 20-34). „*V některých případech se rozštěpení a fúze shodují, když se segmenty stran odtrhnou a vytvoří nové strany. Výskyt takových událostí činí velmi obtížné porovnávat volební volatilitu v některých evropských zemích, zejména ve Francii a Itálii*“ (Pedersen 1979: 5). K problematice nejasně uchopitelných stran přistupujeme podobně jako jiní vědci tak, že nejasné politické subjekty řadíme do kategorie „ostatní“ a počítáme s nimi, jakoby se jednalo o blok stran (Šedo 2011: 30-34). Naštěstí se jedná jen o některé případy voleb a výše procentuálních zisků takovýchto stran je poměrně malá a tedy i výsledky jen málo zkreslující (problematizující). Pedersenův index volatility je tedy dalším nástroj

¹⁵ V době masového nástupu počítačů a digitalizace jako takové je tento problém přece jen lépe řešitelný, archivace i vyhledání rozsáhlých datových souborů je nyní snadnější.

¹⁶ Problém představuje i četné přejmenovávání stran mezi zkoumanými volbami apod.

kvantitativní politologie, který efektivně pomáhá přiblížit vývoj stranického systému jako celku, a který tedy předložená práce využije (Šedo 2011: 15).

Vedle toho se v práci dotkneme i tematiky spjaté s volebním systémem, neboť jeho podoba rovněž nezanedbatelnou měrou působí na míru disproporcionality zastoupení politických stran v legislativě a tím i charakter stranického systému. Determinuje totiž počet stran přítomných ve stranickém spektru a jejich poměrnou velikost (Lebeda 2008: 29). Volební systém je v tomto smyslu v práci považován za nezávisle proměnou a výsledná podoba zvolených stran tvořících stranický systém za závisle proměnnou. Systém voleb je jednou z předpokládaných příčin podoby stranického systému (Drulák 2008: 16). V teoretické části si představíme francouzský volební systém jak pro volby parlamentu, tak i prezidenta, v analytické části přiblížíme praktický dopad volebního systému legislativních voleb na stranický systém prostřednictvím výpočtu míry disproporcionality v parlamentních volbách. Tato práce konkrétně využívá index disproporcionality, který do politologické vědy zavedl Michael Gallagher v roce 1991 v práci *Proportionality, Disproportionality and Electoral Systems*. Gallagherův „Least squares index“ měřící disproporcionalitu volebního systému se vypočítává umocněním rozdílu mezi podílem získaných hlasů a obdržených mandátů všech stran. Hodnoty se sečtou a výsledný součet je vydělen dvěma a odmocněn (Gallagher 1991: 40). Konkrétní výsledky Gallagherova „Least squares indexu“ (označován jako Lsq) budou prezentovány ve čtvrté, analytické části práce.

1.1.3. Blondelova klasifikace stranických systémů

Další přístup, který v analytické části práce využijeme, přinesl do politické vědy francouzský politolog Jean Blondel a opět i jeho koncepce třídění stranických systémů pracuje s volebními výsledky. Blondel v roce 1968 publikoval článek, v němž rozčlenil stranické systémy na základě výše procentního podílu hlasů dvou největších politických formací na základě volebních výstupů do čtyř definičně odlišných skupin (Blondel 1968). Ke kategorizaci stranického systému v tomto případě nedochází složitou metodou.

Žádné složitější výpočty se nekonají, „prostě se jen“ sečtou procentuální zisky prvních dvou formací v pořadí posuzovaných voleb a na základě toho se stanoví, jaký rys je pro daný formát soutěže stran typický. Pokud první dvě největší strany získaly společně od 90 do 100 procent hlasů, tak je Blondel zařadil do první kategorie. Další třída pak zahrnovala systémy strany, kde první dvě volební strany dosáhly na 70 až 80 procent hlasujících. Třetí skupina stranických systémů byla ta, v níž první dvě politické formace obsadily dohromady 60 až 70% odevzdaných volebních hlasů a poslední, čtvrtá skupina zahrnovala všechny případy, kde procentuální souhrn prvních dvou stran umístěných ve volbách je nižší než 50% (Blondel 1968; Novák 1997: 167). První skupinu s nejvíce koncentrovanou volební podporou Blondel definoval jako dvoustranický (bipartijní) systém, druhou jako třístranický systém (tripartismus) a poslední dvě skupiny spadaly do vícestranického systému (Novák 1997: 168). My tohoto přístupu v analytické pasáži práce využijeme a uvidíme, jak vypadaly souhrnné zisky prvních dvou vítězných alternativ v případech jednotlivých francouzských voleb. Aplikujeme tento přístup jak na legislativní volby, tak na volby prezidentské a posoudíme, jak dalece se dal politický systém Francie v období Páté republiky označit jako bipolární.

1.1.4. Další možné pohledy na stranické systémy

Co se týká stranických systémů z hlediska dalších možných úhlů pohledu, lze se na jejich charakter dívat různými způsoby. Mezi nejhojněji používané patří posuzování relevance stran a tedy i posuzování jejich počtu ve stranickém systému buď na základě počtu voličů, nebo na základě obdržených mandátů (Novák 1999). Zatímco v předchozí části uvedený Jean Blondel upřednostňoval spíše první způsob nazírání na stranické systémy, jeho kolega Maurice Duverger preferoval spíše druhý (Duverger 2016). Každopádně dnes oba dva patří mezi zástupce klasické politologie a jejich zkoumání stranických systémů je vedle Giovanniho Sartoriho řazeno mezi přelomová díla pojednávající o klasifikaci stranických systémů na základě stanovených kritérií. Všichni tři klasičtí teoretici stranických systémů spadají spíše pod kvalitativní oblast politologie, jejich hlavním cílem nebylo zkoumat systémy

stran, počet stran ani jejich interakce na základě matematických formulí a složitějších statistických metod. Chtěli popsat hlavní proměnné, mající delší přesah a delší platnost. Jejich přístup ke studiu stranických systémů je dodnes respektován, přínos politologii oceňován a dokonce je na ně navazováno. My se v analytické části pokusíme čtenářům práce přiblížit, jak by asi francouzský stranický systém tito tři jmenovaní popsali, využijeme jejich myšlenek.

Pozornost bude tedy upřena obzvláště na fungování stranického systému z pohledu mechanismu stranického uspořádání, tj. obecněji na jeho vývoj, na vzájemné působení stran, jejich pozici v něm a tak podobně. Ústřední kritéria, prostřednictvím kterých budeme nahlížet na francouzský stranický systém, jsou následující: počet stran, jejich velikost, a to jak procentuálně vyjádřena skrze dílčí volební výsledky, tak i mandátově. Budeme se tedy držet diferenciací na volební a parlamentní úroveň zkoumání systému stran (Cabada, Kubát 2002: 247). Jak známo, tyto dvě veličiny se více či méně dramaticky liší, zatímco proporční volební systémy jejich vzájemné poměrování činí více rovnovážné, majoritní systémy naopak ekvilibrium mezi procentem voličů a procentem mandátů deformují (Evans 2004: 157).¹⁷

Podobou a vnitřním uspořádáním stranického systému se zabýval v pozdější etapě také irský politolog Peter Mair. Změny v systému stran a jejich pravděpodobnost definoval pomocí struktury stranického soupeření, která je buď uzavřená, nebo otevřená (Mair 1997: 199). Otevřená struktura je hůře předvídatelná, méně strukturovaná a větší šanci uspět mají nové politické strany, zatímco uzavřená struktura se lépe predikuje, co se výsledků voleb týče, je více strukturovaná i „zamrzlá“, neboli stálá (Mair 2001: 24-41). V souvislosti s tímto přístupem se v práci zmíníme také o tom, zda a jak často v rámci Páté republiky docházelo ke střídání u moci, kolikrát k němu došlo, a to odděleně v rámci obou důležitých národních voleb – prezidentských a parlamentních. V souladu s přístupem Petera Maira prozkoumáme, jestli se ve Francii k moci dostávaly v období 1981 až 2017 spíše jedny a ty samé politické strany, nebo zda vládní odpovědnost „okusilo“ více různých politických stran (Mair 1997: 199).

¹⁷ Více viz kapitola 2 zabývající se mimo jiného volebním systémem.

2. Institucionální a ústavní konfigurace Páté republiky

Z důvodu zaměření této diplomové práce primárně na problematiku spojenou se stranickým systémem Francie je užitečné si také představit institucionální úpravy a zavedená volební pravidla v rámci zkoumané země. Neboť, jak upozorňuje Robert A. Dahl ve své knize *On Democracy*, ústavní nastavení ovlivňují mimo jiné právě i stranické systémy (Dahl 1998: 128-129). Zkrátka platí, že: „*Politické strany jsou politické instituce působící v kontextu definovaném jinými institucemi*“ (Mershon, Shvetsova 2013: 3). „*Instituce získaly prominentní místo v teoriích stranických systémů a úspěchu jednotlivých stran*“ (Meguid 2008: 6). „*Jsou to instituce, které nám v politice poskytují prostředky a jazyk pro přemýšlení o politických alternativách.*“ (Mair 2001: 39).

Pro komplexnější a správnější pochopení politického vývoje v nedávné době, jako i pro efektivnější a přesnější najetí a popsání proměněných či naopak permanentních rysů politického, respektive stranického systému ve zkoumané zemi, je příhodné se na politický a obecněji i ústavněprávní vývoj v ní, dívat více komplexně, v dlouhodobější časové ose. Cílem této kapitoly je nastínit institucionální a ústavní zákonitosti popisovaného případu. Pro nastavení ústavních zvyklostí a jejich následný účinek jsou důležité zejména dvě věci: za prvé jsou to momentální zájmy klíčových aktérů, které se na jejich vzniku podílely a jejich očekávané dopady na systém, za druhé: reálná praxe, tedy reakce voličů i jednotlivých aktérů na mocenské uspořádání a uzákoněná pravidla (Taagepera 2007: 14-17). Ovlivňující proměnnou je také politická historie, schopnost elit ovlivnit ústavní zákonitosti, sociální rozvrstvení a rozštěpení, role menšin atd. (Baldini, Pappalardo 2009: 16). Miroslav Novák v knize *Systémy politických stran* (1997: 212) dodává: „*Obecně ovšem platí, že velmi podobné právní systémy mohou dát vzniknout velmi odlišným praxím.*“ Poukazuje tím na to, že vztah mezi právním schématem (teorií) a důsledky na politiku (praxí) je flexibilní, nikoli rigidní a předem daný.

Dodnes platná podstatná instituční pravidla byla ve Francii zaváděna v relativně krátkém intervalu, v souvislosti s výkonem funkce iniciativního prezidenta Charlese de Gaulla, stěžejně v období let 1958 až 1962 (Clift 2005: 221). Základní parametry fungování nového režimu tak byly položeny v průběhu čtyř let (Gaffney 2015: 11). Osobnost generála v úřadu prezidenta výrazně determinovala politicko-právní nastavení nového režimu, přinesla dalekosáhlé reformní institucionální i ústavní modifikace (Siaroff 2000: 255).

V této souvislosti se hovoří o vzniku tzv. Páté (V.) republiky (Perottino 2008: 134). Definitivně se ustavila k 4. říjnu 1958, kdy vešla v platnost nová ústava vytvořená z popudu Charlese de Gaulla, jež byla schválena¹⁸ 28. září ve všelidovém hlasování¹⁹ (Elgie 1999: 67; Howarth, Varouxakis 2003: 37). De Gaulle byl následně, 21. prosince téhož roku, zvolen prvním prezidentem Páté republiky (Perottino 2005: 72). Personifikační charakter prvních let existence nové republiky je poměrně patrný, někdy se Pátá republika proto označuje i jako „de Gaullova republika“, bez vlivu de Gaulla by jen stěží instituční nastavení dostalo svou výslednou podobu (Bell, Gaffney 2013: 3). Například zavedení dvoukolové většinové volby parlamentu mělo podle de Gaulla „pomáhat při potlačování roztržitosti stranického systému a při budování silnějších a odpovědnějších institucí“ (Baldini, Pappalardo 2009: 50). Záměr se zdál úspěšný, právě tato historicky nejpozději vzniklá republika se jevila dlouhou dobu zároveň tou nejvíce stabilní²⁰ (Howarth, Varouxakis 2003: 35). Předchozí republiky, jak Třetí, tak i Čtvrtá byly naopak vysoce nestálé: „Během 70 let Třetí republiky se u moci vystříдалo 108 vlád, a během 12 let existence Čtvrté republiky to bylo 25 vlád“ (Guyomarch 2001: 9).²¹

¹⁸ Negativní stanovisko vůči předloženému ústavnímu textu zastávali francouzští komunisté, nebo také François Mitterrand, paradoxně budoucí prezident (Perottino 2005: 71). Komunisté byli kritičtí zejména proti „prezidencializaci“ nového režimu (Machin 1989: 65-66).

¹⁹ Referenda se zúčastnilo 84% Francouzů (Perottino 2005: 71). Pro přijetí nové ústavy hlasovalo 80% z nich (Gaffney 2010: 33).

²⁰ Průměrná délka trvání francouzských vlád v období 1945 až 2010 činí 3,22 let (Lijphart 2012: 120).

²¹ „Délka trvání vlád v průběhu Třetí republiky dosahovala v průměru 8 měsíců, po roce 1919 to bylo dokonce jen 6 měsíců“ (Balinski 2008: 177). Rovněž Čtvrtá republika byla politicky křehká. „Během období 1946-58 se u moci vystříдалo ne méně než 18 premiérů. Jedna z vlád

Podstatným, a pro praktické fungování politického systému rozhodujícím milníkem, se stalo vyvolání plebiscitu v roce 1962,²² prostřednictvím kterého i nadále aktivní politický hybatel de Gaulle do ústavního pořádku prosadil²³, i přes nesouhlas parlamentu, přímou volbu prezidenta²⁴ (Shugart, Carey 1992: 6; Lewis-Beck et al. 2012: 2).

Francouzský prezident je tak již více než půl století vybírán v přímých všelidových volbách na základě všeobecného volebního práva (Perottino 2008: 134). Politickým kalkulem zavedení všeobecné volby prezidenta bylo oslabit vliv politických stran, kterými prezident de Gaulle opovrhoval a které chtěl odstavit na „vedlejší kolej“ (Grundberg 2008: 399; Culpepper et al. 2008: 224). Ostatně, upozadění stranické politiky nemělo být složité, politici byli v minulých dekádách terčem kritiky a byli považováni za slabé (Guyomarch 2001: 9). Ústavní reforma týkající se způsobu volby prezidenta v generálových očích představovala ujištění, že moc politických stran bude definitivně upozaděna (Grundberg 2008: 399). Posílení pozice prezidenta na úkor parlamentu a tedy i de facto na úkor stranické politiky, vycházelo z myšlenky de Gaulla, že silný stát potřebuje silného, nedělitelného a jasného lídra (Howarth, Varouxakis 2003: 36).²⁵ Myšlenka se stala prostřednictvím referenda faktem a oproti Čtvrté republice tak byla v té současné oslabena pozice parlamentu a naopak posílena role prezidenta²⁶ (Knapp 2002: 31). „*V tomto okamžiku se Pátá republika transformovala v poloprezidentský režim*“ (Elgie 1999: 67). Posílené postavení prezidenta činí z komparativního úhlu pohledu

vydržela u moci jen jedno odpoledne“ (Atkin 2005: 15). Dva vládní kabinetů pak u moci setrvaly méně než jeden týden (Guyomarch 2001: 9).

²² Ve stejném roce také definitivně skončila krize v Alžírsku, kterou měl za úkol de Gaulle vyřešit (Perottino 2005: 82).

²³ Pro přijetí ústavní reformy se vyjádřilo v tomto referendu 62% Francouzů (Knapp 2001: 31).

²⁴ Do té doby byl prezident volen kolektivním orgánem, čítajícím skoro 80 000 volitelů, zejména z řad národních a lokálních politiků (Elgie 1999: 67).

²⁵ Toto ostatně souviselo s tím, proč byl de Gaulle do vrcholové francouzské politiky „instalován“, motivy pro jeho náhle nabytou politická moc byly primárně dvojí: „*Na jedné straně měl řešit alžírský problém a předpokládalo se, že Alžírsko zůstane Francie. Na druhé straně měl obnovit integritu státu a efektivitu vlády*“ (Gaffney 2010: 1).

²⁶ „*Od roku 1877 do roku 1959 byl prezident republiky z velké části omezen k plnění reprezentativních (ceremoniálních) úkolů*“ (Guyomarch 2001: 9).

zemi jedinečnou: „*Francie se odlišuje, přinejmenším od srovnatelných „západních“ režimů s reprezentativní vládou, skrze důraz, který je kladen na prezidentskou moc*“ (Bell, Gaffney 2013: 2).

Jak ještě uvidíme, tato ingerence de Gaulla znamenala nejen „prezidencializaci“ režimu Páté republiky, ale rovněž souvisle posilovala personifikační charakter politického systému²⁷, tedy důraz na jednotlivé politické figury (Bell, Gaffney 2013: 1-8). Voliči se v prezidentských volbách rozhodují na základě kandidátů, kteří se o úřad ucházejí, zvláště ve druhém, rozhodujícím klání (Aarts et al. 2013: 1). Charles de Gaulle, François Mitterrand, Nicolas Sarkozy, Marine Le Pen, i Emmanuel Macron, ti všichni jsou příklady a „produkty“ oné personifikace, všichni uspěli více či méně i díky charismatu a kouzlu své osobnosti, obratné komunikaci s voliči skrze média a další sdělovací prostředky a stali se prezidenty, s výjimkou Marine Le Pen, která však alespoň postoupila do druhého kola voleb (Atkin 2005: 115; Gaffney 2015: 6). Personalizace voleb není typická výlučně jen pro prezidentská klání, týká se i voleb parlamentních: „*Personalizované hlasování je příznačné pro většinové systémy s jednomandátovými volebními obvody (tedy i pro systémy dvoukolového hlasování)*“ (Sartori 2011: 29).

Důležitou poznámku týkající se typu volby prezidenta učinili ve své knize z roku 1992 Shugart a Carey. Za situace, kdy je prezident volen přímo všemi k tomu oprávněnými občany, tak se, vedle voleného parlamentního tělesa, stává druhým podstatným zástupcem voličů, vztah mezi ním a občany je tím pádem přímější, voliči i jimi zvolený prezident mají silnější pocit, že mezi nimi existuje přímá spojitost (Shugart, Carey 1992: 6, 117). Legitimita i politická odpovědnost takto vybíraného prezidenta je zkrátka vyšší (Howarth, Varouxakis 2003: 40-41; Culpepper et al. 2008: 224).

V rámci Páté republiky je navíc patrný poměrně značný rozdíl mezi ústavně definovanou silou prezidenta a jeho reálnou – praktickou – politickou mocí. Teorie neodpovídá zaběhlým zvyklostem, skutečné působení prezidenta je širší a významnější, než jak naznačují kodifikované normy (Clift 2005: 221-

²⁷ Politické strany se v prvních letech stavěly na odpor proti tomuto novému režimu založeného na „osobních pravomocích“ – byly proti personifikaci politiky (Grundberg 2008: 400).

224). „*Ústava Páté republika byla udělána pro de Gaulla, de Gaullem, ale on ji buď prostě ignoroval, nebo, a to spíše, využíval veškeré její rozpolcenosti (dvojsmyslnosti), stejně činili jeho nástupci, kteří přijali a osvojili si jeho chování umožňující řadu možností postupu*“ (Gaffney 2015: 31). Navzdory relativně silnému postavení prezidenta²⁸, kdy „*de Gaulle chtěl určovat jak složení jeho vlády, tak povahu politiky*“ (Atkin 2005: 40), ještě umocněného praktickým chováním držitelů prezidentského postu²⁹, je nynější politický systém nakonfigurován tak, že jej není možné bez relevantních výhrad zcela určitě zařadit ani do jednoho ze základních druhů politického zřízení rozeznávaného nejen politology: nejedná se ani o čistě parlamentní, ani o čistě prezidentský režim (Dahl 1998: 138). Pátá republika je daleko spíše typickým příkladem poloprezidentského (semiprezidentského) systému vládnutí (Cheibub 2007: 42; Lijphart 2012: 110).

Ústavodárná konfigurace je totiž kombinací prvků vlastních parlamentním a prezidentským režimům (Grunberg 2008: 400). Stěžejní parlamentní rys režimu spočívá v tom, že parlament může vyvolat hlasování o nedůvěře stávající vládě, může jí vyslovit svou nedůvěru (Grunberg 2008: 400).³⁰ Premiér je proto neustále závislý na většinové podpoře národního parlamentu (Dahl 1998: 138). „*Prezident nemůže udržet ve své funkci vládu a jejího předsedu proti vůli poslanecké sněmovny*“ (Novák 1997: 212). Vůbec samotná existence funkce premiéra (předsedy vlády) je dalším příznakem parlamentního režimu (Grundberg 2008: 400). Naopak spíše z prezidentského režimu pramení prezidentova politická neodpovědnost výkonu funkce. Hlavní atribut režimu Páté republiky beroucí si za vzor prezidentský režim je existence

²⁸ Franzouzský prezident má klíčové pravomoci zejména v oblastech obranné a zahraniční politiky státu (Perottino 2008: 135). „*Prezident je nejvýznamnějším francouzským mluvčím, vede francouzskou delegaci na vrcholných setkáních, udržuje těsné bilaterální kontakty s nejsilnějšími světovými vůdci a přijímá přepisy zpráv francouzských velvyslanectví v zámoří*“ (Elgie 1999: 68).

²⁹ Například i za prezidentování levicového Mitterranda vykazoval režim prezidentské znaky a výsady typické pro rané období de Gaulla, dominantní socialističtí poslanci Mitterranda zaštiťovali v parlamentu a sloužili jako „dominantní prezidentská strana“ (Machin 1989: 61).

³⁰ „*Francie si ponechala odpovědnost vlády vůči parlamentu i po přijetí přímo voleného prezidenta*“ (Shugart, Carey 1992: 6).

rozšířených kompetencí prezidenta, zejména pak to, že „prezident disponuje právem rozpustit Národní shromáždění“³¹ (Grundberg 2008: 400).³² Jedná se proto o semiprezidencialismus (poloprezidencialismus)³³, pro který platí, že „Vládní kabinet závisí pouze na důvěře Národního shromáždění, přesto poskytuje určité pravomoci přímo zvolenému prezidentovi“ (Shugart, Carey 1992: 7). Z „rozpuštěcí“ pravomoci hlavy státu by nejspíše mohl usuzovat, že francouzská vláda je de facto odpovědná jak parlamentu jako celku (může odhlasovat její nedůvěru), tak i právě prezidentu republiku (může rozpustit celou dolní komoru parlamentu, čímž logicky zaniká mandát i současnému vládnímu kabinetu) (Cheibub 2007: 42). Neformálně se tak jedná o tzv. dvojí odpovědnost, ačkoli formálně prezident pouze vládu či její jednotlivé členy odvolat nemůže (Shugart, Carey 1992: 117).

Ústava Páté republiky, jak již bylo přiblíženo výše, poloprezidentský systém reflektuje (Guyomarch 2001: 14-18). Vedle práva rozpustit parlament francouzský prezident rovněž nominuje předsedu vlády (Lewis-Beck et al. 2012: 6). Designovaný premiér si ovšem na druhé straně jednotlivé členy své vlády vybírá sám, navíc jeho vláda musí získat důvěru parlamentu (Shugart, Carey 1992: 120). Popsané zákonitosti korespondují s tím, jak poloprezidentská zřízení charakterizoval například italský politolog Giovanni Sartori (2011: 128): „*Poloprezidentské systémy fungují na bázi sdílené moci: Prezident musí sdílet moc s ministerským předsedou a ministerský předseda musí mít nepřetržitou podporu parlamentu.*“ První částí souvětí odkazuje Sartori na důležitost vztahu mezi prezidentem a premiérem. Problematika se týká především toho, zda zvolený prezident disponuje většinou v parlamentu. Jak upozorňuje ve svém textu politolog Michel Perottino, pro francouzského prezidenta a

³¹ Výjimkou je v tomto ohledu roční období po legislativních volbách, po které prezident rozpouštěcího práva využít nemůže (Cheibub 2007: 47).

³² Rozpuštění dolní komory parlamentu reálně není prezidenty příliš často využíváno, jedná se tedy spíše o teoretickou hrozbu - prezidentům tato kompetence poskytuje, řečeno terminologií Sartoriho, „vyděračský potenciál“ (Perottino 2008: 138). „*V arzenálu právních výsad některé zůstávají v rezervě. Nic nebrání tomu užít je v případě potřeby či lépe v případě nutnosti. Samotná možnost jich užít může mít jistý odstrašující účinek*“ (Novák 1997: 213).

³³ Shugart a Carey pro semiprezidencialismus, tedy stav kdy režim není ani čistě parlamentní, ani čistě prezidentský, používají termín premiérsko-prezidentský (Shugart, Carey 1992: 23).

způsob výkonu jeho funkce, potažmo jeho síly a politické moci, je podstatné „jakou dostal podporu ve volbách a jakou má podporu u jiných aktérů, zejména u stran“ (Perottino 2008: 135). Jde o to, zda politická strana, která nominovala do voleb kandidáta na prezidenta, který se jím posléze skutečně stal, má současně dostatečnou sílu také na obsazení postu premiéra svým kandidátem. Klíčové je nejen to, že uspěl v prezidentských volbách, ale rovněž to, jakou podporu má v zákonodárném shromáždění (*Assemblée Nationale*). Francouzská politika v tomto unikátní a důležité jsou, na rozdíl od ostatních vyspělých demokracií, volby dvojí: „Vznik a vedení vlády závisí na obou druhích volb, parlamentních i prezidentských“ (Baldini, Pappalardo 2009: 49). Sartori (2011: 130) popisuje francouzskou národní politiku jakožto „dvouhlavý systém, jehož hlavy si nejsou rovné, ale v této své nerovnosti oscilují.“

Za situace, kdy prezidentova politická strana nedisponuje dostatkem poslanců v dolní komoře parlamentu k tomu, aby v ní zaštiťovala zvoleného prezidenta, je to pro stabilitu, výkon funkce i jeho mocenské postavení problém a výrazná komplikace. Vliv prezidenta na prováděnou státní politiku v takové fázi oslabuje a současně je omezen jeho manévrovací prostor (Clift 2005: 223-224; Bell, Gaffney 2013: 3). Odborná terminologie hovoří o takovém rozložení sil jako o tzv. kohabitaci – soužití (Atkin 2005: 42). Jedná se o situaci, kdy prezident a premiér jsou ze vzájemně odlišných (soupeřících) ideologických stran (Culpepper et al. 2008: 228). Francouzský prezident je opravdu akceschopný a schopný vést plně autonomní a autentickou politiku jen dokud jím navržený premiér se stejným ideologickým smýšlením podporuje plně jeho kroky a návrhy v parlamentním tělese (Guyomarch 2001: 15). Pokud pochází premiér a prezident ze vzájemně nekompatibilních protipólů ideologického ranku, „otěže“ moci ve svých rukou drží „pevněji“ prvně jmenovaný „hráč“, jehož ústavní pozice je oproti pozici volené hlavy státu komfortnější a silnější (Bell, Gaffney 2013: 3-4).

2.1. Postavení prezidentských voleb

Jak dalece jsou jednotlivá prezidentská klání pro systém důležitá? Souhrnně vzato lze prezidentské volby považovat za klíčovou proměnnou působící na francouzskou politiku³⁴ (Pink 2007: 162). Podle psané ústavy vychází exekutivní moc od prezidenta (Lewis-Beck et al. 2012: 1-2).³⁵ „*Prezidentské volby se staly ústředním bodem režimu*“, což platí zejména pro období po roce 1962 (Elgie 1999: 67).³⁶ Na tom nic nezměnilo ani víceméně pravidelné mocenské střídání reprezentantů levice a pravice: „*Instituce Páté republiky přežily tváří v tvář přenosům moci*“ (Culpepper et al. 2008: 224). Při zpětném pohledu je však možné tvrdit, že původní de Gaullovův úmysl oslabit roli politických stran ve společnosti skrze posílení postavení přímo voleného prezidenta v systému, odstavit je mimo hlavní mocenský proud, nevyšel. Paradoxně se na generálový institucionální úpravu, všeobecné volby prezidenta nevyjímaje, strany dokázaly adaptovat a staly se pro ně příležitostmi, jak se vrátit do popředí francouzské politické scény (Grundberg 2008: 399-400). Primárně na prezidentské volby přeorientovaly svou pozornost a nominují do nich relevantní kandidáty s reálnou nadějí na zvolení (Grundberg 2008: 413). „*Navzdory všem de Gaullovým úvahám o postupném vyšachování politických stran se strany začaly prosazovat jako nezbytný prostředek k dobytí moci*“ (Perottino 2008: 146). Navíc pouze ojedinělé využití jinak daleko spíše

³⁴ Roli hraje i negativní historická zkušenost, oproti Třetí a zejména Čtvrté francouzské republice, která byla charakteristická politickou nejistotou, častým střídáním vlád, nestabilitou, parlamentním systémem vlády a proporčně voleným parlamentem, se Pátá republika měla poučit z chybného institucionálního nastavení a fungování svých předchůdkyň, a proto byl zaveden systém vlády, ve kterém byla významně zesílena pozice prezidenta.

³⁵ Samozřejmě nejenom vzhledem k formální síle prezidentského úřadu plynoucí z ústavního textu, ale také k neformální síle, plynoucí z precedentů minulosti i osobnostních charakteristik, jsou prezidentské volby velmi důležitou událostí politického systému (Lewis-Beck et al. 2012: 1). Charles de Gaulle byl stěžejním politickým hybatelem již před reformou 1962 zavádějící přímou volbu prezidenta, po ní se prezidentský vliv „jen“ institucionalizoval (Elgie 1999: 67).

³⁶ Rovněž nástupci de Gaulla v prezidentském křesle, pravicový Georges Pompidou a levicový François Mitterrand, věřili, že klíčovými volbami mají být právě volby prezidenta (Culpepper et al. 2008: 225).

teoretické pravomoci prezidenta rozpouštět dolní komoru parlamentu,³⁷ rovněž zvyšuje roli jednotlivých stran v politickém systému Páté republiky a parlamentu jako takového, neboť pro postavení prezidenta a efektivní implementaci jím prosazovaných politik je důležité, aby on i většina parlamentu pocházela z téže strany ideologického spektra (Elgie 1999: 67; Culpepper et al. 2008: 228).

Ačkoli byl poměr sil mezi prezidenty a premiéry po roce 1958 různý a zápas o moc v politice nikdy nekončí, tak se celkově vzato jeví, že Francouzi jsou myslence silného individuálního politického reprezentanta národa, tedy prezidenta, nakloněni, a že si na určující účinek prezidentských voleb na francouzskou politiku již zvykli, přinejmenším hlasující voliči, tedy ti, kteří „rozdávají karty“ při každých dalších volbách (Grundberg 2008). Jednají tak, aby rozhodující rozhodnutí přijímala a politické směřování země definovala právě jimi vybíraná hlava státu. Takové tvrzení verifikují rovněž volební výstupy. Ty totiž vykazují, alespoň v nedávné době, kdy se parlamentní volby konají až po těch prezidentských, tendenci lidí, kteří se k volbám dostavili, ve své většině hlasovat pro stranu příslušící k vítěznému prezidentu tak, aby zabránili „dvojkolejnosti“ vrcholných politiků – prezidenta a premiéra, jejich vzájemnému soutěžení o moc a vliv, v podobě zmíněné kohabitanace (soužití). Souvislost mezi prezidentskými volbami a parlamentními podle Alana Siaroffa (2000: 256) ovšem existovala vždy, dávno předtím, než byl modifikován volební kalendář, který sjednotil pořadí těchto dvojích rozhodných voleb do stejného kalendářního roku: „*Prezidentské volby a popularita daného prezidenta jsou často rozhodujícím faktorem pro výsledek dané parlamentní volby*“. Pokud je prezident oblíbený u převažující části národa, hlasy v parlamentních volbách ve své většině směřují k „jeho“ straně, která získává většinu, která je odrazem podpory obyvatel prezidentu (Bell, Gaffney 2013: 4-5). „*Oblíbený prezident má mnohem větší prostor pro činnost než prezident nepopulární*“ (Bell, Gaffney 2013: 5). Celkem vzato je tak ústřední proměnnou

³⁷ Připomeňme, že podstatnou výjimkou z pravidla je taktické rozhodnutí François Mitterranda v roce 1981, kterému voliči vyšli vstříc, když navolili Národní shromáždění tak, aby bylo ve shodě s levicovým smýšlením nově zvoleného prezidenta, který přikročil k rozpuštění pravicově orientované dolní komory parlamentu (Perottino 2005).

determinující rozsah prezidentovy působnosti jeho podpora veřejnosti, jeho obecná popularita (Bell, Gaffney 2013: 4-5).

Zvláště do roku 2002, kdy se volby parlamentu pořádaly v mezidobí mezi dvojitými prezidentskými volbami, měli lidé větší tendenci prezidenta „trestat“ za jeho chyby, nesplněné sliby apod. Jinak řečeno se jeho klesající popularita v čase od jeho zvolení negativně promítla na výsledku „jeho“ politické strany v parlamentním klání. Voliči upřednostnili ve své většině opozici, ta obsadila post premiéra a Francie tím pádem vstoupila do éry tzv. kohabitace (soužití), kdy prezident a premiér nesdíleli shodné vidění světa. I z tohoto lze vyčíst, jak dalece je postava prezidenta pro politický chod v zemi podstatná, parlamentní volby jsou, nebo alespoň v minulosti byly, řečeno citací z knihy Miroslava Nováka: „*dnem, kdy stávající vláda musí vydat účet ze své činnosti*“ (Novák 2016: 303). Zásadní zlom v možnosti voličů reagovat na politiku realizovanou prezidentem ovšem nastal po roce 2000, kdy došlo k ústavnímu zakotvení zkrácení funkčního období prezidenta ze 7 na 5 let, čímž se volby prezidenta i parlamentu konají ve stejném roce (Guyomarch 2001: 14; Bell, Gaffney 2013: 4). Důležitá je i časová souslednost obou voleb, jako první v pořadí se konají volby prezidentské, až těsně po nich následuje elekcce nových poslanců (Baldini, Pappalardo 2009: 52-53). Účelem a předpokladem této ústavní modifikace bylo minimalizovat šanci na zrod kohabitace (Perottino 2005: 86). Je to logické. Pokud se legislativní volby konají v termínu blízkém volbám prezidenta, je větší probabilita, že lidé ve své většině delegují svou moc na tu stranu, která je prezidentu nejbližší, aby tato strana disponovala parlamentní majoritou a aby tak jeho triumf „stvrdili“. Od voleb parlamentu konajících se až po zvolení prezidenta se očekává nejen potvrzení předchozího volebního chování v případě prezidentských voleb, ale také posílení legitimacy a schopnosti nově zvoleného prezidenta prosazovat prostřednictvím legislativního procesu jím deklarované politické cíle (Pink 2007: 163). Lidé by ve své většině měli chtít shodné většiny, aby byla politická situace ve státě stabilnější, méně vyhrocená a tedy i prováděné politiky byly lépe čitelné a předvídatelné.

Skutečně se tak děje, teorie odpovídá praxi. Od doby, kdy se konají legislativní volby až po těch prezidentských, ke kohabitaci (soužití) zatím ještě

nikdy nedošlo (Evans, Ivaldi 2018). Po roce 2000 jsme tak svědky lépe předvídatelných situací, kdy nejúspěšnější kandidát, který vyhraje prezidentské volby (jež se konají jako první v pořadí), „automaticky“ svou autoritou posiluje politickou stranu, která ho nominovala a která je mu názorově nejpříznivěji nakloněna. „Prezidentovu stranu“ lidé činí v následných volbách dominantní tak, aby nehrozila negativně vnímaná kohabitace, přinášející „šachovou“ mocenskou partii mezi dvojhlavou „konkurující si“ exekutivou představovanou přímo voleným prezidentem na straně jedné a premiérem na straně druhé (Pink 2007: 162-163).

2.2. Volební systém a jeho efekt

V této části práce si představíme specifický francouzský volební systém. Volební systém je obecně relevantní a důležitou proměnnou působící na každý stranický systém, nelze jej zcela vynechat (Šedo 2011: 10). Volby jsou zkrátka důležité, protože stabilitu či nestabilitu stranických systému ovlivňují jejich výstupy, což ostatně pochopil Mogens N. Pedersen, který jim přiřkl stěžejní úlohu v jeho indexu volatility (Pedersen 1979: 3). Z pohledu voličů činí volební akt vládu odpovědnou za uskutečněné kroky³⁸, tlumí jejich nesouhlas s prováděnou státní politikou³⁹ prostřednictvím možné výměny dosavadních politiků v příštích volbách za jiné⁴⁰, ať už z řad opozičních stran či zcela nových subjektů (Klíma 1998: 184; Norris 2004: 3; Linek 2010: 118; Linek 2013: 11).⁴¹ Z pohledu politiků jde v každých volbách v první řadě o dosažení (znovu)zvolení (Downs 1957: 11). K tomu je zapotřebí účinná

³⁸ Zodpovědnost politiků je pro voliče vyšší a jasnější v rámci majoritního volebního systému, typicky jednomandátového, kdy zvolený politik zastupuje jeden konkrétní volební obvod (Baldini, Pappalardo 2009: 17-18).

³⁹ „Umožňují občanům vyjádřit své preference volbou kandidátů a stran s důsledky pro to, kdo bude vládnout a jaké veřejné politiky bude prosazovat“ (Linek 2013: 11).

⁴⁰ Lukáš Linek (2010: 200) tento význam voleb také explicitně uvádí: „...slouží k tomu, aby se voliči zbavili těch politiků, s nimiž už nejsou spokojeni.“

⁴¹ Lze říci, že: „Volby v demokraciích tedy nenastolují novou „vládu lidu“, ale jsou soudem lidu nad vládou dosavadní“ (Novák 2016: 303).

voličská mobilizace, což je jednou z úloh každé politické strany, míra její úspěšnosti spolurozhoduje o prospívání dané politické strany, v delším horizontu i o jejím politickém přežití (Mair 1997: 95; Říchová 2012: 91).

Již Maurice Duverger či Anthony Downs v 60. letech 20. století upozorňovali na nezanedbatelný vliv systému voleb na politický a v užším významu stranický systém. Francouzský politolog a sociolog Duverger v klasické knize *Les parties politiques* z roku 1951⁴² píše o třech okolnostech, které působí na formu stranických systémů. Jsou to socioekonomické, ideologické a technické proměnné (Novák 2016). Technický vliv v jeho očích prezentuje volební systém, který „*silně ovlivňuje počet stran, velikost strany, aliance stran, jejich zastoupení v parlamentech*“ (Duverger 2016: 229). Pereira a Andrade e Silva (2009: 101) pak vnímají volební systémy dokonce jako „*možná nejsilnější soubor pravidel v reprezentativních demokraciích*.“ David M. Farrel (1998: 2) přikládá volebním systémům důležitost proto, že „*definují, jak bude politický systém fungovat*.“ Provázanosti mezi druhem volebního systému a konkrétní podobou stranického systému si všímá i Jakub Šedo: „*Jeho různá nastavení mohou krátkodobě i dlouhodobě podporovat, nebo naopak oslabovat pozice určitých stran a tím i celkově politiku ve všech jejích dimenzích*“ (Šedo 2011: 10). Těž důsledky proměn nálad ve společnosti na politický a stranický systém jsou jím korigovány (Novák 1997: 59). Každý volební systém reguluje soutěž mezi stranami (Cox 1997: 38). Definiuje základní způsob, jakým mechanismem budou hlasy lidí odevzdané ve volbách převedeny na politické mandáty (Reynolds, Reilly, Ellis 2005; Sartori 2011: 15, 44). Zjednodušeně determinuje to, „*jak lidé hlasují a kdo vyhraje nebo prohraje*“ (Baldini, Pappalardo 2009: 16).⁴³ Odlišné nastavení voleb vytváří odlišnou míru proporčního zastoupení jednotlivých stran v parlamentu (Reynolds, Reilly, Ellis 2005: 6). Pro politiky a jejich strany je

⁴² Pro účely této práce je použit český překlad *Politické strany*, který vyšel v roce 2016.

⁴³ „*Při hypotetické stejné volební podpoře (totožné podíly voličů a jejich teritoriální rozložení) bychom došli s použitím různých volebních systémů k různému složení volených orgánů*“ (Šedo 2011: 9).

pak buď lehčí, nebo složitější získat mandáty a politické zastoupení (Farrel 1998: 2).

Vliv na charakter vládnoucí elity je tedy zásadní, přičemž politologie simplifikovaně odlišuje dva hlavní druhy volebních systémů: proporční (poměrný) a (většinový) majoritní (Klíma 1998: 195-196; Sartori 2011: 64). Obecně je poměrný volební systém pokládán za vykazující více proporční výsledky, tzn., že volební hlasy jsou přesněji („spravedlivěji“) převedeny na počet mandátů dané politické strany (Dahl 1998: 130-131; Evans 2004: 157). Díky tomu je ve stranickém systému v takových podmínkách schopno se obecně etablovat více (i malých) politických stran (Novák 1999: 52; Reynolds, Reilly, Ellis 2005).⁴⁴ Širší redistribuce mandátů umožňuje s větší pravděpodobností vznik a udržení vícestranického systému (Novák 1997: 132-136; Dahl 1998: 135). Většinové volební systémy jsou naopak disproporční, politické strany s menším ziskem hlasů jsou znevýhodněny vůči stranám velkým, s vyšším volebním ziskem – poměr hlasů příliš neodpovídá poměru přidělených křesel (Klíma 1998; Ezrow 2010: 8). Velké strany většinový systém voleb činí ještě většími, malé naopak dále umenšuje (Ezrow 2010: 8).⁴⁵ Účelem prvního systému je co největší schopnost politiků vládnout⁴⁶, druhého pak co největší reprezentativnost politiků (Baldini, Pappalardo 2009: 18).

Výše uvedené vlastnosti dvou ideálních typů volebních systémů účinkují jak na politické strany a stranický systém jako takový, tak na voliče, na což jako první upozornil Maurice Duverger. Rozlišil a popsal dva elementární druhy účinků každého volebního systému. Prvním z nich je mechanickým vliv, týkající se formy převodu odevzdaných hlasů lidí

⁴⁴ Vyšší stupeň roztržitosti proporčně voleného legislativního sboru souvisí s očekáváním, že „vláda by měla být miniaturním obrazem společnosti, kterou reprezentuje“ (Baldini, Pappalardo 2009: 18).

⁴⁵ Jinak řečeno, většinový volební systém má sklony množení politických stran spíše omezovat, respektive eliminuje reprezentaci menších politických uskupení na úkor těch větších (Norris 2004: 23; Meguid 2008: 6-7).

⁴⁶ „Volič ví den po vyhlášení volebních výsledků, kdo se stane předsedou vlády a která strana bude vládu tvořit“ (Novák 2016: 301).

obdržených danou politickou, respektive kandidáty, na mandáty (Duverger 2016). Druhým je psychologický vliv, který se de facto týká voličů, kteří zhodnocují, jak konkrétní volební systém zachází s jejich hlasy (Novák 2016). Pokud je používán většinový volební systém, pak je mechanický i psychologický účinek velký: „voliči chápou, že jejich hlasy se ztrácejí, když je dávají třetí straně, a proto je raději dají té ze dvou hlavních stran, která je jim přijatelnější“ (Novák 1997: 100).⁴⁷ Psychologické působení volebního systému účinkuje na rozdíl od mechanického s jistým časovým odstupem (Taagepera 2007: 104). Voliči po určitém intervalu, obvykle po několika volbách, přijdou na to, že hlasování pro menší strany je „neužitečné“, proto v dalších volbách odevzdají svůj hlas stranám s reálnou nadějí na vítězství⁴⁸ (Farrell 1998: 149; Novák 1999: 56; Evans 2004: 157). Tato voličská kalkulace vychází z mechanického působení volebního systému (Novák 1996: 410-411).⁴⁹ Giovanni Sartori na jeho práci navázal a konstatuje, že většinové volební systémy působí na počet stran reduktivně, na voliče pak omezujícím účinkem. Naopak poměrné systémy nemají téměř žádné reduktivní ani omezující dopady (Sartori 2011: 44).

2.2.1. Systémy voleb aplikované ve Francii

Jak jsme si již řekli, volba francouzského prezidenta je od roku 1962 přímá (Siaroff 2000: 255). Volí jej tedy všichni oprávnění občané, přičemž pro jeho zvolení je využíván dvoukolový většinový volební systém, kdy do druhého kola postupují pouze dva kandidáti, kteří v kole prvním od voličů

⁴⁷ Naopak v rámci více proporčních voleb mohou voliči lépe vyjádřit svůj názor a „vybrat si stranu, kterou skutečně podporují“ (Evans 2004: 157-158).

⁴⁸ Je nutné si uvědomit, že hlasy, které jsou odevzdány všem prohrávajícím stranám, jsou ztracené a bezcenné - propadají, výsledek ovlivňují jen hlasy odevzdané pro vítězí strany a politiky. V rámci proporčních volebních systémů se počítá zjednodušeně řečeno takřka „každý hlas“ (Evans 2004: 157).

⁴⁹ Mechanický účinek dopadá primárně na stranický systém a politické strany, psychologický naopak na voliče a jejich rozhodování, komu ve volbách přidělí svůj hlas (Novák 1997: 99-100).

obdrželi nejvíce hlasů⁵⁰ (Blais, Loewen 2009: 345; LeDuc et al. 2010: 28). V něm vyhraje a novým prezidentem se stává ten z postupující dvojice, který osloví nadpoloviční většinu Francouzů (Guyomarch 2001: 14). Výsledné duely prezidentských kandidátů ve stylu „kdo z koho“ ve výsledku také pomáhají posilovat bipolární charakter stranického systému Páté republiky (Novák 1997: 133). Vliv prezidentských voleb na parlamentní je zřejmý v průběhu celé existence Páté republiky (což uvidíme i ze vztahu mezi efektivním počtem stran a efektivním počtem prezidentských kandidátů v analytické části). Například neschopnost středově orientovaných kandidátů uspět v prvním kole prezidentských voleb a postoupit do kola druhého podryvala relevanci politiků a jejich mateřských politických subjektů. Voliči stále méně věřili v jejich naději na výraznější úlohu v politice tvořené primárně levicovým a pravicovým (gaullistickým) politickým blokem, volební výsledky centristicky profilujících se eventualit tak po roce 1958 nepřetržitě klesaly (Bartolini 1984: 105-108).

Dvoukolovým většinovým volebním systémem v jednomandátových volebních obvodech⁵¹ jsou voleni i zástupci dolní komory parlamentu⁵² – Národního shromáždění (*Assemblée Nationale*) (LeDuc et al. 2002: 55; Sartori 2011: 24-25).⁵³ Jak volby prezidentské, tak parlamentní⁵⁴ se tak konají v rámci dvoukolové většinové úpravy (Farrell 1998: 41). Specifičnost legislativních voleb je ta, že do druhého kola nepostupují nutně výlučně dvě nejsilnější politické alternativy, nýbrž každá, která v prvním kole dosáhla nejméně 12,5%

⁵⁰ Jde o vůbec nejběžnější systém dvoukolového většinového hlasování, který v prvním kole vyřadí ostatní protivníky, používaný je zvláště v případě prezidentských voleb (Cox 1997: 66).

⁵¹ Horní komora francouzského parlamentu je volena také dvoukolovým hlasováním, ovšem s tím rozdílem, že senátní volby probíhají ve vícemandátových volebních obvodech (LeDuc et al. 2002: 55). Takový volební systém považuje Giovanni Sartori za poměrný volební systém, naopak dvoukolové volby do dolní komory se konají v jednomandátových obvodech, což je pro Sartoriho většinový volební systém (Sartori 2011: 16, 24). Pro Sartoriho je tak podstatná spíše velikost volebního obvodu než metoda voleb (Sartori 2011: 16).

⁵² André Blais a Peter John Loewen (2009: 345) dodávají, že „*Francie je ve skutečnosti jedinou zavedenou demokracií, kde se konají dvě kola pro volbu dolní komory.*“

⁵³ S výjimkou legislativní voleb v roce 1986, ty jediné se zatím v rámci existence Páté republiky konaly v rámci proporčního volebního systému (Siaroff 2000: 255).

⁵⁴ Dvoukolový většinový systém byl pro volbu parlamentu využíván ve Francii již v období let 1928-1945 (Farrell 1998: 41).

podílu voličů⁵⁵ daného volebního obvodu (Blais, Loewen 2009: 345; Lijphart 2012: 134).⁵⁶ I tato hranice ovšem samozřejmě už v počátečním kole vyřadí menší a méně výrazné politické hráče (Siaroff 2000: 256). Omezovací volební kvorum je obecně považováno za „jeden z neúčinnějších způsobů ovlivňování stranické reprezentace“ (Baldini, Pappalardo 2009: 32). Boucek (1998: 110) potvrzuje, že toto umělé „síto“ má výrazné disproporční následky na francouzský stranický systém⁵⁷, menší strany jen stěží dosáhnou zvolení svých kandidátů.⁵⁸ Zajisté lze tvrdit, že prezidentské volby, které už v prvním kole vyloučí kandidáty umístěné na třetím a dalších místech, vykazují silnější většintvorné účinky než volby legislativní, které teoreticky „propouštějí“ do rozhodného kola více variant, než jen dvě⁵⁹ (Elgie 1997: 89). I tak ovšem i druhé kolo voleb zákonodárců poskytuje jen omezený manévrovací prostor pro širší politickou soutěž (Boucek 1998: 109). Před druhým kolem navíc tradičně dochází k tvorbě širších koalic stran a k různým mezistranickým dohodám, vzájemným ústupkům atd. (Mlejnek 2002).⁶⁰ Nutnou podmínkou pro nekonání druhého kola volebního procesu je v každém případě v obou případech dosažení absolutní (nadpoloviční) většiny, tj. překonání 50% hranice podílu hlasů (Norris 2004: 61; Lijphart 2012: 134). Jde o běžnou a frekventovanou hranici (Cox 1997: 66). Všichni poslanci jsou voleni v jednomandátových volebních obvodech (Siaroff 2000: 255).⁶¹ Těch je celkem 577, protože v Národním shromáždění (*Assemblée Nationale*) usedá po každých volbách 577

⁵⁵ V období 1958-1967 bylo k postupu do druhého kola zapotřebí získat jen 5% hlasů v kole prvním, po roce 1967 to bylo 10% registrovaných voličů a od roku 1976 platí 12,5% volební kvorum (Boucek 1998: 110). „Obecné pravidlo je, že čím vyšší je tato eliminační hranice v rámci dvoukolového většinového systému, tím vyšší má většinové následky“ (Elgie 1997: 90).

⁵⁶ „V praxi jde o přibližně 18 procent hlasů nutných v prvním kole“ (Siaroff 2000: 255-256).

⁵⁷ Podrobněji nejen k tomuto viz 4 kapitola přinášející analytické poznatky.

⁵⁸ Klíma (1998: 219) srovnává celkové účinky francouzského volebního systému s tím používaným ve Velké Británii, oba jsou ve výsledku obdobně disproporční.

⁵⁹ U prezidentských voleb tudíž rozhoduje pořadí, u parlamentních procentní zisk hlasů, první volby jsou v případě Francie více omezující, než druhé (Cox 1997: 66).

⁶⁰ „Strany se tu mohou množit, ale aby porazily odpůrce, jsou nuceny se spojovat do koalic nebo aliancí“ (Novák 1997: 133).

⁶¹ Jak jsme již upozornili, jednomandátové obvody posilují význam politických osobností, a to v rozhodovacím procesu voličů i praktické politice (Sartori 2011: 29).

zvolených politiků (Costa 2014: 4). Přes výše zmíněné Maurice Duverger přiřazuje k dvoukolovým volebním systémům multipartismus (Duverger 2016: 263). Zjištění prezentovaná ve čtvrté kapitole této práce jeho tezi spíše potvrzují, ačkoli ne univerzálně a pro každý jednotlivý zkoumaný případ.

Giovanni Sartori majoritní volební systémy dále rozděluje na relativní a absolutní. Volební systém relativní většiny označí za vítěze toho, kdo získal v daných volbách nejvyšší počet hlasů (nemusí být nadpoloviční většina)⁶², kdežto absolutní většina určí za vítěze jen a pouze toho, kdo získal více než polovinu odevzdaných hlasů. První charakteristika se týká ve Francii voleb legislativních, druhá prezidentských. Systém absolutní většiny má tu přednost, že „vítěz v rámci absolutní většiny reprezentuje skutečnou (nadpoloviční) většinu“ (Sartori 2011: 17).⁶³ Ještě jedna nezanedbatelná vlastnost je pro dvoukolové hlasování dle něj typická, voliči v prvním kole příliš netaktizují. „V prvním kole se voliči ve skutečnosti chovají jako u systému poměrného zastoupení: u všech alternativ svobodně vyjadřují své první preference“ (Sartori 2011: 24). První volební kolo je tudíž jakési voličské „třídění“ kandidátů, až druhé je „výběrem“ opravdového vítěze voleb (Sartori 2011: 75). Obdobnou tezi zastává také kolega Duverger (1972: 28-29), který se ovšem spíše než na voliče zaměřil na strany, když konstatuje následující: „V systému, ve kterém jsou volby rozhodovány většinovou volbou ve dvoukolovém hlasování, jsou politické strany četné (ve velkém množství se vyskytující), protože existence kola druhého poskytuje každé straně možnost „otestovat“ si své šance v kole prvním“.⁶⁴ Lze říci, že „nejmenší strany nemají co ztratit a mohou naopak hodně získat tím, že soutěží v prvním kole“ (Baldini, Pappalardo 2009: 117). Elgie (1997: 90-91) konstatuje, že motivace k soupeření více politických nabídek se netýká výlučně stran, nýbrž také voličů, kteří v prvním kole často volí podle svého „srdce“, zatímco více racionální volbu „menšího

⁶² Relativní většinový systém má nejjednodušší logiku. „Mandát je udělen kandidátovi, který získá byť jen o jeden jediný hlas navíc, než kterýkoli z jeho protivníků, bez ohledu na to, jak vysoký (nebo nízký) je tento zisk z hlediska volebních procent“ (Baldini, Pappalardo 2009: 26).

⁶³ Z čehož samozřejmě plyne silnější mandát takto voleného orgánu, jeho vyšší legitimita.

⁶⁴ Šance na zvolení jsou navíc v rámci dvoukolové procedury vyšší než v případě jednokolového prostého většinového systému, v 1. kole je úspěchem postup do 2. kola (Elgie 1997: 90).

zla“ si nechávají až do kola druhého⁶⁵, ve kterém se definitivně rozdělují mandáty.⁶⁶

Souhrnem je první kolo legislativních voleb bližší poměrnému systému, než britskému většinovému systému, „vyvolává *silné pobídky pro mezistranické soupeření více stran*“ (Elgie 1997: 90). Druhé kolo, které definitivně přiděluje mandát jednomu z postupujících politiků, je naopak bližší většinovému systému anglosaského typu, volební obvody jsou jednomandátové, takže vyhrává a do poslanecké lavice usedá vždy pouze „první na pásce“, ve které sedí po dobu pěti let, pakliže nejsou vyvolány předčasné volby (Costa 2014: 4).

Jak jsme právě viděli, první a druhé kolo elekcí se do velké míry liší jak ve svém formátu, tak ve svém účinku na stranicko-politické uspořádání. Prvotní kolo je svým charakterem více proporční, tedy více fragmentované. Nabídka kandidátů je v každém případě širší, panuje větší soutěživost, a to i mezi kandidáty z téže strany ideologického spektra, což znamená, že levicovní uchazeči o zvolení nesoupeří o hlasy jen s pravicovými soky, ale také (a dá se snad říci i především), s konkurenty ze shodného (nebo alespoň velmi obdobného) politického tábora (Knapp 2002: 109). Potud je charakteristika platná jak pro parlamentní, tak prezidentské volby. Oproti tomu druhé kolo už většinou je (v případě prezidentských voleb vždy je) ve znamení bipolarity – voliči se rozhodují mezi dvěma nejsilnějšími alternativami (Knapp 2002: 109). Čas od času se ovšem i v druhém kole (parlamentních voleb) objeví tři, nebo dokonce čtyři političtí soupeři (Costa 2014: 4). Může se tudíž jevit, že dost možná úplně nejlépe odezvu stran a voličů na dvoukolový volební systém přibližuje Rein Taagepera (2007: 133): „*pokud je volba dvoukolová, může se*

⁶⁵ Z této úvahy vyplývá, že pokud strana / kandidát, pro kterého v prvním kole určitá skupina voličů hlasovala, do druhého kola voleb nepostoupí, v druhém kole se členové této „zhrzené“ skupiny buď rozhodnou podpořit některou z politických alternativ soutěžících v kole druhém (volba „menšího zla“), nebo se voleb nezúčastní (Dahl 1998: 138-139).

⁶⁶ Olivier Costa (2014: 3) sice podotýká, že již úvodní kolo voleb podněcuje u voličů primární selekci mezi dvěma nejsilnějšími stranami (aby jejich hlas už v něm „nepropadl“), přesto zároveň na témže místě autor uvádí, že v parlamentních volbách kandiduje vždy okolo desítky různých subjektů.

stát cokoli.“ Občas se opravdu zdá, že v Páté republice je „možné snad vše“, tedy i postup krajně pravicového kandidáta do druhého kola prezidentských voleb (v roce 2002 a 2017), i výhra dlouho přehlíženého „černého koně“ v prezidentském klání v roce 2017. Konec konců ani triumf pravicového Chiraca ve volbách hlavy státu v roce 1995 nebyl dopředu očekávaný, zvláště za situace štěpení sil, kdy proti němu kandidoval a o přízeň voličů se ucházel obdobně pravicově smýšlející protikandidát (Perottino 2005: 90-91).

Pro celkové vyznění francouzského systému voleb je celkem vzato nicméně podstatný ten rys, že se konají v jednomandátových obvodech a účinky systému tudíž jsou, nejpozději ve druhých (rozhodných) kolech, omezující (Meguid 2008: 18). Volební systémy s většinovým efektem, jak v případě dvoukolových voleb parlamentu, tak ještě výrazněji francouzského prezidenta, měly výrazně omezit, nebo dokonce zcela eliminovat volební relevanci a sílu okrajových (menších) politických stran (Meguid 2008: 6-7). U volebně větších stran je tomu opačně, u nich obecně převažuje rys, že jejich zisky jsou z hlediska poměru obdržených hlasů ve volbách a obdržených křesel v legislativních orgánech nadhodnoceny (Ezrow 2010). Platí, že většinový volební systém dvou kol produkuje nerovnoměrné výsledky – má disproportční účinky (Elgie 1997: 91). Konečné výstupy parlamentních voleb proto rovněž upínají de facto dvoupólový formát stranicko-politické soutěže. *„Dvoukolový většinový systém je méně příznivý malým stranám než proporcionální systém, je o něco příznivější velkým stranám a poněkud napomáhá bipolaritě. Může tedy vést k dualismu aliancí, zavést tak jakýsi bipartismus v multipartismu, tj. bipolární multipartismus, jak to ukazuje příklad Francie od roku 1958“* (Novák 1997: 133). Miroslav Novák připomíná, že bipolaritu strukturují i volby prezidenta: *„Této bipolaritě však od roku 1962 napomáhají také přímé prezidentské volby, neboť do druhého kola mohou postoupit jen dva kandidáti“* (Novák 1997: 133).

Pro stabilitu demokracie a stranického systému V. republiky je tak užívaný volební systém s většinovými účinky podstatný. Je totiž do značné míry stále ještě poměrně účinnou bariérou proti rostoucímu vlivu krajně pravicových – extrémních – či, chceme-li, antisystémových stran, nejvýznamněji proti uzurpaci politické moci krajně pravicovou Národní

frontou⁶⁷ (Novák 1999: 52-53). Takovéto extrémní/okrajové strany dosahují nejvyšší podpory už v kole úvodním, v dalším už podle Giovanniho Sartoriho nemají odkud čerpat podporu. Děje se tak z důvodu, že voliči, jejichž strany neprošly do kola druhého, podpoří ve druhém menší zlo představované přijatelnějšími konkurenty těchto (značnou měrou) izolovaných stran (Sartori 2011: 80).

Pokud by Francie používala pro volby do Národního shromáždění poměrný volební systém produkující více proporční volební výsledky, hrozba antisystémových aktérů by byla mnohem vyšší a reálnější, jak ostatně ukázaly parlamentní volby v roce 1986 konané proporčně (Novák 1999: 52-53). Obecně se o tom zmiňuje také Lawrence Ezrow (2010: 81): „*volební pravidla, která podporují reprezentaci většího počtu stran, mají tendenci vytvářet i vlivnější roli (extrémních) okrajových stran.*“ Aby mohly okrajové – extrémní – politické strany na volebním trhu úspěšně oslovit svou volební „klientelu“, mělo by platit, že volební témata, se kterými kandidují, jsou považována dostatečně početnou částí elektorátu za relevantní a vážná. Také se jejich názory na řešení těchto témat musí lišit s postoji mainstreamových – velkých (tradičních) – politických stran (Ezrow 2010: 83-84). Zatímco dříve se dlouho zdálo, že převažující strany dokázaly poměrně pružně a efektivně reagovat na změněné požadavky francouzského elektorátu a zahrnout je do předvolební kampaně, později se jim to dařilo čím dál tím méně. Rok 2017 je v tomto ohledu extrémním případem selhání reakce zavedených politických na nové výzvy a neotřelé politické protivníky. Následující třetí kapitola práce nabídne přehled, co se ve stranickém systému událo a poté čtvrtá kapitola přinese praktickou analýzu těchto událostí.

⁶⁷ Například v legislativních volbách v roce 1993 navzdory zisku 12,5% nezískala Národní fronta v Národním shromáždění mandátové zastoupení (Declair 1999: 4). V roce 1997 tento zisk ještě navýšila na více než 15%, ale pomohlo jí to k zisku pouze jediného mandátu (Novák 1999: 53).

3. Reálný politický vývoj Páté republiky

V kapitole 3 si nastíníme politické směřování Francie po roce 1958 dál. Nejprve se podíváme na volby prezidentů, posléze na volby zákonodárců.

3.1. Prezidentské volby

Co se týká praktického politického uspořádání Páté republiky, tak až do zlomového okamžiku dvojích nejdůležitějších celonárodních voleb v roce 2017, od počátku 80. let 20. století v zemi střídavě vládly dva hlavní politické tábory, levicový a pravicový⁶⁸ (Evans, Ivaldi 2018: 1). Dosud poslední prezidentské volby v roce 2017 dosavadní ustálený trend zcela narušily, ačkoli ještě pár měsíců před jejich konáním se zdálo, že kandidát pravice (François Fillon) nahradí dosavadního levicového prezidenta (François Hollanda) a vše tak bude v souladu s dosud známou politickou praxí (Kuhn 2017: 353). Nakonec se tak ale k překvapení všech nestalo. Podívejme se v této souvislosti nejprve na genezi politické soutěže od počátku fungování Páté republiky, tady od roku 1958, až poté na volby po roce 2002 a zejména ty poslední proběhnuvší v roce 2017. Protože právě minulost Páté republiky, mimo jiné, dost možná značně determinuje i její současnost potažmo i budoucnost.

První volby Páté republiky byly ve znamení „hegemonie“ pravice, konkrétně Gaullistické strany⁶⁹ (Siaroff 2000: 256).⁷⁰ Ta ve francouzské politice dominovala kontinuálně od zvolení de Galla prezidentem v roce 1958

⁶⁸ Obecně lze levicovou a pravicovou politiku rozlišit „intervenčním kritériem“ – tj. kam až má vliv státu sahat a jak silný má být. Levicově orientovaná strana favorizuje silnou roli státu ve společnosti, rovnostářskou politiku založenou na co nejmenších rozdílech mezi občany a s tím související finanční přerozdělování. Pravice naproti tomu prosazuje omezenou úlohu státu ve společnosti, svobodný trh bez větších státních zásahů. Stát upravuje jen to, co je nutné a žádoucí (Norris 2004: 96). Dříve existovala vcelku silná korelace mezi výší příjmu a politickou preferencí: „chudší“ lidé podporovali levici, „bohatší“ pravici (Lipset 1960: 223-224).

⁶⁹ Ačkoli se v průběhu Páté republiky často přejmenovávala, hlásila se k pravicové politice a k de Gaullovi, proto se často označují souhrnně jako „Gaullisté“ (Siaroff 2000: 256).

⁷⁰ „Její úspěch byl dramaticky zesílen dvoukolovým systémem voleb“ (Gaffney 2010: 34). Více o volebních systémech v druhé kapitole této práce.

až do roku 1981 (Mair 2004 et al.: 49; Knapp 2004: 44).⁷¹ De Gaulle v prvních přímých prezidentských volbách v roce 1965 uhájil prezidentský mandát (Clift 2005: 221). Jeho hlavním soupeřem byl François Mitterrand, který kandidoval za sjednocenou levicovou kandidátku komunistů (PCF) a socialistů (PS), v prvním kole obdržel téměř 32%, v druhém dokonce 45% podíl z odevzdaných hlasů (Knapp 2004: 40). Michel Perottino ve svém článku (2008: 146) podotýká, že „*Volba v roce 1965 především významně napomohla k bipolarizaci francouzské politické scény.*“ Za další důležitý mezník Páté republiky lze považovat rok 1969, konkrétně 27. duben, kdy prezident de Gaulle předčasně odstoupil ze své funkce (Thody 1998: 1). Stalo se tak poté, co spojil svou politickou budoucnost s kladným postojem Francouzů s jím iniciovaným referendem (Knapp 2004: 41). Rezignace pravicového prezidenta, spolu se sblížením levicové Komunistické (PCF – *Parti communiste français*) a Socialistické (PS – *Parti socialiste*) strany, položilo základy k tradičnímu levicově-pravicovému dělení politické scény (Knapp 2004: 41). Také prezidentské volby z roku 1974 byly ve znamení stále sílícího bipolárního stranického uspořádání. Levicový blok, opět tvořený PCF a PS,⁷² v nich bojoval proti převládajícímu pravicovému bloku (Grundberg 2008: 402). A vedl si až nad očekávání dobře, Mitterrand, levicový sok Giscarda d'Estainga, v nich opět postoupil až do druhého kola, ve kterém velmi těsně zvítězil pravicový d'Estaing, ovšem jen s 51 procentuálním ziskem hlasujících (Culpepper et al. 2008: 226). Výsledky hovoří jasně, od roku 1958 politická soutěživost kontinuálně rostla úměrně s růstem konkurenceschopnosti „nepravických“ politických aktérů.

Plně relevantní se dvoupólová struktura soutěže politických seskupení nicméně stala až v roce 1981. Ve volbách prezidenta v tomto roce se totiž vůbec poprvé v rámci Páté republiky stalo to, k čemu se schylovalo už delší

⁷¹ To je v politice dlouhá doba, ačkoli známe případy i delší dominance, například v Japonsku vládla od roku 1955 až do roku 1993 nepřetržitě jedna jediná strana, predominantní LDP (LeDuc et al. 2002: 96; Mařha 2016).

⁷² Zmíněné dvě levicové strany spolu již v roce 1972 uzavřely dohodu týkající se společného vládního programu. Politici z obou stran tak v zásadě pochopili, že vzájemná kooperace proti pravici je ze strategického hlediska jediná správná z hlediska reálnější šance na převzetí moci (Culpepper et al. 2008: 226).

dobu, k moci se dostala levice,⁷³ ztělesněná znovu François Mitterrandem, kandidátem za Socialistickou stranou (PS – *Parti socialiste*) (Mair 1989: 251; Perottino 2008: 147; Lewis-Beck et al. 2012: 4). Socialistický prezident po svém vítězství ze dne 10. května 1981 využil kompetence, kterou mu ústava dává, sice práva rozpustit dolní komoru parlamentu – Národní shromáždění (Elgie 1996: 1; Perottino 2008: 137). Strategický krok se mu vyplatil, když v následných předčasných volbách jeho Socialistická strana (*Parti socialiste*) nejen vyhrála, ale obdržela více než 50% hlasů a získala tak v nově zvoleném parlamentu většinu (Machin 1989: 61). Došlo tak k první úplné výměně vládnoucí ideologické skupiny, levice nahradila kompletně u moci pravici, jak v zákonodárném sboru, tak také v úřadu prezidenta (Mair 1997: 45; Knapp 2004: 43). Transformace moci, z do té doby dlouho vítězné pravice, tak byla dovršena v průběhu pouhého jednoho roku v dvojích volbách (Knapp 2002: 31).

Následkem této alternace se bipolární charakter politického soupeření dále ukotvil, zároveň se jednalo o důležitý politický milník, podstatnou změnu uspořádání stranického systému (Machin 1989). Zejména z psychologického hlediska, jak by poznamenal Duverger, protože do té doby se zdálo, že pravice bude po roce 1958 opravdu dominantním aktérem francouzské politiky,⁷⁴ politici levice ale v roce 1981 dokázali svým voličům, že jsou kompetitivní variantou, schopnou volby vyhrát, čímž jejich relevantnost vzrostla⁷⁵ (Culpepper et al. 2008: 231). Od té doby byly na francouzské politické scéně etablovány dvě strany s tzv. většinovým posláním: Gaullisté a Socialisté

⁷³ Nutno ovšem poznamenat, že prohru pravice usnadnila i její fragmentace, když v prvním kole proti pravicovému prezidentovi Giscardu d'Estaingovi pokoušejícímu se vybojovat druhé funkční období kandidoval pravicový oponent Jacques Chirac s cílem zabránit mu v jeho znovuzvolení (Culpepper et al. 2008: 227). V prvním kole prezidentského klání ještě d'Estaing skončil první, ale v rozhodujícím druhém s Mitterrandem těsně prohrál se ziskem 48,2% proti 51,8% hlasů (<http://electionresources.org/fr/president.php?election=1981>). Ani levice ovšem nebyla jednotná, v prvním kole kandidoval i kandidát za Komunistickou stranu, který získal podporu 15,3% voličů (<http://electionresources.org/fr/president.php?election=1981>).

⁷⁴ Pravice dominovala v národním parlamentu kontinuálně od roku 1958 více než dvě dekády, přesně vyjádřeno 23 let (Machin 1989: 64).

⁷⁵ V legislativních předčasných volbách v roce 1981 obdržela levice nadpoloviční volební výsledek vůbec poprvé od roku 1956 (Machin 1989: 61).

(Novák 1997: 141-142). Spolu s tím se ukázalo, že volba prezidenta je velmi důležitou událostí ovlivňující fungování celého politického systému (Grundberg 2008: 402). Od tohoto okamžiku docházelo k pravidelným přesunům politické odpovědnosti mezi představiteli levice na straně jedné, a zástupci pravice, na straně druhé (Perottino 2008: 154). Ve stranickém systému se tímto zlomovým volebním rokem zkrátka výrazněji etablovala politická dichotomie, u moci se po různě dlouhých intervalech střídaly dvě protichůdné alternativy, vycházející hlavně z tradičního ideologického (zejména socioekonomického) štěpení levice vs. pravice (Mair 1997: 14; Brouland, Dvořáková 2015: 17). Tyto eventuality byly reprezentovány primárně dvěma velkými stranami, na levici Socialistickou stranou a na pravici Gaullistickou stranou (Culpepper et al. 2008: 225; Grundberg 2008: 402).

Obecně lze říci, že personální stabilita prezidentského postu byla po celou dobu existence Páté republiky vyšší než stálost poslaneckých většin. Od počátku 80. let 20. století až do roku 2007 byl post prezidenta personálně obměněn jen dvakrát (Lewis-Beck et al. 2012: 1). Poprvé se tak stalo v roce 1981, kdy se k moci dostala levice. Socialistovi Mitterrandovi se podařilo v následných volbách v roce 1988 svůj končící mandát s úspěchem obhájit, čímž si zajistil výkon úřadu prezidenta až do roku 1995 (Wall 2014: 92). Druhým funkčním obdobím svého kandidáta si levice definitivně upevnila status hodnověrné politické síly schopné vítězit v rámci bipolárního charakteru politického soupeření. Podruhé nastala alternace na postu prezidenta v roce 1995, kdy byl zvolen pravicový Jacques Chirac (Perottino 2005). I tomu se podařilo v dalším volebním klání roku 2002 mandát udržet, čímž napodobil svého levicového předchůdce. A protože pravicový kandidát, Nicolas Sarkozy, uspěl v následných volbách nového francouzského prezidenta v roce 2007, zajistila si pravice výkon funkce prezidenta na dlouhých 12 let (Lewis-Beck et al. 2012: 1). Svůj mandát pravicový Sarkozy neobhájil, ač se o to pokusil, a tak se v roce 2012 opět dostala k moci levice, když prezidentský post v prezidentských volbách vybojoval François Hollande za Socialistickou stranu – *Parti socialiste* (Kuhn 2017: 353). „François Hollande se stal teprve druhým socialistickým prezidentem Francie v její historii“ (Wall 2014: 92). Před ním,

po roce 1995, kdy skončil druhý mandát François Mitteranda, vládli v zemi prezidenti z řad pravice.

Levicový Hollande se do historie zapíše několika primáty. Byl prvním, který dokázal v prezidentských volbách porazit obhajujícího kandidáta již v prvním kole (Wall 2012: 91). V něm získal 28,6% oproti 27,2% Sarkozyho (Perrineau 2016: 1). Jenže následně nový prezident výkon své funkce příliš nezvládl, reálně nemohl pomýšlet na úspěšné znovuzvolení. Socialista Hollande se stal po necelých třech letech své vlády nejméně oblíbeným prezidentem historie: „V květnu 2014 zastávalo 86% respondentů velmi negativní pohled na první dva roky Hollandovy prezidentké éry“ (Gaffney 2015: 2). Druhé prvenství tak bohužel pro něj získal v intenzitě neoblíbenosti (Gaffney 2015: 1-2).⁷⁶ S tím souvisí i poslední prvenství, neboť se Hollande, i pod tíhou vysoké nezaměstnanosti a s tím souvisejícího kontinuálně nepříznivého veřejného mínění, nakonec rozhodl ve volbách 2017 vůbec nekandidovat, čímž se stal prvotním prezidentem Páté republiky, který se rozhodl nepokusit se obhájit svůj post (Evans, Ivaldi 2018: 12; Kuhn 2017: 360). Svého jmenovce a předchozího socialistického dvojnásobného držitele prezidentského úřadu, François Mitteranda, tudíž François Hollande napodobit nedokázal.

Minimálně dvoje poslední prezidentské volby byly v zásadě protestními, obě byly do velké míry symptomem zklamání Francouzů s dosud sloužícími prezidenty, jejich stylem i prováděnou politikou. Ve volbách v roce 2012 se rozhodující měrou projevila nespokojenost s pravicovým prezidentem Nicolasem Sarkozym⁷⁷ (Perrineau 2016: 2). Levicový prezident si vedl ovšem také špatně. Sarkozy byl jeden extrém představující svérázného dominantního prezidenta, uzurpující velký díl moci, Hollande byl naopak spíše slabým

⁷⁶ „Během několika měsíců po jeho zvolení mu hodnota oblíbenosti klesla pod 50%, během roku už pod 20%, nad toto procento se dostal na chvíli už jen dvakrát ve zbylých čtyřech letech jeho mandátu“ (Evans, Ivaldi 2017: 5). V listopadu 2016 s ním bylo spokojeno jen 15% Francouzů (Kuhn 2017: 360).

⁷⁷ Nezanedbatelný vliv hrál také ekonomický propad, který zemi zasáhl v reakci na globální hospodářskou krizi v roce 2009. Národní hospodářství ve Francii zaznamenalo negativní vývoj Hrubého domácího produktu. HDP ten rok pokleslo o 2,9 % (Country Economy 2011).

prezidentem poznamenaným parlamentní nejistotou a rozpory uvnitř jeho Socialistické strany (*Parti socialiste*). Navíc se nepříliš prosadil v zahraniční politice a nepodařilo se mu prosadit mnoho z jeho smělých předvolebních slibů. Oběma politikům na každý pád neprospěl zmíněný neutěšený stav veřejných financí, státní dluh i poměrně vysoký podíl nezaměstnaných (Perrineau 2016: 2). V roce 2012 se poměr lidí bez práce pohyboval v okolí deseti procent a nadále stoupal, navzdory Hollandovým slibům o jeho snížení (The Telegraph 2013). Sečteno a podtrženo tak voliči v roce 2017 „zúčkovali“ s pravicí i levicí, kdy se Holland ani nepokusil obájit svůj mandát a „náhradní“ kandidát PS se nedostal ani do druhého kola. Po zklamání z obou hlavních soupeřících táborů se zdá, že volba ideologicky středově se prezentujícího Emmanuela Macrona, který si z obou programů (levicového i pravicového) vzal něco, byla pro Francouze v té době nanejvýš pragmatickou volbou. Zvláště za situace, kdy na pravicového favorita voleb vyšla najevo problematická kauza s pochybným zaměstnáváním členů vlastní rodiny, což ho velmi poškodilo. Ani on neprošel sítím prvního kola voleb, když na jeho úkor do druhého kola podruhé v historii Národní fronty postoupil její prezidentský kandidát, v tomto případě kandidátka Marine Le Penová (Wall 2014: 11).

Je tak možno konstatovat, že řádné prezidentské volby z roku 2017 dosavadní bipolární alternační trend francouzské politiky a jeho validitu a budoucí udržitelnost značně zpochybnily. Ani jeden z dominujících politických táborů od roku 1958 dále, v nich neuspěl. A co víc, kandidáti z řad mainstreamové pravice a levice dokonce ani nepostoupili z prvního kola voleb do rozhodujícího druhého kola prezidentského klání, stalo se tak vůbec poprvé za celou dobu existence Páté republiky (Evans, Ivaldi 2018: 2). Bipolární charakter soutěže byl tak opět významněji narušen. Už minimálně dvoje prezidentská klání znejasnila platnost bipolárního charakteru prezidentských voleb. První zpochybnění přinesly volební výsledky v roce 2002, kdy do druhého kola velmi nečekaně postoupil kandidát krajní pravice na úkor mainstreamové levice. Tento rys fatálního selhání levicového aspiranta mají volby 2002 a 2017 společný.

Dosud poslední „volební zemětřesení“ je však ještě silnější, poněvadž do druhého kola nepostoupil ani hlavní kandidát levice, ale ani pravice. Už

minimálně dvakrát v relativně krátkém intervalu (2002 a 2017) se tak vyvrátil předpoklad, který by měly dvoukolové většinové volby, zejména ve svém druhém (rozhodujícím) kole, na politický systém mít, totiž, že uspět mohou jen větší strany: „*Strany se tu mohou množit, ale aby porazily odpůrce, jsou nuceny se spojovat do koalic nebo aliancí*“ (Novák 1997: 133). Tento strategický předpoklad pro úspěch politických stran v parlamentních volbách lze zajisté vztáhnout i k volbám prezidentským, protože dlouhých 59 let platilo, že v nich vítězili a prezidenty se stávali jen kandidáti z velkého a významného politického tábora. Naposledy to ovšem dopadlo zcela jinak, ve druhém kole prezidentských voleb proti sobě stanuli zástupci „netradiční“ politiky, „okrajoví“ kandidáti a do určité míry „outsideri“, ačkoli v případě Marine Le Pen se s jejím postupem do druhého kola tentokrát kalkulovalo. V něm už ale neměla mít, obdobně jako její otec a reprezentant stejné strany Le Pen v roce 2002 v duelu proti Jacquovi Chiracovi, šanci výrazněji uspět. Historie se měla opakovat, kandidátka krajní pravice sice měla postoupit do druhého kola, ale v něm zároveň měla být poražena kandidátem umírněné pravice. Jak již víme, nestalo se tak a možných důvodů je více.

Obecně platí, že noví političtí aktéři (kterými jak Macron, tak zejména jeho hnutí *En Marche - Vpřed!*, jsou)⁷⁸ mohou být volebně úspěšní tehdy, pokud se v dostatečné míře změnila voličská poptávka a oni jsou schopni na změny nálad ve společnosti adekvátně reagovat, tj. nastavit svůj volební apel tím správným směrem – vstříc potencionálním voličům. Jsou to tedy v konečném důsledku vždy zejména voliči, kteří rozhodují o tom, zda mohou ve volbách volebně uspět dříve neúspěšné – marginální (Sartoriho terminologií nerelevantní), nebo zcela neexistující (tj. nově vzniklá) politická uskupení. Jeden důsledek proměny voličského chování – posílení pozice dříve slabé či neexistující politické síly – determinuje existenci důsledku druhého – oslabení pozice dříve silné či zcela dominantní politické síly. V roce 2017 ve Francii přesně k tomuto došlo, dříve silná, vládní Socialistická strana (PS – *Parti socialiste*) byla citelně oslabena a naopak nová politická osobnost Macrona

⁷⁸ Macron si politiku přeče jen vyzkoušel, byl členem vlády sympatizující s prezidentem Hollandem, ale v létě roku 2016 z vlády odstoupil, dostatečně brzy na to, aby se mohl v kampani prezentovat jako „nepolitik“ a „sjednotitel“ levice i pravice (Kuhn 2017: 362).

nabrala na síle. Zjednodušeně řečeno se tak jedná spíše o tzv. hru s nulovým součtem, tzn. většinou, co jeden aktér ztrácí, druhý na jeho úkor získává, ačkoli toto tvrzení samozřejmě neplatí absolutně.⁷⁹

3.2. Legislativní volby

Co se týká poslaneckých voleb, pak výsledné parlamentní majority byly o poznání nestabilnější. Většina v parlamentu se přeskupila po volbách v roce 1981, 1986, 1988, 1993, 1997 a také v roce 2002 (Knapp 2004: 44; Mair 2004 et al.: 50). Vysokou míru bipolarizace a soutěživosti systému tak ilustrují zejména „volební přelivy“ patrné v legislativních volbách. Jen jedna vláda totiž dokázala zdárně obhájit svou většinu ve volbách konaných v období let 1981 až 2002, konkrétně v roce 1995: „*Prezidentské volby v roce 1995 byly prvními za 21 let, po kterých nedošlo ke změně parlamentní majority*“ (Knapp 2004: 46). Na druhou stranu byl stranický systém vždy, i přes uvedené četné alternace, jedním ze stěžejních prvků přispívajících k politické stabilitě, neboť v průběhu existence Páté republiky byly strany schopny zajistit si víceméně pevné většiny v Národním shromáždění (*Assemblée Nationale*) potřebné k efektivnímu vládnutí (Howarth, Varouxakis 2003: 35-37). Navíc platilo, že až do roku 1986 byl francouzský parlament „záštitou“ prezidentovy moci, byl „sloupem“, který vliv prezidenta „podpíral“ (Guyomarch 2001: 15-16). Až do voleb v tomto roce se levicový prezident mohl víceméně spolehnout, že jeho myšlenky budou podpořeny legislativní majoritou, jinými slovy reálný politický vliv prezidenta není odvislý pouze od ústavních principů, které jsou poněkud dvojznačné, ale také od parlamentní většiny prosazující jeho politiku (Lijphart 2012: 110). „*Vůdčí postavení prezidenta je možné pouze tehdy, pokud jsou shodné většiny v prezidentských i parlamentních volbách (a naopak)*“ (Guyomarch 2001: 15).

⁷⁹ Například mohou k volbám přijít volit lidé, kteří v minulých volbách nikoho nevolili, nebo ještě nedisponovali volebním právem, a tímto počinem posílit volební zisky nových aktérů, bez toho aniž by volebně tratily konkurenční politické strany.

Dlouhodobé a periodické střídání jen dvou konkurenčních politických skupin obě převládající strany ideologického spektra postupem času stále více vyčerpávalo. Nadto zemi postihla ekonomická krize, Francii trápil zejména těžko řešitelný vysoký podíl osob bez práce, vzrostl národní dluh i veřejný deficit (Evans, Ivaldi 2018: 5). Problémy se tak týkaly hlavně ekonomiky, a Hollande nebyl schopen je efektivně řešit a vyřešit. I proto byla spokojenost s ním rekordně nízká a s tím i nízké šance nejen jeho, ale i Socialistické strany (PS – *Parti socialiste*) uspět ve volebním roce 2017. Tyto nepříznivé trendy ještě „přilily oleje do ohně“ negativním náladám mezi Francouzi, zintenzivnily jejich odmítavý postoj k politickým stranám a politice jako takové, prohloubily odcizení lidí. Přibýlo množství lidí, kteří se voleb neúčastnili, u těch, kteří se voleb účastnili, se zvýšila volatilita, tj. jejich nestálost a s tím spojená přelétavost „ze strany na stranu“ (Knapp 2004: 47).

Vývoj účasti v parlamentních volbách ukazuje na strmý pokles. Od voleb v roce 1997 participace občanů v těchto volbách setrvale klesá. Zatímco v roce 1997 se k parlamentním volbám dostavilo téměř 68 % oprávněných voličů, o deset let později už to bylo jen necelých 60 % a rekord v nejnižší prezenci lidí drží zatím poslední parlamentní volby v roce 2017, kdy se k volbám nedostavila ani polovina Francouzů, přesněji absence činila 57,36 %. Z uvedeného čísla vyplývá, že jen 42,64 % Francouzů potvrdilo prezidentský triumf Emmanuela Macrona z dubna, respektive května⁸⁰ toho roku, když v těchto volbách většina z nich volala jeho hnutí *En Marche!* (Vpřed!) (<https://www.idea.int/data-tools/data/voter-turnout>). V posledních volbách v roce 2017 byl enormně zvýšený rovněž počet neplatných odevzdaných hlasů. Toto vše má souvislost právě s rostoucí nespokojeností občanů se stavem politiky v jejich zemi, s volenými reprezentanty a v neposlední řadě i s nabídkou kandidátů ve volebním procesu.

⁸⁰ 7. května 2017 se totiž konalo rozhodující druhé kolo prezidentských voleb, kam postoupili dva nejuspěšnější kandidáti z kola prvního, tedy Emmanuel Macron a Marine Le Penová. Macron v tomto klíčovém duelu vyhrál nad Le Penovou poměrem hlasů 66,1 ku 33,9 % hlasů (<http://www.electionguide.org/elections/id/3000/>)

3.3. Volební rozmach „okrajových“ stran

Okřídlené moudro „když se dva perou, třetí se směje“ platí čas od času i v politice, v případě Francie se zdá, že prostor pro potenciální preferenční nárůst je větší než jen a pouze pro třetího politického aktéra. Jinak řečeno, že ve stranickém systému mohou existovat více než jen tři strany. Není to dáno pouze tím, že dvoukolový většinový systém umožňuje existenci více stran, multipartismus, alespoň tedy v prvním kole (Sartori 2011). Systém více stran musí umožnit zejména voliči svým volebním chováním.⁸¹ Empirická data v podobě volebních výsledků, pomocí nichž lze hodnotit sílu jednotlivých stran i formát stranického systému (Duverger 2016: 307-308; Blondel 1968), dokládají, že volební zisky dvou největších stran v čase spíše klesaly, zatímco nových „třetích“ a dalších stran naopak spíše rostly. Obecně vzato byli Francouzi k novým politickým aktérům v čase stále otevřenější, větší procento lidí pro ně bylo ochotno hlasovat, zejména, i když nejen v tzv. volbách druhého řádu, i když v nich to platilo nejzřetelněji. Tento vývoj je v souladu s teoretickými očekávaními. Pro různě méně významné volby (typicky do Evropského parlamentu) je ve Francii využíván proporční volební systém, který je „spravedlivější“ i k méně silným politickým účastníkům (Novák 1997; Ezrow 2010).

Úspěch Macrona a jeho nově založeného hnutí Vpřed! (*En Marche!*) každopádně není prvním obdobně úspěšným příkladem vstupu nové politické proměnné do francouzského stranického systému. Již dávno předtím se na politické scéně alespoň po nějakou dobu s relativními úspěchy etablovala kupříkladu levicově orientovaná strana Zelených, a zejména pak krajně pravicová Národní fronta. Národní fronta je jedním z typických zástupců nových stran, krajně pravicově zaměřených, které se staly volebně relevantními napříč Evropou (Declair 1999: 11; Meguid 2008: 4). Nacionalisticky orientovaná NF (*Front national*), hájící zájmy Francouzů na úkor přistěhovalců, národní tradice proti globalizačním trendům a práva a pořádek oproti chaosu a kriminalitě, prožívala svůj volební vzestup od 80. let 20. století,

⁸¹ I k tomu první kolo dvoukolových většinových voleb přispívá, jak jsme si již řekli v předchozí části diplomní práce (více viz Sartori 2011).

odkdy kontinuálně stoupal její podíl hlasů (Lewis-Beck et al. 2012: 4). Nový aktér francouzského stranického systému, rychle nabírající na mocenském významu, postavil své kandidáty do parlamentních voleb v roce 1973 (Meguid 2008: 1). O deset let později v komunálních volbách získal na síle, aby se plně v národním stranickém systému etabloval v průběhu 80. let. V evropských volbách získala Národní fronta přes 10% hlasů a její relevance byla následně potvrzena také výsledky dvojích klíčových voleb: nejprve v roce 1986 v parlamentních volbách a posléze i v roce 1988 ve volbách budoucí hlavy státu dokázal její lídr Le Pen oslovit v prvním kole 14,5% hlasujících, což znamená více než 4 milionů oprávněných voličů⁸² (Declair 1999: 3). V roce 1997 obdržela Národní fronta v legislativních volbách 15,24% a stala se obecně přijímanou třetí nejvýznamnější stranou Francie (Declair 1999: 104).

Opakem k rostoucím nacionalistům byli francouzští komunisté (PCF – *Parti communiste français*), kterým volební preference poklesly (Mair 1997: 45). Na počátku Páté republiky ještě komunisté obdrželi 20%, v 80. letech už to bylo pouze okolo 10% (Knapp 2002: 33). Opak platil pro podíl hlasů odevzdaných pro Národní frontu. Zatímco v roce 1984 ji podpořilo 10 % voličů, ve volbách o devět let později byl podíl podporovatelů dokonce ještě o dalších pět procentních bodů vyšší, NF (*Front national*) tedy dokázala oslovit už 15% Francouzů (Knapp 2004: 47). Jinými slovy, odliv voličů krajně levicové extremistické formace byl v protikladu k přílivu voličů ke krajně pravicové politické formaci. Řada bývalých komunistických voličů postupně „zběhla“ k Národní frontě (Meguid 2008: 4). Tradiční „stará“ strana PCF tak byla do velké míry nahrazena „novou“ Národní frontou, z hlediska volebního zisku i počtu zvolených poslanců obou uskupení stojících na opačném konci politického spektra.

Také volební relevance další „okrajové“ a „nové“ strany – Zelených, v čase rostla. V roce 1989 získala v evropských volbách 10,7%, v regionálních

⁸² V předčasných parlamentních volbách v témže roce už byl výsledek Národní fronty o něco slabší, když přilákala v úvodním kole 9,65% voličů (Declair 1999: 3). Značí to, že frustrace nedostatečně velkého počtu Francouzů k tomu, aby NF mohla převzít vládní odpovědnost, se v nich projevila. Nadto byly tyto volby o tom, zda většinu získá jeden z bipolárních ideologických uskupení: levice, nebo mainstreamová pravice.

volbách v roce 1992 pak dokonce 15% hlasů, relativní volební sílu i nárůst preferencí tak lze přirovnat právě k Národní frontě (Knapp 2004: 47). Za volebním růstem strany zelených stál nárůst popularity postmateriálních hodnot ve společnosti, určitý základ pro volební relevanci politiky obhajující tyto hodnoty, včetně většího důrazu na ochranu životního prostředí, byl položen již v roce 1968 (Knapp 2002: 41).

Zpětným pohledem se zdá, že 80. léta byla v první řadě ve znamení nárůstu relevance ekologicky orientovaných politických stran, o dekádu později pak nezanedbatelný nárůst počtu sympatizantů zaznamenala rovněž krajně pravicová Národní fronta (Meguid 2008: 1). Celkově vzato tak voličská podpora vzrostla těm politickým uskupením, která jsou v systému nová – „neopotřebovaná“ a léty neprověřená. „*Národní fronta předčila Komunistickou stranu a stala se místo ní třetí (nejsilnější) stranou ve Francii*“ (Meguid 2008: 1). Jmenování noví političtí „hráči“ ovšem neproměnili výlučně poměr sil ve volební „hře“ tím, že odebrali určitou část voličů dosavadním politickým stranám, nýbrž přetvořili i její „pravidla“. Vnesli do politické arény nová témata, na něž museli reagovat i ostatní političtí oponenti, podoba (před)volebního boje se tak změnila: imigrační a environmentální problematika se stala důležitější než kdy dříve (Meguid 2008: 5-6).

Podpora okrajových stran – extrémní levice, extrémní pravice a Zelených – není odvislá jen od jejich politické strategie, činnosti, volební kampani a podobně, ale závisí zejména na chování stran již v systému ukotvených a s delší tradicí a na tom, jak tradiční – mainstreamové – strany reagují na nová témata, která s sebou tyto strany přinášejí. Příkladem může být například reakce francouzských socialistů na Zelené, kteří do volební soutěže výrazněji zanesli ekologická témata (Ezrow 2010: 85).

Pro krajně pravicovou Národní frontu i krajně levicové hnutí Mélenchona platí, že pokud by byli voliči vnímáni jako středoví aktéři, případně jako aktéři, kteří se až moc ve své rétorice „zmírnili a omezili“, volebně by si s vysokou mírou pravděpodobnosti uškodili (Ezrow 2010: 85). „*Okrajové strany, které zastávají umírněnější politické postoje, získávají menší počet hlasů, než jejich radikálnější okrajové protějšky*“ (Ezrow 2010: 92).

Rok 2017 je přesto historicky unikátní. Až do toho roku byla středově umístěná politická uskupení spíše minoritní záležitostí. V posledních parlamentních volbách zaznamenalo po dlouhé době velký volební úspěch „středově“ orientovaného politického uskupení.⁸³ Zelení i Národní fronta patřily k extrémním částem francouzského politického kolbiště – prvně jmenovaná formace byla krajně levicová, druhá krajně pravicová. Robert Elgie ve svém článku z roku 2018 zaměřuje svou pozornost právě na volební vzestup Macrona a jeho hnutí *En Marché!* (Vpřed!) v roce 2017 a na to, jak tento úspěch ovlivní dosavadní stranický systém. Pro Elgieho je zvolení Emmanuela Macrona prezidentem událostí, která má potenciál redefinovat celý dosavadní stranický systém (Elgie 2018: 16): „*Zdá se však, že Macronovo zvolení znamená změnu, kladoucí značné nároky na stranický systém Páté republiky a svědčí o potenciálu pro nový třípólový nebo čtyřpólový stranický systém.*“

V situaci, kdy lidé nejsou spokojeni se současnou politikou a jejím stavem, přirozeně hledají jiné varianty, které by lépe a přesněji reprezentovaly jejich přání, zastupovaly jejich zájmy a plnily jejich vůli. Nové politické strany na změněnou poptávku lidí související s jejich nespokojeností reagují a po roce 2002 se zdá, že právě Národní fronta nejen dlouhou dobu v minulosti byla, ale po roce 2002, respektive 2010 opět do velké míry je, atraktivní volbou pro lidi, kteří neshledávají velký rozdíl mezi současnou mainstreamovou levicí a pravicí, jejich stylem vládnutí, a kteří proto hledají opravdovou, silnou a věrohodnou alternativu vůči oběma dosud vládnoucím eventualitám (Brouland, Dvořáková 2015: 17). „*NF tak vystupuje jako jediná opravdová alternativa tradičních stran.*“ (Brouland, Dvořáková 2015: 17). S růstem nových relevantních aktérů od 80. let, zejména Národní fronty, logicky vzrostl i tlak na velké a tradiční strany od těchto politických vyzyvatelů, bez politické odpovědnosti, zato s libivým a neotřelým programem kritizujícím současný stav a úroveň politiky v zemi. „*Situace hovoří ve prospěch NF. UMP⁸⁴ a PS, které bez přerušení vykonávají moc v zemi od roku 1981, jsou u konce s*

⁸³ Zde je potřeba upozornit, že Maurice Duverger byl kritikem „středu“, jehož existence a ukotvení je podle něj krajně probelatické: „každý střed je sám v sobě rozdělený, sestává ze dvou půlek, z levého středu a z pravého středu (Duverger 2016: 240).

⁸⁴ UMP = L'Union pour un mouvement populaire - Unie pro lidové hnutí

dechem.“ (Brouland, Dvořáková 2015: 35). Pokles podpory tradiční levice ovšem zaznamenal již v roce 1997, když vyšla jeho nejzásadnější publikace *Party System Change: Approaches and Interpretations* (Mair 1997: 46).

Ve stranickém systému Páté republiky se obecně vzato mísí periody většího „tříštění“ stranického systému s obdobími naopak „sbíhavými“. Zhuštěně lze uvést, že řada volebních klání po založení nové republiky na konci 50. let 20. století se konala v obecné atmosféře sblížování politických aktérů na bázi dvou ideologických skupin vymezených především pravicově-levicovým štěpením. Počáteční integrace levice i pravice „do bloků“ byla zajisté umocněna i praktikovaným volebním systémem (viz dále v práci), kdy pro reálnou šanci postupu do druhé – skutečně rozhodné – etapy voleb bylo zapotřebí co nejméně tříštit jak levicovou, tak i pravicovou část elektorátu, protože voličů není „neomezené množství“, což ostatně platí dodnes (Costa 2014: 4). Ostatně bipolární logika volebních soubojů se nadto týká jak voleb parlamentních, tak, a to ještě intenzivněji, voleb prezidentských. Francouzští voliči jsou si vědomi, za jakých okolností se obě rozhodující volby v zemi konají, že se uskutečňují v rámci podobných „pravidel hry“, a tuší tedy i to, jak by „měli volit“, aby jejich volební hlas nebyl „zbytečně promarněn“ tak, aby pokud možno vyhrála a zemi spravovala alternativa nejbližší jejich politickému přesvědčení a světonázoru.

Navzdory „institucionálním pobídkám“ směřujícím (alespoň teoreticky) k bipolárnímu schématu politiky, se ve Francii (v reálu) nejpozději od 80. let 20. století tamní politická scéna výrazněji segmentovala (Machin 1989: 60-66). Postupem doby jak na levici, tak také na pravici ideologické osy, vykrytalizovaly nové solitérní partaje, které v rámci obou kol volebního procesu vystupovaly převážně nezávisle a izolovaně. Takovéto strany pak nekonkurovaly jen stranám z opačné strany ideologické obce, ale i těm ze shodné. Lze taktéž tvrdit, že rozštěpení pravicových politických sil bylo tradičnější, dlouhodobější a silnější, zatímco levicová část se opakovaně pokoušela (iniciativní v tomto byla primárně PS – *Parti socialiste* – Socialistická strana) dosáhnout jisté předvolební, volební i povolební kooperace tak, aby nedocházelo k tříštění sil voličů a aby po volbách měla levice proveditelnou vyhlídku vládnout.

3.4. Příliš ideologicky vyhraněné tradiční strany?

Pokud bychom se ptali na to, zda samotné tradiční (mainstreamové strany) přispěly ke své porážce, mírněji řečeno neúspěchu, odpověď by zdá se, musela znít, že ano. Tradičně nejsilnější aktéři svým předvolebním počínáním usnadnili cestu Macronovi k tomu, aby ve volbách zvítězil. Mírně řečeno taktická neobratnost poznamenala jak tradiční pravici, tak i tradiční levici. Jak hlavní pravicová, tak i levicová strana si za své volební lídry v prezidentských volbách totiž zvolily příliš vyhraněné osobnosti (politiky). Jinými slovy, levicový kandidát byl až moc levicový, pravicový zase až moc pravicový, z pohledu průměrně ideologicky umístěného francouzského voliče. A tím se „vyprázdnil“ a rozevřel středový prostor, který nakonec triumfálně obsadil a „vyluxoval“ Emmanuel Macron, kandidát hnutí *En Marche!* (Vpřed!). Empirické studie a odborné vědecké závěry z nich vyplývající upozorňují na to, že umístění politických stran blíže ke středu ideového rozštěpení, respektive k průměrnému středovému voliči, poměrně logicky zvyšuje naději takových ideově „rozkročených“ stran získat (obdržet) vyšší podíl hlasů (viz Ezrow 2010: 13).⁸⁵ V zásadě se jedná o taktiku tzv. „catch-all“ stran, které cílí „na všechny voliče“, ne jen na ty třídně (socioekonomicky), profesně, věkově, nebo jinak definované voliče. Tyto strany s cílem získat co nejvíce hlasů se posunou blíže do středu, aby přilákali i dříve neoslovené voliče. Typickým případem takového posunu do středu je Labouristická strana v Anglii, která se pod vedením Tonyho Blaira přiblížila blíže k postojům Konzervativní straně (Ezrow 2010).

K závěru prokazujícímu užitečnost méně vyhraněného ideologického postoje politických stran dospěla i empirická zjištění knihy Ezrowa z roku 2010. Publikace zanalyzovala data z let 1976 až 1998 z dvanácti západoevropských demokracií, včetně Francie, a zjistila, že: „volební podíly

⁸⁵ Naopak, pokud se politické strany příliš vzdálí od středové pozice všech oprávněných voličů, tzn. příliš se ideologicky „vyhraní“, mělo by toto jejich strategické pochybení být více viditelné v takových stranických systémech, jež se řídí volebními pravidly, které mají silnější disproporční účinky na volební soutěž – to znamená volebními systémy s většinovými prvky (Lawrence 2010: 59).

hlasů jednotlivých stran klesají s rostoucí ideologickou (názorovou) vzdáleností, ať už příliš doprava, nebo doleva, od pozice středového – průměrného – voliče“ (Ezrow 2010: 58). Tendence stran směrem k „umírnění“ svého volebního apelu tak, aby byl přijatelný pro co nejširší spektrum oprávněných voličů, by měla být silnější ve volebních systémech, které napomáhají produkovat výraznější disproporční účinky na volební výstupy⁸⁶, což jsou právě většinové volební systémy (Duverger 2016). Francouzský volební systém bezesporu neproporční volební výsledky produkuje, příkladem mohou být legislativní volby v roce 2002, v nichž krajně pravicová Národní fronta obdržela přes 11% hlasů, ale nezískala ani jeden jediný poslanecký mandát (Ezrow 2010: 7).⁸⁷ V těchto podmínkách by tak ještě s větší mírou pravděpodobnosti měla platit následující teze (Ezrow 2010: 58): *„Nejúčinnější strategií pro maximalizaci volebních zisků, je přijmout politická stanoviska poblíž „středové“ – průměrné – pozice voličů – čímž se minimalizuje politická vzdálenost mezi danou politickou stranou nebo jejím kandidátem a co největším možným počtem voličů.“* Ideologické přiblížení do středu politického spektra může znamenat významný příliv méně vyhraněných voličů, na druhou stranu může přinést také nepříjemný odliv skalních příznivců levicové či pravicové politiky (viz Ezrow 2010: 16).⁸⁸ Ani závěry studií nejsou jednoznačné, některé odborné práce favorizují středové tendence, jiné spíše odstředivé (Ezrow 2010: 24-25).

Konkrétně při posledních francouzských prezidentských volbách však v zásadě panuje shoda v tom, že odstředivé tendence dvou hlavních ideologických protipólu, tedy levice na straně jedné, a pravice na straně druhé, „rozevřely a zvětšily mezi sebou mezeru, které využil právě Emmanuel Macron, který svou kampaň postavil na neideologické profilaci a nálepce, že není „ani levicový, ani pravicový“ (Behrent 2017: 75-76). Tím odčerpал hlasy jak od levicové, tak i od pravicové části francouzského elektorátu, což mu

⁸⁶ Jinými slovy, když volební vstupy příliš neodpovídají volebním výstupům, což znamená, že se obdržené hlasy nepříliš přesně zrcadlí v získaných mandátech (Klíma 1998).

⁸⁷ Shodná situace nastala i v parlamentních volbách v roce 1993, kde z více než 12% podpory nevytěžila NF ani jeden poslanecký mandát (Novák 1999: 53).

⁸⁸ Maurice Duverger byl ostrým kritikem „středu“, který podle něj v politice reálně neexistuje. (Duverger 2016: 240)

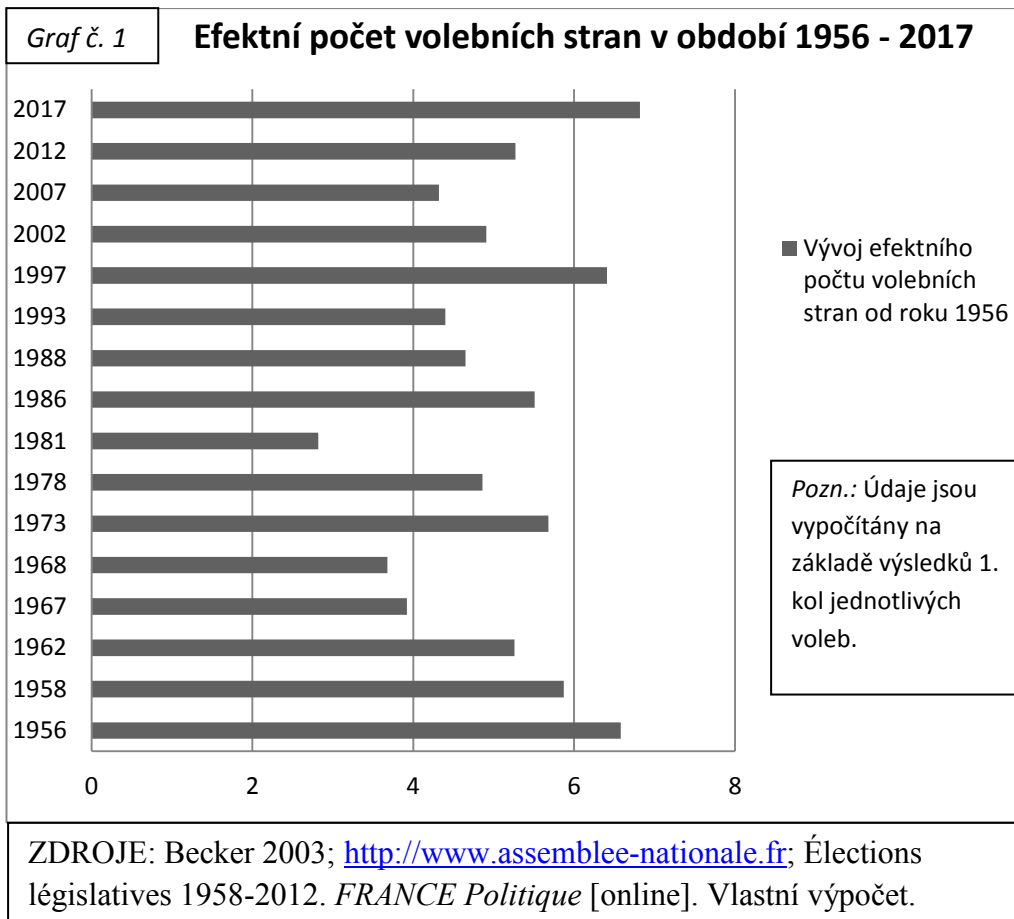
umožnilo se dostat do druhého kola, kde se utkal s kandidátkou Národní fronty Marine Le Pen. Úspěšná volební strategie Macrona a jeho středově se profilujícího hnutí En Marche tak odpovídá (souvisí se) zjištění (zobecnění) vyplývající z provedené(ho) komparativní analýzy (srovnání států), které ve své studii uvádí Ezrow (2010: 25-26): „*Konkrétně docházím k závěru, že strany získají (obdrží) statisticky významný volební profit (výhodu) z toho, že (když) se nacházejí blízko střední - mediální - pozice voličů.*“ Avšak vzápětí Ezrow (2010: 26) dodává, že: „*Tato výhoda je však poměrně nevelká, takže strany, které obhajují necentrální pozice, mohou být konkurenceschopné.*“ I toto zjištění pro poslední prezidentské volby více než odpovídá (s výsledky posledních prezidentských voleb koresponduje), neboť Národní fronta Marine Le Pen zaujímá ve francouzském stranickém systému krajně pravicové postoj, teda postoj velmi vzdálený od středu. I přesto se její kandidátka dostala do druhého, rozhodující kola prezidentského klání. Výsledek Národní fronty je v rozporu s tezí, že „*strany od centra distribuce voličů mají tendenci získat méně hlasů než strany blíže uprostřed voličů*“ (Ezrow 2010: 59). Na druhé straně, pokud by mainstreamové strany zaujaly příliš centristické politické ideje, hrozilo by, že některá menší vyhraněná strana, nejvíce nejspíš krajně pravicová Národní fronta využije uvolněného místa na okraji politického spektra k maximalizaci svých volebních zisků. Na toto dilema velkých tradičních politických stran a riziko podcenění menších politických hráčů upozorňuje Ezrow (2010: 81): „*když se velké strany soustředí na středového voliče (medián), vzniká tím příležitost pro menší politické strany na periferii.*“

Signifikantním rysem politických stran zastupujících specifické zájmy voličů a nacházejících se na okraji politického spektra (bráno od středu do leva a doprava ideologického kontinua) je to, že takovéto strany nereagují příliš na změny celkových voličských nálad, ale daleko více berou na zřetel názory a postoje svých věrných příznivců. Jinými slovy, nezaměřují se tolik na většinového (průměrného) voliče, jako na svůj okruh voličů. Když tento okruh jejich „klientů“ změní názory, mění je často i tato „netradiční“ strany. K těmto typům stranám řadí autoři jak krajně pravicové strany, tak i strany krajně levicové, Komunistické a ekologicky zaměřené Zelené (Ezrow 2010: 19).

4. Praktická analýza stranického systému Páté republiky

V poslední části práce se zaměříme na indikátory, které podají výpovědní hodnotu o strukturálních změnách, které přinesly jednotlivé volby a jejich výstupy do stranického systému Francie. Proměnné stranického systému, které jsme explicitně vyjmenovali a představili v úvodní kapitole, zde aplikujeme na francouzský případ. Z důvodu větší validity srovnání a závěrů z něho vyplývajících uvedeme v této části práce údaje pro každé volby zvlášť (prostřednictvím grafů a tabulek) a posléze se pokusíme zobecnit některé déle platné (obecné) tendence. Rovněž si řekneme, jak moc se výsledky námi zvolených proměnných v roce 2017 liší od předchozích případů, případně ke kterým předchozím volbám mají historicky nejbliže.

Začneme indexem efektivního počtu stran, jehož výklad nám poskytne lepší obrázek o míře stranicko-politické fragmentace, respektive prostřednictvím něho změříme dynamiku stranického systému v čase. Nejprve prozkoumáme efektivní počet stran na volební úrovni (prostřednictvím procent obdržených hlasů ve volbách), přesněji v prvních kolech jednotlivých parlamentních voleb, posléze efektivní počet stran na parlamentní úrovni (prostřednictvím získaných mandátů jednotlivých stran). Jako další měřítko bude představen efektivní počet prezidentských kandidátů v prvních kolech voleb prezidenta, který opět vypovídá o koncentraci či dekoncentraci politického systému Francie. Posléze prozkoumáme, jaká byla voličská síla prvních dvou prezidentských kandidátů, následně se zaměříme na volební stabilitu parlamentních voleb, kdy naším kritériem bude výše celkové volební volatility. Na závěr se zaměříme na volební výstupy parlamentních voleb a jejich proporcionalitu, tedy to, jak dalece počet odevzdaných hlasů Francouzů odpovídá počtu přidělených mandátů. Měřítkem nám bude Gallagherův index disproportionality.

Výše uvedené údaje v Grafu číslo 1 ukazují tzv. efektivní počet volebních stran. Jde tedy o to, kolik stran bylo v jednotlivých volebních letech ve Francii „efektivních“. Zjednodušeně řečeno je efektivní počet stran autorů Laaksa a Taagepera kvantifikovaným indikátorem toho, co Sartori nazýval „relevantní“ strana. Pro analytické účely politologických prací je tato početní metoda hojně využívána, je příhodná, i co se týká její interpretace. Z údajů vyplývá, že zatímco po konci tzv. Čtvrté republiky a nástupu režimu Páté republiky mělo množství stran sestupnou trajektorii, v poslední době se volební strany opět spíše množí.

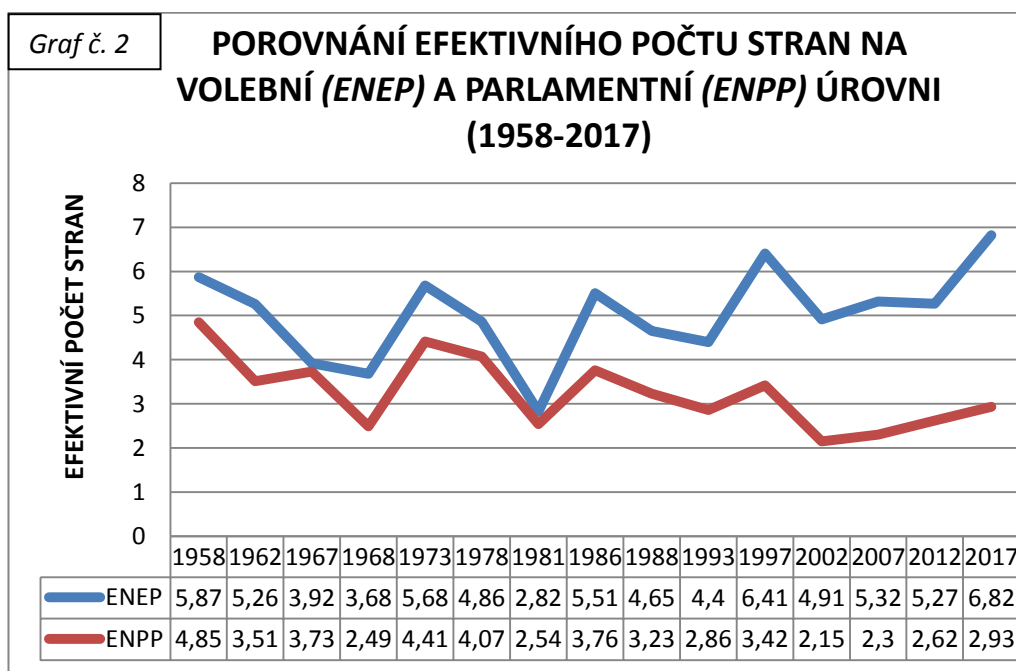
Nyní si první graf rozebereme chronologicky tak, jak šel čas. Jestliže v roce 1956 činil efektivní počet volebních stran ve Francii 6,58, ve volbách o deset let později se jejich počet citelně zredukoval. Z více než šesti stran klesl počet stran po roce 1962 až k méně než čtyřem stranám. Ve volbách 1967 bylo množství efektivních volebních stran konkrétně 3,92 a o rok později

v předčasných volbách toto číslo dále pokleslo na hodnotu 3,68 efektivních volebních stran. Znamená to, že zatímco v 60. letech bylo podobně voličsky silných okolo šesti kandidujících politických formací, v 70. letech to bylo už pouze okolo čtyř. Voliči tak méně rozptýlili svou volební podporu napříč politickým spektrem a volební mobilizace se více koncentrovala do několika aspirantů o poslanecká křesla.

Zpět k více „rozpolceným“ volebním výstupům se vrátily legislativní volby v 70. letech, konkrétně stěžejně v roce 1973 a 1978. V prvním případě činil počet efektivních voličských stran 5,68, v druhém případě pak 4,86, tedy těsně pod hranicí pěti relevantnějších volebních uskupení. Rok 1981, kdy ve volbách poprvé výrazně uspěla levice, navíc reprezentována jednou dominující stranou: Socialistickou stranou (*Parti socialiste*), vykázal rekordně nízké číslo efektivních volebních stran, přesněji řečeno 2,82. To znamená, že parlamentní volby byly tou dobou rekordně koncentrované, důvěra voličů byla svěřena prakticky jen dvěma hlavními alternativním formacím. Číslo nám vypovídá o bipolární konfrontaci typické pro období zejména 80. let, která ovšem neměla příliš dlouhého trvání, protože už ke konci 80. let efektivní počet volebních stran narostl. Ve volbách 1986 se efektivních stran opět vyskytovalo více než 5, konkrétně 5,51. Údaj se tak znovu vrátil do situace velmi podobné parlamentním volbám z před třinácti let, tedy z roku 1973. A i když v následných dvojích volbách zákonodárců množství volebních stran zaznamenalo pokles na méně než pět efektivních subjektů (4,65 ve volbách 1988 a 4,4 ve volbách 1993), následný vývoj přinesl opětovné „rozparcelování“ voličské podpory Francouzů. V parlamentní selekci zákonodárců v roce 1997 tak opět od voličů získalo podporu více než 6 subjektů, přesný údaj činí 6,41 a jedná se o třetí nejvyšší číslo po roce 1956.

Další troje volby, které se konaly už v 21. století, v letech 2002, 2007 a 2012, ustálily efektivní počet volebních stran na hodnotě okolo 5. Poslední volby v roce 2017 pak byly ve znamení dosud největší fragmentace stranického systému Francie z pohledu indexu efektivního počtu volebních stran, alespoň co se Páté republiky týká. Efektivní počet volebních stran v prvním kole parlamentních voleb v roce 2017 atakoval hodnotu 7, zastavil se na přesné hodnotě 6,82. Tento údaj je zatím suverénně nejvyšší a je dokonce vyšší než

v roce 1956, kdy končila kritizovaná éra Čtvrté republiky pro její politickou nestabilitu! Efektivní počet volebních stran napovídá, že rozpolcenost voličů i politických stran vzrůstá a že relativně stabilní a snadno čitelné politické prostředí Páté republiky (stěžejně v 80. letech 20. století), založené na rozdělení Francouzů mezi příznivce levice a pravice, tedy na bázi ideologické a světonázorové dichotomie, už příliš neplatí. Lidé hledají jiné, nevyzkoušené, inovativní politické „cesty“, zkoušejí dávat šanci novým stranám a přinejmenším v prvních kolech volební procedury intenzivněji než dříve rozměňují svou podporu napříč kandidujícími politickými formacemi. Což ostatně potvrdili svým hlasováním v posledních volbách, kdy rozhodli o volebním triumfu nejen v kole prvním, ale i druhém, středově se profilujícího prezidenta Emmanuela Macrona a následně i jeho hnutí *En Marché!* – Vpřed!

Graf číslo 2 nabízí grafickou i numerickou komparaci efektivního počtu politických stran na dvou různých úrovních: jednak na úrovni volební (ENEP – modrá křivka), jednak na úrovni parlamentní (ENPP – červená křivka). Obecně povětšinou platí, že ENEP bývá vyšší než ENPP, z důvodu umělé volební klauzule apod. Kandidujících stran a hnutí bývá více než stran úspěšně zvolených. Volby tak nejsou jen prostorem a příležitostí pro vyjádření vůle většiny obyvatelstva a promítnutím voličských preferencí do daného voleného

tělesa, ale také sítem, přes které se marginálnější – nerelevantní politické uskupení nedostanou.

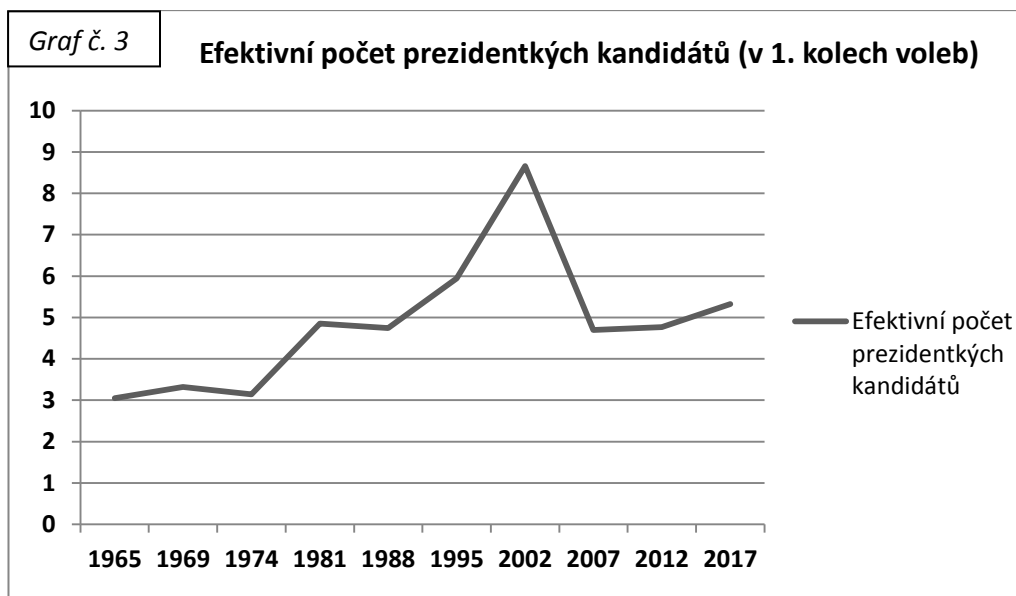
Pro fungování stranického systému je důležitý nejen počet efektivních volených stran, ale také, a to zejména, těch zvolených. Druhé kritérium, tedy efektivní počet parlamentních stran, je přece jen podstatnější charakteristikou, přinejmenším co se týče vyjednávání o podobě nové vlády, způsobu vyjednávání o této nové vládě, pravděpodobnosti vyjádření nedůvěry této vládě v budoucnu, a také toho, jaké strany budou opozicí k vládnoucí formaci (vládnoucím formacím). K tomu všemu se hodí lépe efektivní počet parlamentních stran, tedy počet těch stran, které disponují mocenským potenciálem na úrovni legislativního orgánu vytvářejícího zákony země a tím pádem i její směřování. Ve francouzském případě každopádně skutečně platí, že efektivní počet volebních stran v každých volbách konaných od roku 1958 převyšuje efektivní počet parlamentních stran. 12,5% volební klauzule platná pro úvodní kolo legislativních voleb v tomto ohledu hraje jistě nezanedbatelnou roli. Zatímco počet efektivních volebních stran se v rámci Páté republiky (1958-2017) pohyboval nejčastěji okolo pěti stran, počet efektivních parlamentních stran byl nižší, zhruba okolo tří politických formací.

Z druhého grafu vidíme, že parlamentní politická situace v rámci V. republiky se koncentrovala do dvou hlavních stran postupně. Voliči i politici si museli na nový systém postupně navyknout. Očekávání prezidenta a zakladatele nového režimu Charlese de Gaulla týkající se stabilizace roztržitého politického spektra směřující k vyšší koncentraci politických stran a k ukončení partikularistických rysů předchozích republik, se naplnila pozvolna, paradoxně až na sklonku jeho dominance nad francouzskou politikou. Teprve ve volbách v roce 1968, tedy deset let po položení základního kamene režimu V. republiky a zároveň rok před ukončením angažmá de Gaulla v politice, se efektivní počet parlamentních stran dostal pod 3, přesně na 2,49.⁸⁹ Vývoj ENPP tak v tomto roce kopíroval klesající tendenci ENEP, laicky řečeno tedy v roce 1968 ubylo jak zvolených stran (ENPP), tak i stran volených

⁸⁹ Pro lepší představu tak situace vypadala zhruba následovně: Kdyby volený legislativní orgán měl 125 poslanců, dvě strany by získaly po 50 poslancích a třetí 25, z tohoto hypotetického a ilustračního příkladu zhruba vyplývá efektivní počet 2,5 stran v parlamentu.

(ENEP). V dalších volbách však efektivní počet parlamentních stran vzrostl obdobně jako efektivní počet volebních stran. Složení Národního shromáždění po skončení voleb v roce 1973 a následně v roce 1978 překonalo mez čtyř efektivních parlamentních stran (viz Graf č. 2). V parlamentu se tak na rozdíl od konce 60. let vyskytovalo v průběhu 70. let o více než „jednu a půl“ strany navíc. Počátek 80. let znamenal normalizaci poměrů, ENEP i ENPP nepřesáhly mez 3 stran, bipolární formát stranicko-politického soupeření ve volbách 1981 na bázi socialisté vs. gaullisté) je tak na základě prezentovaných výpočtů zřejmý.

Ve volbách 1986 a 1988 se efektivní počet parlamentních stran ve Francii opět navýšil, překonal hodnotu tří efektivních stran (3,76 v prvním případě, 3,23 v pozdějším). Na počátku 90. let 20. století se nůžky mezi efektivním počtem volebních a efektivním počtem parlamentních stran rozevřely. Zatímco první ukazatel po roce 1993 v podstatě stále mírně rostl, druhý ukazatel parlamentních stran spíše stagnoval, s tím, že zejména po parlamentních volbách konaných v letech 1997 a 2017 byl jak počet efektivních volebních, tak i legislativních stran, vysoký. V roce 1997 činil ENPP 3,42, po roce 2017 pak 2,93 stran. Ve srovnání s jinými lety se tak jedná o spíše roztržitější parlamentní konfiguraci. Volby z let 2012 (2,62), 2007 (2,3) a zejména pak 2002 (2,15) vykazují vyšší míru sbíhavých tendencí v parlamentu a vyšší bipolární charakter zvolené dolní sněmovny francouzského parlamentu. Výsledky voleb zákonodárců z roku 2017 přinesly i v případě efektivního počtu parlamentních stran nejvyšší údaj oproti všem předchozím volbám konaným v 21. století, ale ve srovnání s dříve konanými volbami se ještě nejedná o nikterak extrémně vysokou hodnotu ENPP (2,93). Přesto o něco větší „pestrost“ poslanců zvolených v roce 2017 také samozřejmě odráží nižší platnost bipolárního rozdělení francouzské politiky, složení parlamentu zrcadlí rozmělnění současného volebního chování Francouzů, i když oproti ENEP o mnoho méně jasně a výrazně.

Vedle přiblížení výše frakcionalizace parlamentních voleb a voleného legislativního sboru je užitečné se podívat rovněž na volby prezidentské, které se většinu doby existence Páté francouzské republiky zdají být volbami určující ráz politické situace v zemi. Efektivní počet prezidentských kandidátů pomůže nastínit rozdrobenost či naopak sbíhavost politické soutěže o post hlavy státu. Protože druhé rozhodující kolo volby prezidenta je ve znamení bipolární volby mezi pouze dvěma alternativními politickými osobnostmi, je vhodné a efektivní počet prezidentských kandidátů zkoumat v rovině prvního kola voleb. V této části si uvedeme, kolik „efektivních“ kandidátů se účastnilo jednotlivých prezidentských klání, jaká je převažující tendence v tomto směru.

Z grafu číslo 3 se ukazuje, že v prvních trojích volbách V. republiky, jež se konaly v rámci přímé volby všemi občany, byl už v 1. kole voleb prezidenta rozsah politické soutěže zúžený. V roce 1965 činil efektivní počet kandidátů 3,05, v předčasných volbách po dobrovolném odchodu de Gaulla z funkce v roce 1969 stoupl tento „efektivní“ počet jen nepatrně, na 3,32, aby v následných dalších mimořádných volbách tento ukazatel klesl na úroveň 3,14. Z toho lze usuzovat, že již v prvních kolech byli relevantními kandidáty na postup do druhého kola voleb pokaždé v podstatě pouze tři politici.

Už na počátku 80. let ovšem tento počet vzrostl, a to téměř až k pěti efektivním kandidátům, na úroveň 4,85. Volby 1981 tak neznamenaly jen

premiérový triumf levice, ale také poměrně významné rozptýlení voličské podpory mezi více kandidátů. To je v rozporu s volebním chováním voličů v parlamentních volbách v tomto roce.⁹⁰ Voliči si v prezidentských volbách, zdá se, zvykli na to, že první kolo voleb je jakýmsi referendem, svobodnějším a upřímnějším volebním aktem poskytujícím širší pole působnosti pro vyjádření jejich opravdových preferencí. Což je v souladu s teoretickými očekáváními Duvergera, Sartoriho i dalších politologů. Rovněž následující řádné volby prezidenta v roce 1988 uvedené rysy potvrdily, když se efektivní počet kandidátů na prezidenta opět zastavil na hodnotě okolo 4,8.

Volby v polovině 90. let. 20. století škálu efektivních politiků ucházejících se o prezidentský úřad dále umocnily. Téměř šest kandidátů (přesně 5,94) „efektivně“ soupeřilo o podporu voličů, potažmo postup do rozhodující druhé volební fáze. O sedm let později nastaly opravdu atypické volby. Rozestupy mezi jednotlivými uchazeči o prezidentský mandát se ztenčily a nakonec do druhého kola postoupil kandidát umírněné pravice Chirac a extrémní pravice Le Pen. Socialistický kandidát skončil těsně třetí. Udivující výstupy prvního kola voleb znamenaly nejen šok pro odbornou i laickou veřejnost, ale také intenzivně navýšily efektivní počet kandidátů. Efektivní počet prezidentských kandidátů v roce 2002 atakoval hranici devíti, zastavil se přesně na 8,66 kandidátů, což je suverénně nejvyšší hodnota tohoto ukazatele v dějinách Páté republiky.

Následující řádné volby se konaly už po pěti letech, neboť byla změněna ústava a zkrácena tak délka mandátu prezidenta. Efektivní počet kandidátů se v těchto volbách vrátil opět pod 5, přesně na 4,7. Prezidentské volby v roce 2012 sníženou roztržitostí spektra kandidujících v prvním kole potvrdily, zúčastnilo se jich 4,77 efektivních kandidujících osobností. Poslední volby 2017 pak tento ukazatel opět navýšily, konkrétně do 1. kola voleb nastoupilo 5,32 efektivních kandidátů. To je poměrně hodně, vedle voleb v roce 1995 a 2002 se jedná o třetí nejvyšší hodnotu tohoto indexu v tomto druhu voleb. Je nutné též podotknout, že rozestupy mezi kandidáty umístěnými

⁹⁰ Což je ovlivněno nespíš tím, že šlo o mimořádné legislativní volby vyvolané po převzetí prezidentského úřadu kandidátem levice v roce 1981, což polarizovalo následní parlamentní rozhodování mezi příznivci a odpůrci levicové politiky.

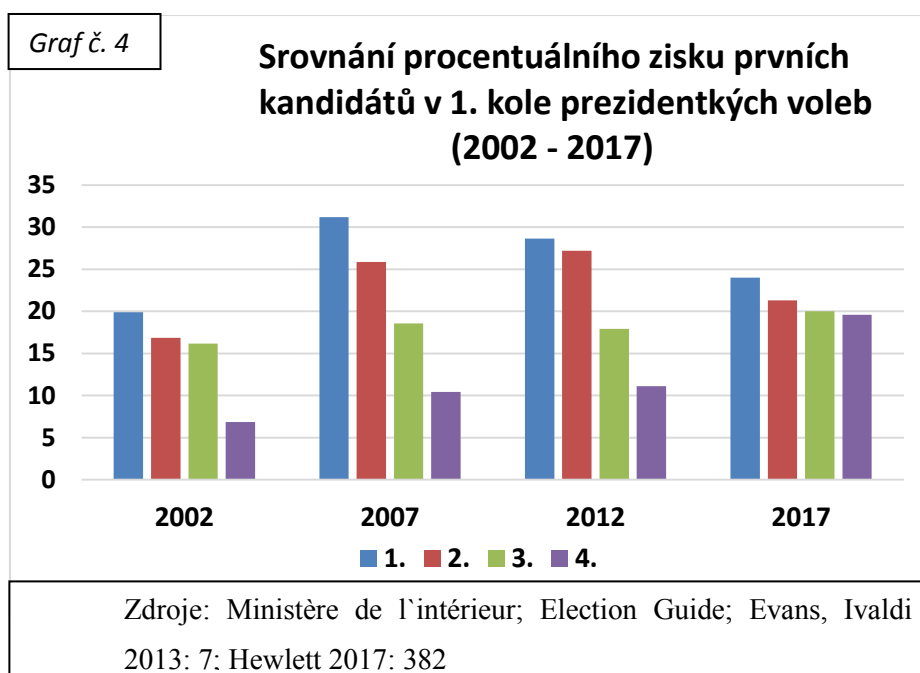
do čtvrtého místa byly v historii tohoto typu voleb v rámci Páté republiky rekordně malé, rozdíl mezi Macronem, Le Penovou, Fillonem a Mélenchonem činily pouze okolo 1,5 procentního bodu (Evans, Ivaldi 2018: 3).⁹¹ Pátým, ještě stále relativně silným kandidátem, byl socialistický Hamon, ostatní kandidující už byli víceméně marginální a i proto se efektivní počet kandidátů na prezidenta zastavil na hodnotě 5,32.

<i>Tabulka č. 1: Srovnání výsledných vypočtených efektivních počtů</i>			
Rok konání voleb	Efektivní počet volebních stran	Efektivní počet parlamentních stran	Efektivní počet prezidentských kandidátů
1958	5,87	4,85	X
1962	5,26	3,51	X
1965	X	X	3,05
1967	3,92	3,73	X
1968	3,68	2,49	X
1969	X	X	3,32
1973	5,68	4,41	X
1974	X	X	3,14
1978	4,86	4,07	X
1981	2,82	2,54	4,85
1986	5,51	3,76	X
1988	4,65	3,23	4,74
1993	4,40	2,86	X
1995	X	X	5,94
1997	6,41	3,42	X
2002	4,91	2,15	8,66
2007	4,32	2,3	4,70
2012	5,27	2,62	4,77
2017	6,82	2,93	5,32

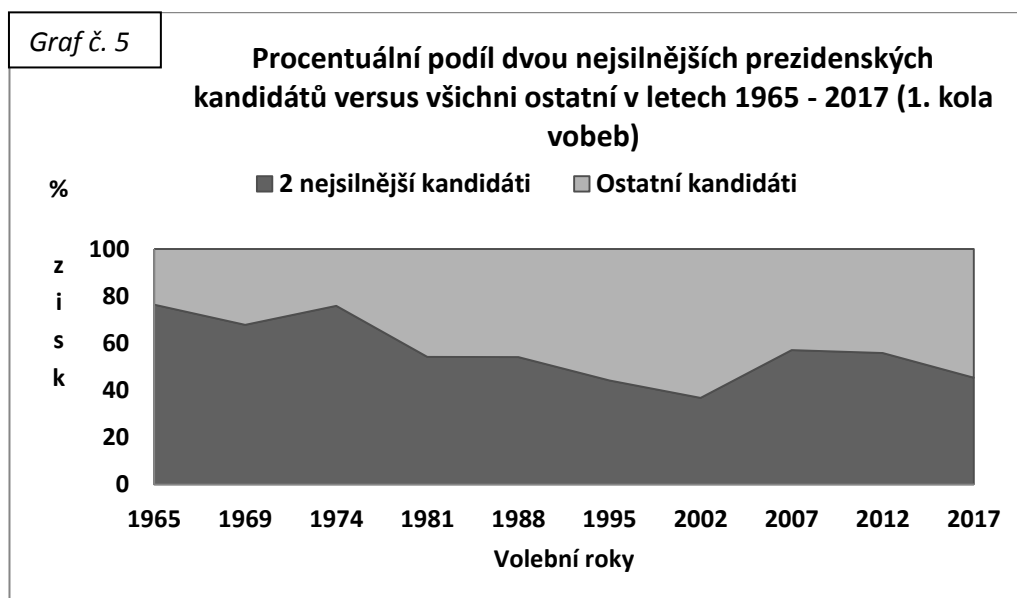
⁹¹ Ve volbách roku 2007 to bylo 6,9%, v roce 2012 už „jen“ 5,8% (Evans, Ivaldi 2018: 3). Je tak zřejmé, že suverénní náskoky prvních dvou postupujících kandidátů jsou věcí historie, v současnosti se podpora rozptyluje mezi více kandidáty tak, že žádný z nich nemá účast v kole druhém příliš jistou.

Tabulka číslo 1 poskytuje celkové srovnání výsledných hodnot efektivních počtů tří oblastí francouzské politiky. První sloupec se týká efektivního počtu stran vyskytujících se na volební úrovni, tedy v předvolební fázi, prostřední sloupec zaznamenává údaje stran na parlamentní úrovni, tedy v povolební fázi (po druhém kole parlamentních voleb) a třetí sloupec vpravo přináší údaje týkající se prezidentských voleb, tedy kolik „efektivních kandidátů“ se v prvním kole prezidentského klání v jednotlivých letech objevovalo. Nejvíce efektivních alternativ se objevuje v úvodních kolech parlamentních voleb, nejméně efektivních stran se pak vyskytuje ve francouzském parlamentu. Po roce 2000 se zdálo, že v něm převáží bipolární schéma, v roce 2017 se ovšem do parlamentu opět dostalo více politických stran a stranická scéna se tak podobá opět více 80. a 90. letům 20. století.

Co se týká voleb prezidentských, zde je „řeč čísel“ jasná. V historicky dřívějších volbách prezidenta, tj. do roku 1974, bylo „efektivních“ kandidátů málo a šanci na postup do druhého kola měli maximálně tři kandidující politici. Nejpozději od 90. let se ovšem i prezidentská soutěž více rozštěpila, počet kandidátů i jejich konkurenceschopnost vzrostla. Extrémním případem byl rok 2002, kdy kandidovalo v 1. kole prezidentského klání více než osm „efektivních“ politických soupeřů, což je dosavadní rekord. V roce 2017 bylo toto číslo druhé nejvyšší (5,32) a celkem shrnuto se o post prezidenta uchází po roce 1981 v prvním kole okolo pěti více či méně vyrovnaných kandidátů.

Sumárně předložená data demonstrují „vyrovnaný obraz“ prezidentských klání a s tím spjatou roztržitost francouzského elektorátu. Výsledné údaje prvních třech prezidentských klání pohybující se v okolí tří efektivních kandidátů na jednu stranu poukazují na skutečnost, že i volby prezidenta se v počátcích V. republiky, podobně jako volby parlamentní, odehrávaly ve znamení silné bipolární logiky. K nízkému množství efektivních kandidátů vedlo rozdělení na dva vcelku početné a koherentní tábory voličů. Na druhou stranu ovšem již od voleb v roce 1981 nejenže docházelo k víceméně pravidelné obměně prezidentů z pohledu jejich stranické identifikace, ale také byla volební podpora v prvních kolech prezidentských voleb silněji rozptýlena mezi více různých kandidátů. Od té doby se efektivní počet kandidátů nikdy nedostal pod hranici 4,5 (viz Graf č. 3). Tím pádem vzrostla šance „třetích“ kandidátů na překvapující postup do kola druhého a také pobídka pro uchazeče o post prezidenta na volbách participovat. Index byl zvláště vysoký v roce 1995, v roce 2002 a nejnověji i v roce 2017. Při zpětném pohledu se nezdá, že by voliči v příštích volbách jednali diametrálně odlišně. Spíše lze očekávat, že v příštích volbách plánovaných na rok 2022 rozloženost voličské podpory mezi vícero kandidátů zůstane obdobná, nebo ještě více naroste.

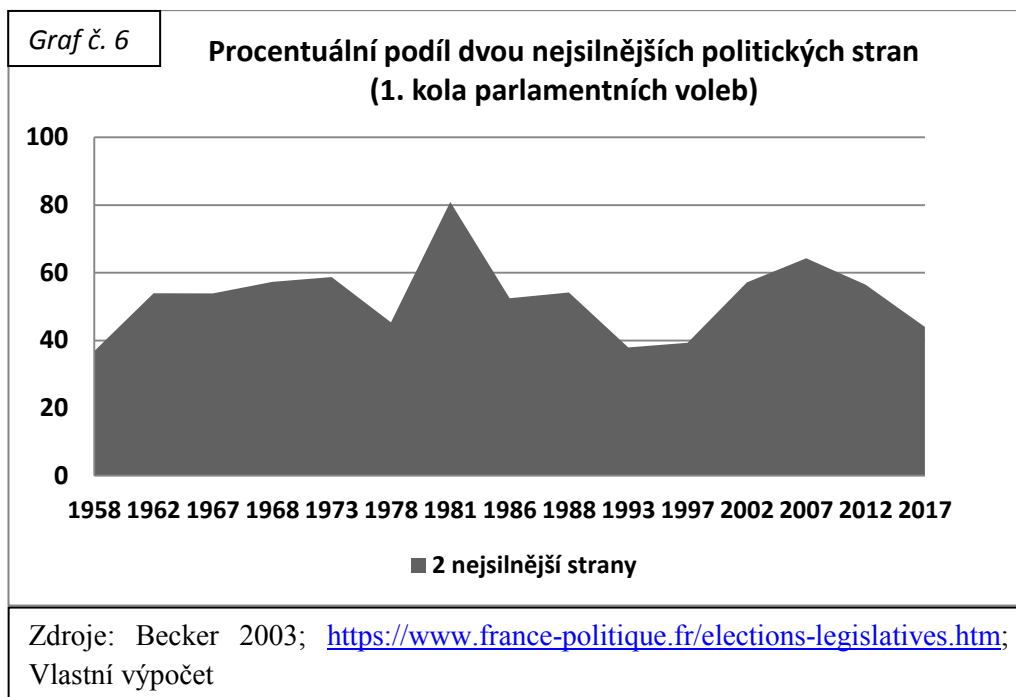
Větší frakcionalizaci francouzské politiky dokládá i Graf číslo 5. Ten vystihuje rozložení sil v prvních kolech prezidentských voleb. Jelikož tento druh voleb, nejpozději po roce 2007, rozhodným způsobem determinuje politické směřování Francie, zdá se nám logické do analýzy volební koncentrace zahrnout volby prezidentů s tím, že graf 5 vyjadřuje poměr voličů u dvou nejsilnějších kandidátů, co se týká úvodních prezidentských voleb. Tmavší část plochy pátého grafu zobrazuje podíl dvou nejsilnějších kandidátů, světlejší podíl všech ostatních kandidátů (tj. třetího a dalšího v pořadí). Čím vyšší je „tmavé pohoří“, tím menší prostor v daném případě zbyl na kandidáty na třetím a dalších místech. Naopak, čím níže dosahuje světlá část grafu, tím „hůře“ si v prvním kole vedli dva nejvíce podporovaní kandidáti na budoucí hlavu státu.

Prostý součet prvních dvou eventualit v tomto případě ukazuje na obdobné zákonitosti prezidentských voleb jako efektivní počty prezidentských kandidátů (viz Graf č. 3), výsledné hodnoty jsou s nimi de facto v souladu. Historicky vzato první tři volby vykazovaly poměrně vysoké procentuální zisky dvojice postupujících kandidátů. Ani v jednom případě procentní součet prvních dvou uchazečů o post prezidenta neklesl pod 65%. V roce 1965 dokonce první dva kandidáti získali 76,4% odevzdaných voličských hlasů, v roce 1969 to bylo už jenom 67,8%, aby se v roce 1974 podíl opětovně vyšplhal až na hodnotu 75,9%.

Logická souvislost mezi efektivním počtem prezidentských kandidátů a souhrnným ziskem dvou nejsilnějších aspirantů o prezidentský mandát je taková, že čím vyšší je hodnota prvně jmenovaného, tím nižší je hodnota druhého. Jedná se tedy o nepřímou úměrnost. A přesně tento vztah dokreslují zjištěné výsledky. Se stoupajícím počtem efektivních prezidentských kandidátů po roce 1981 klesal rozsah procentních zisků prvních dvou kandidátů v pořadí prvního kola prezidentských voleb. Ve volbách v roce 1981 i 1988 činil tento podíl cca 54%, v roce 1995 už dokonce pouze zhruba 44%. Také rok 2002 potvrzuje to, co ukázal už efektivní počet kandidátů. První dva kandidáti v roce 2002 (Jacques Chirac a Jean-Marie Le Pen) oslovili společně jen něco málo přes 36% hlasujících, což je dodnes rekordně nízká podpora.

Volby v roce 2007 opět trochu více zkoncentrovaly pozornost voličů do dvou postupujících eventualit, když pravicově profilovaný Nicolas Sarkozy (UMP) a jeho levicová protivnice Ségolène Royal (PS), oslovili společně cirká 57% hlasujících a postoupili do rozhodujícího kola volby, kde už proti sobě stanuli jen oni dva. Také volby prezidenta roku 2012 probíhaly v podobném duchu. Nicolas Sarkozy (UMP), obhajující prezidentský mandát na dalších pět let, se úspěšně probojoval do 2. kola volby spolu s François Holladem (PS). Oba v součtu už v prvním kole obdrželi nadpoloviční podporu Francouzů, tentokrát takřka 56%. Volby 2007 a 2012 se v tomto ohledu příliš neliší, stejně jako se příliš neliší ani volební motivace lidí, obě volby byly poznamenány touhou po změně a většinovou nespokojeností s výkonem funkce doposud vládnoucího prezidenta. Konečný výsledek se tak lišil, zatímco volby 2007 vyhrála pravicová UMP, ty v roce 2012 už vyhrála levicová PS.

Konečně dosud poslední proběhlé volby v roce 2017 se podobají volbám v roce 1995, podíl dvou nejsilnějších politiků prvního kola (Emmanuel Macron a Marine Le Pen) klesl pod 50% úroveň, přesně na 45,31% a stal se tak třetím nejnižším souhrnným ziskem v historii Páté republiky. Méně už získali první dva kandidáti jen ve volbách v roce 1995 (44,14%) a zejména pak v roce 2002 (36,74%).

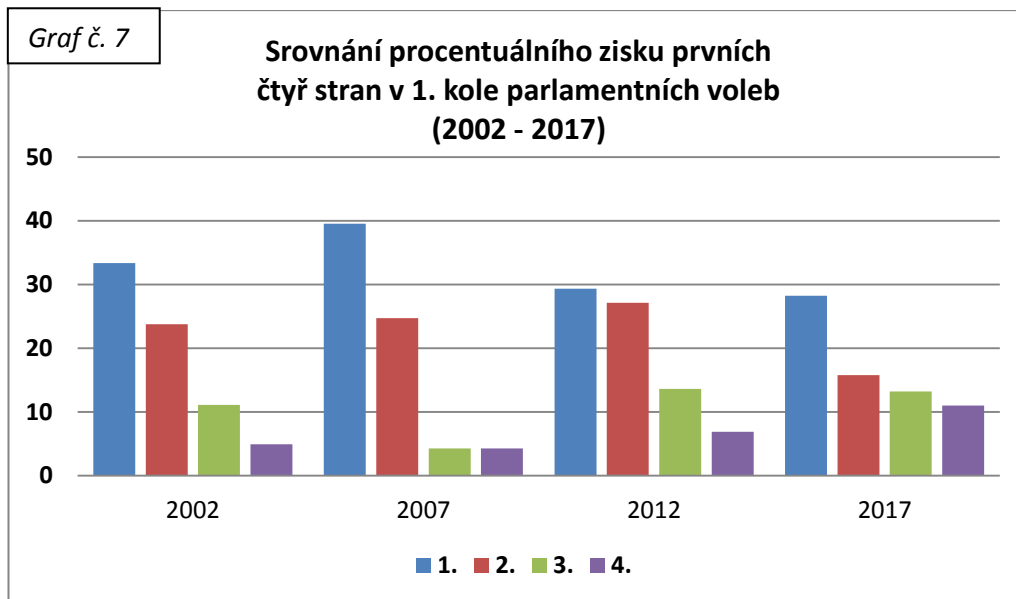
Graf číslo 6 zobrazuje procentní podíl dvou nejsilnějších stran v rámci prvních kol legislativních voleb od roku 1958 do roku 2017. Vycházíme přitom z přístupu francouzského politologa Jeana Blondela.⁹² Z grafu vyplývá, že první kola legislativních voleb sice nejsou vyloženě soubojem výlučně dvou stran, přesto se ve většině voleb v rámci Páté republiky mezi dvě první strany již v prvních kolech voleb poslanců přerozdělí více než 40% hlasů Francouzů. Ve většině voleb pak dokonce podíl dvou nejvýraznějších politických alternativ přesahuje polovinu odevzdaných volebních lístků: Konkrétně se tak ve volbách 1963, 1967, 1968, 1973, 1981, 1986, 1988, 2002, 2007 a 2012. Nejmenší souhrnný procentní součet hlasujících přilákaly první dvě volební strany v parlamentních volbách v roce 1958, jen 36,85%. I z ostatních prezentovaných ukazatelů (efektivní počet volebních stran 5,87, efektivní počet parlamentních stran 4,85, volatilita více než 20) plyne, že strukturovanost a ukotvenost systému byla tou dobou ještě nízká.

Na druhé straně rok 1981 byl ve znamení silného bipolárního formátu, nejen efektivní počet volebních stran (2,82) byl rekordně nízký, ale zároveň dvě první strany v součtu získaly 80,92% hlasů již v prvním kole voleb! Naopak 90. léta byla opět více fragmentována (i zde znovu v souladu se

⁹² Více viz kapitola číslo 1

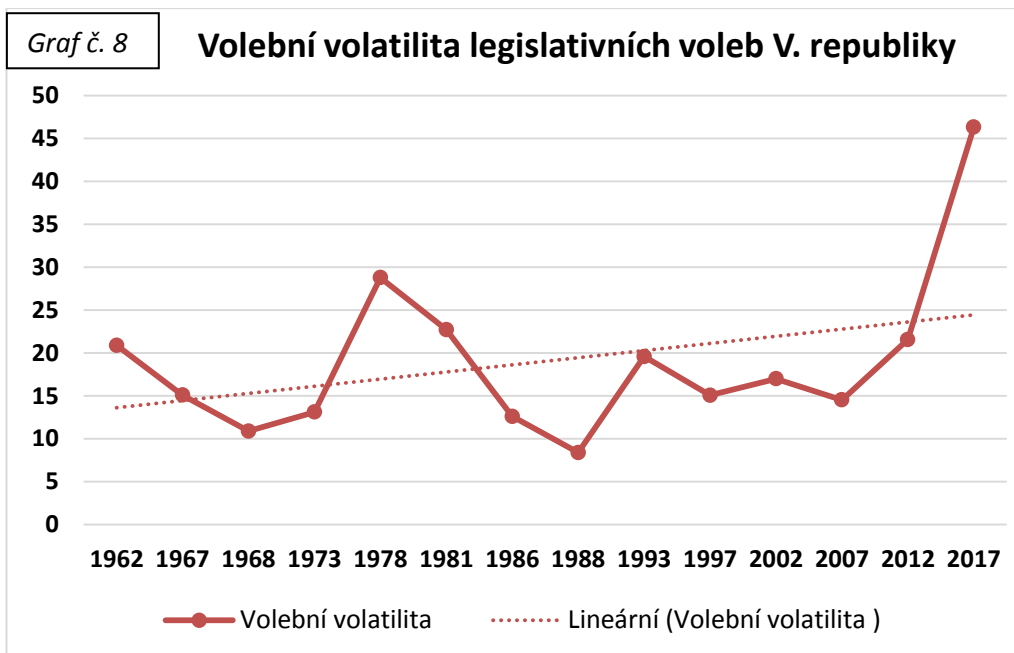
naměřenými hodnotami efektivního počtu stran), i zásluhou relativně vysokých volebním zisků Národní fronty získaly první dvě strany v úvodních kolech dvojích voleb méně než 40% hlasů (37,92% v roce 1993 a 39,3% v roce 1997). Legislativní volby v roce 2007 představovaly alespoň určitý návrat k situaci roku 1981, byly opět více bipolární (i z hlediska efektivního počtu volebních stran a míry celkové volatility), když dvě největší strany získaly přes 64% hlasů již v 1. kole, což je druhá nejvyšší míra koncentrace voličské podpory v tomto typu a etapě voleb v rámci Páté republiky (pravice strana UMP v nich zvítězila se ziskem 39,54% hlasů a levicová PS skončila druhá s 24,73%). V posledních volbách v roce 2017 situace prvního kola opět do značné míry připomíná 90. léta a rok 1958, když dvě největší strany obdržely jen 43,98% hlasů (28,21% získalo vítězné hnutí prezidenta Macrona *La République en Marche*, druhá strana v pořadí, pravice *Les Républicains* od voličů obdržela 15,77%).

Souhrnem si nelze nevěšmout, že ačkoli teoretická očekávání ohledně prvních kol voleb v rámci dvoukolových většinových pravidel jsou taková, že voliči v nich více rozměňují svou podporu napříč kandidujícími subjekty (upřímné hlasování „srdcem“), přesto vždy přinejmenším okolo 40% z nich už v něm vyjádří podporu jedné ze dvou nabízejících se politických variant. Oproti trojím předchozím volbám v roce 2002 (první dvě strany úspěšně oslovily cca 57% hlasujících), 2007 (cca 64%) i 2012 (cca 56%) se v roce 2017 podpora prvních dvou stran ztenčila, což opět (vedle v předchozích částech vyložených proměnných) naznačuje vyšší míru fragmentace volební soutěže. Až na jeden případ v roce 1981 (více než 80%) by Jean Blondel nicméně všechny volební roky zařadil mezi vícestranické systémy, protože krom výjimečně bipolárního roku 1981 se nevyskytl případ, kdy by dvě první strany získaly společně více než 70% (ačkoli ve volbách v roce 2007 jen těsně nepřekročily tuto mez), což už byl pro něj tzv. třístranický systém. Rok 1981 je v tomto směru někde mezi dvou až tří stranickým systémem.

Rovněž graf číslo 7 dokresluje narovnání preferenčních rozdílů svědčících nejen o větší vyrovnanosti volební soutěže, ale také o rozštěpení voličů a tím pádem i politických alternativ po roce 2000. Volební síla čtvrtých kandidujících prezidentských kandidátů i parlamentních stran v případě parlamentních voleb vzrostla, od roku 2002 do roku 2017 se navýšilo množství lidí ochotných hlasovat pro marginálnější uskupení jak v případě prezidentských voleb (Graf č. 4), tak v případě legislativních voleb (Graf č. 7).

V důsledku těchto trendů patrných jak z údajů týkajících se efektivního počtu stran (stěžejně volebních), tak z volebních výstupů jako takových, se vyrovnává souboj o druhé „postupové“ místo v případě prezidentských voleb a více politických formací také dosahuje na úroveň 12,5 % zisku hlasů nutných k postupu do druhého kola v případě legislativních voleb. Procentuální rozestup mezi prvním a druhým místem legislativních voleb byl v rámci prezentovaného grafu 7 nejtěsnější v roce 2012 (2,23%), naopak v roce 2017 byl rozdíl o více než deset procentních bodů vyšší (12,44%), ale menší procentuální náskok měla druhá strana před svými politickými konkurenty na třetím, resp. čtvrtém místě, a to jen 2,57%, resp. 4,74%. Rozestup mezi 3. a 4. stranou byl nejvyšší v roce 2002: 6,21% a nejmenší v roce 2017: 2,17%. I tyto údaje svědčí o rostoucí komplexnosti francouzského stranického systému zřejmého u prezidentských i parlamentních voleb. Nadto výstupy voleb prvních očividně značnou měrou determinují výstupy voleb druhých.

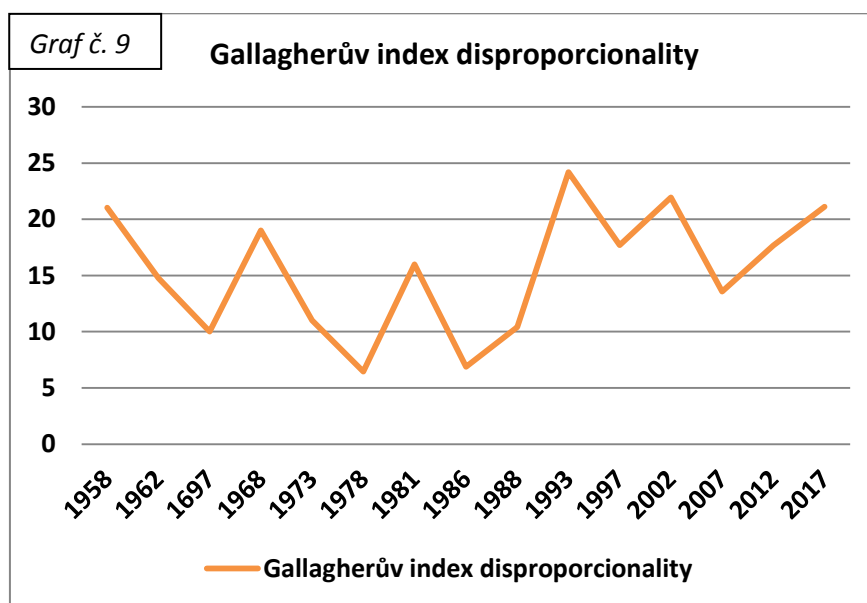
Graf číslo 8 zaznamenává tzv. čistou (celkovou) volební volatilitu v čase. Do výpočtu intenzity voličské volatility byly zahrnuty všechny parlamentní volby konané v období V. republiky, přičemž vždy jsou srovnány dvě sousedící volby, tj.: 1958 a 1962, 1962 a 1967, 1967 a 1968, 1968 a 1973, 1973 a 1978, 1978 a 1981, 1981 a 1986 a tak dále, až do srovnání voleb 2012 s volbami 2017. Ze zjištěných hodnot volatility francouzských voličů mezi lety 1958 až 2017 plyne vzájemná souvislost mezi tímto ukazatelem a indexem efektivního počtu stran znázorněného výše v Grafu číslo 1. Úvodní etapa Páté francouzské republiky přibližně do roku 1967 vykazuje vyšší čísla jak v případě volatility, tak v případě efektivního počtu stran. Oboje ukazuje na slabší míru stranické strukturace úvodních let nového režimu spojeného s osobou de Gaulla. Stabilizaci a utvoření pevnějších vztahů mezi volenými reprezentanty a voliči přinesly až volby v na konci 60. let 20. století. Efektivní počet stran klesl pod 4 a čistá celková volatilita se pohybovala v rozmezí 10-15. To značí, že většina voličů už v té chvíli našla mocensko-politické alternativy, kterým poskytla své hlasy. Faktický počet politických stran poklesl, politická scéna se zúžila a stabilizovala, většina lidí podpořila jeden ze čtyř politických subjektů. Svou úlohu samozřejmě sehrál i volební systém, který tyto „sbíhavé“ tendence pomáhá zesilovat.

Volby v roce 1981 už byly ve znamení silné bipolární soutěže převážně dvou politických alternativ – socialistů (levice) a gaullistů (pravoce), čemuž odpovídá efektivní počet stran, který je nejnižší v celé éře Páté republiky, když se blíží hranici 2. Volatilita nicméně byla ve volbách toho roku poměrně vysoká: 22,7, neboť poměrně dost voličů změnilo svou volbu oproti předešlým volbám v roce 1978. Na vyšší volatilitě má největší podíl pokles preferencí komunistů, kteří kandidovali samostatně a naopak posílení socialistů, kterým se podařilo v těchto volbách zvítězit (získali o více než 10% hlasů než v roce 1978). Volby do Národního shromáždění v následujících letech: jak v roce 1986, tak zejména v roce 1988, už velké voličské přelivy napříč kandidujícími subjekty neznamenal. Pro prvně jmenované volby činí volatilita 12,6, pro druhé jmenované dokonce jen 8,4, což je nejnižší zaznamenaná čistá celková volatilita v dějinách Páté republiky. Nutno podotknout, že k malým voličským přesunům mezi politickými subjekty jistě přispěl i malý časový odstup mezi volbami a relativní obliba socialistického prezidenta.

Naopak v dalších volebních letech už volatilita nikdy neklesla pod 10 a v průměru se držela okolo 17. I když Pedersenův index překročil mez 20 v námi zkoumaném období celkem pětkrát, byly poslední volby v tomto ohledu unikátně volatilní. Voliči byli ve volbách parlamentu v roce 2017 velmi „přelétaví“, čímž umožnili triumf zcela nového politického subjektu *En Marche!* – Vpřed!. A naopak výrazně oslabily strany, které o pět let dříve ve volbách roku 2012 nejvíce uspěly. Proto celková čistá volatilita (tzv. Pedersenův index) pro rok 2017 vyskočil téměř k hodnotě 50 (46,3)! To zhruba řečeno znamená, že původní strany, které získaly hlasy lidí v roce 2012, o pět let později dokázaly získat jen polovinu svého minulého zisku. Jinými slovy skoro polovina Francouzů v roce 2017 volila jinak než v parlamentních volbách v roce 2012. Ať už za rozhodnutím změnit volební chování stála jejich nespokojenost s předchozími prezidenty, nebo spokojenost s netradičním sympatickým kandidátem Macronem, nebo prostě jen touha vyzkoušet po letech „konzervativního“ střídání jen dvou hlavních pólů politického spektra něco nového, faktem zůstává, že výše volatility dosud posledních proběhlých parlamentních voleb byla v historicko-politickém kontextu zcela bezprecedentní. Celková tendence voličské volatility, kterou znázorňuje

šrafovaná lineární přímka v Grafu číslo 6, je rostoucí povahy – od roku 1958 volatilita (v průměru) nepřetržitě narůstá. Jak z rostoucího efektivního počtu stran, tak ze zaznamenané míry volatility lze usuzovat, že mezistranická soupeřivost a konkurenceschopnost jednotlivých politických nabídek vzrostla, otevřenost stranického systému spolu s volebními úspěchy nových politických subjektů je také v pozdějších dobách existence Páté republiky vyšší, celková komplexnost francouzské politiky je poměrně intenzivní.

V průběhu práce jsme se dotkli rovněž tematiky volebního systému a jeho vlivu na stranický systém. Jednou z důležitých proměnných je proporcionalita volebních výsledků, jak jsme si již uvedli v předchozích částech práce. Nyní se podíváme, jak moc jsou disproporční účinky volebního v případě legislativních voleb v čase vysoké a zda jsou spíše konstantní či nikoli, a to prostřednictvím grafu číslo 9.

Pokud jde o disproporční účinky volebního systému na stranický systém V. republiky, nelze z grafu číslo 9 žádné obdobně zobecnitelné (po vícero voleb platné) závěry jako v předcházejících pasážích učinit. Výsledky jsou značně různé i u dvou z časového pohledu sousedících volebních klání. Některé rysy jsou ovšem přece jenom i v případě disproporcionality shodné jako u efektivního počtu stran a volatility.

Na počátku existence Páté republiky (v roce 1958) jsou všechny tři údaje vyšší (v případě disproporcionality tento údaj překonává hranici 20).

Opět i toto značí o nižší míře stranické strukturace, voliči si teprve hledali své politické reprezentanty a museli si zvykat na účinky dvoukolového většinového systému nejen u prezidentských, ale také parlamentních voleb. Proporcionalita voleb je naopak logicky vyšší (tj. odevzdané hlasy více odrážejí výslednou podobu voleného legislativního tělesa) také v případě voleb v roce 1986, které se konaly v rámci proporčních volebních pravidel, a překvapivě také voleb v roce 1978. Jen v těchto dvou případech byla disproporcionalita volebních výsledků po roce 1958 nižší než 8. V ostatních případech už byly větší politické strany zvýhodněny na úkor menších stran více, vždy nad 10. Mez 20 pak Gallagherův index (nazývaný též *Least square index (LSq)*) přesáhl v již zmiňovaných volbách v roce 1958, dále pak v roce 1993 (24), 2002 (21) a 2017 (21). Celkově lze tvrdit, že francouzský volební systém vykazuje v období let 1958-2017 silné účinky, poměrně výrazně deformuje převod hlasů na mandáty a má tendenci podreprezentovat poměrně početné sorty francouzských voličů (typicky voličů Národní fronty), s tím, že po roce 1993 je tento účinek ještě více zřejmý.

Politiku Francie nepoznamenalo však jen změněné voličské chování (vyjádřené volatilitou) štěpící stranickou scénu (vyjádřené efektivním počtem stran) a volební dvoukolový většinový systém zabraňující vstupu mnoha politických uskupení na parlamentní politickou úroveň. Již od časů de Gaulla sehrává nezanedbatelnou roli, v případě úspěchu prezidenta Macrona a jeho hnutí zvláště viditelnou, také voličský i mediální důraz na osobnosti kandidátů, který byl patrný již v počátcích Páté republiky v 50. a 60. letech v souvislosti s výkonem funkce prezidenta de Gaullem (Bell, Gaffney 2013: 1-8). Sílicí voličský důraz na osobnosti kandidujících politiků, jejich charakteristiky, byl patrný také v 70. letech 20. století, kdy začal obecně klesat význam socioekonomických či kulturních faktorů ve volebním rozhodování voličů (Manin 1997: 218-219). Tento trend volby v roce 2017, zdá se, potvrdily, když osobnostní kvality kandidátů byly velmi určující. Úspěšná kandidatura Emmanuela Macrona a jeho hnutí, člověka „bez“ přímé podpory levicové i pravicové tradiční politické strany, zajisté může představovat precedent, který do velké míry nejenže poznamenal dvoje volby konané v roce 2017, ale dost

možná může poznamenat rovněž celkové politické fungování Francie, rozložení sil v ní, v budoucnu.

Co se týká kvalitativního nahlížení na stranický systém, tak je možné v souladu s přístupem Petera Maira říci, že stranický systém v počátcích V. republiky byl jednodušší a také uzavřenější. Jak na volební, tak zejména na parlamentní úrovni se vyskytovalo méně politických stran, převaha voličů si vybírala mezi dvěma politickými variantami. Rok 1981 nebyl zlomovým pouze v tom, že v něm došlo poprvé po roce 1958 k ideologické obměně ve vládě, tedy že levicový premiér sestavil vládu, ale také tento volební rok umožnil občanům vyjádřit nespokojenost se stávajícím politickým vývojem v zemi. Politická nespokojenost s dosud vládoucí pravicovou stranou politického spektra dosáhla mezi Francouzi takové úrovně, že za prvé vydláždila cestu levici k ovládnutí dolní komory parlamentu. Za druhé ale též nelibost se stávajícími politiky rozložila sice pomalu, ale jistě, dosavadní podobu celého stranického zřízení. Nové trendy projevující se postupně od počátku osmdesátých let se netýkaly jen nastolení alternace na ose levice-pravice, ale dopadly také na oba definiční ideologické tábory.

Nejpozději od 90. let se tak politický a stranický systém stal komplikovanějším a méně přehledným. Politická soutěž jako taková se stala otevřenější, do hry vstoupily nové politické subjekty v případě legislativních voleb, a noví kandidáti v případě voleb prezidenta. Víceméně „ustálenými“ součástmi stranického systému Páté republiky se stala jak krajní levice (v současnosti ztělesněná osobou lídra Mélenchona), tak krajní pravice (spjatá s rodinnou tradicí Le Pen).⁹³ Prvně jmenovaný extrémně profilující se aktér promlouvá výrazněji do politického dění s větší intenzitou až v době relativně nedávné, druhý jmenovaný krajní pól se v systému stran výrazněji etabloval již dříve. Pro tradiční (zavedené) aktéry všechny naznačené charakteristiky v každém případě představují nesnadnou a urgentní výzvu, kterou učinily ještě

⁹³ Takovýmto volebně menším stranám, které získávají okolo 10% - 15% hlasů a jsou spjaté s osobností svých lídrů (personifikační rys), dvoukolový většinový volební systém obecně svědčí, určitě dosahují lepších výsledků než v případě jednokolových většinových voleb (Novák 1999: 53).

intenzivnější volební výsledky voleb 2017, jak těch prezidentských, tak následně těch parlamentních.

Z počátku se sice jevilo reálně, že by se bipolarita nejvíce patrná právě ve volbách 1981 mohla ve Francii prosadit podobně jako například v Anglii. Čtyři pětiny hlasů, které obdržely dominantní subjekty levice a pravice dohromady je opravdu hodně a svědčí to o zřejmé dichotomii stranického systému počátku 80. let. Ovšem od té doby se už nikdy tato situace neopakovala. Proměnných proč, je hodně a nelze je všechny nikdy postihnout.⁹⁴ Vliv má jistě podoba volebního systému, který je dvoukolový, což podle Duvergera nepřispívá k dvoustranickému systému stran, ale daleko spíše umožňuje (alespoň v 1. kole) existenci multipartismu - více stran (Duverger 2016: 264). Ve Francii je navíc historie názorového štěpení zakořeněna, což zvláště pro pravicovou scénu (Duverger 2016). Větší multipolaritu nejen volební soutěže, ale i voleného Národního shromáždění tak přinesl vznik nových politických uskupení, která dokázala přilákat část voličů ne tak pevně přimknutých k jedné ze dvou dominujících politických skupin (Mair 1989: 251-252). Vzrostla kvantita stran, do vývoje levicové scény se vmísila ekologicky zaměřená strana, po roce 1958 zdánlivě „klidné vody“ na pravici „rozvířila“ nacionalisticky a antiimigračně orientovaná politická formace (Declair 1999). Index celkové volatility prokázal, že stranická identifikace Francouzů není příliš pevně zakořeněná, takže dost z nich příliš neváhá podpořit svými hlasy nové, nevyzkoušené alternativy. Vzorovým příkladem vysoké volatility a náchylnosti francouzského stranického systému k náhlým modifikacím může být Komunistická strana, která prošla strmým a celkem rychlým voličským poklesem (Machin 1989). Úbytek PCF (*Parti communiste français*) je unikátní, neboť měla nejlépe organizovanou strukturu, a to i z pohledu přidružených podporujících organizací hlásících se k ní (Knapp 2002: 131). Na druhou stranu výrazné oslabení počtu komunistických voličů posílilo socialisty, kteří se stali dominantní silou na levici, čímž byl posílen bipolární charakter. I osud francouzských komunistů nicméně vypovídá o tom,

⁹⁴ K tomu celou věc komplikuje, že „v kauzální argumentaci není nic bez příčiny: všechno je něčím zapříčiněno, ale pak se důsledek jedné věci stává příčinou věci jiné“ (Sartori 2011: 38).

jak křehkou pozici jednotlivé politické strany v zemi mají, jak mohou takřka „ze dne na den“ klesnout z preferenčních „výšin“ do „bažin“.

Pokud bychom se ale dívali na stranický systém v souladu s Duvergerovými doporučeními, tedy posuzovali ho na základě parlamentních mandátů jednotlivých stran, pak lze formát stranického systému Páté republiky označit za bipolární. V parlamentu spolu soupeřily dva ideologicky vyhraněné tábory: levicový a pravicový. Navíc vždy s jednou dominantní stranou, takže ačkoli jak na pravici, tak na levici bylo stran víc, rozhodující parlamentní silou disponovaly de facto vždy jen dvě strany, ze kterých vždy jedna z nich vládla (někdy s podporou menších koaličních partnerů, někdy dokonce sama vítězná strana disponovala parlamentní majoritou). Nelze tak tedy, alespoň v řeči legislativní síly označit stranický systém za systém mnoha stran, ale spíše za bipolární systém s více než dvěma politickými uskupeními. Rok 2017 v tomto představuje krajní případ, kdy prezidentova strana (*La République en Marche*) disponuje značnou legislativní převahou nad ostatními subjekty (313 křesel), druhá nejsilnější strana, pravicoví republikáni (*Les Républicains*) operují „jen“ se stovkou zákonodárců ve svých barvách. Ostatní parlamentní skupiny pak mají méně než 50 poslanců. Toto schéma by tak šlo popsat jako bipolární soupeření s jednou dominantní stranou. Kdybychom se ovšem zaměřili zpět na úroveň voleb, které jsou takovým „průzkumem veřejného mínění“, pak bychom museli konstatovat, že politika Francie je mnohem více segmentována, než jak se jeví z rozložení sil ve zvoleném parlamentu. Na úrovni voleb bychom současný stranický systém dle Sartoriho klasifikace museli označit za polarizovaný (extrémní) pluralismus, neboť splňuje jím vyčleně základní charakterové vlastnosti. Nachází se v něm antisystémové strany, funguje v něm bilaterální opozice, je v ní středová strana (která je zároveň nejsilnější a zastupuje prezidenta Macrona a jeho politiku), polarizace (zejména v otázkách integrace v Evropské unii a dalších globalizačních otázkách) spíše roste, než aby klesala a opoziční strany (Melenchon, Le Pen) jsou poměrně silně nezodpovědné. Naopak podle kritéria Jeana Blondela by současná podoba stranického systému ani na volební úrovni nebyla tolik „extrémní“ a „fragmentovaná“, protože po roce 2000 ani jednou neklesl podíl hlasujících pro dvě vítězné strany pod 50%.

Vidíme tak, že posuzování míry stability i podoby stranických systémů je značně komplexní a složitý úkol a že na položené otázky si lze odpovědět různě. Zatímco fragmentace stranického systému je v rámci V. republiky „tradičně“ vysoká na úrovni voleb, kde politici a jejich šanci „cítí šanci“ v prvních kolech voleb, na úrovni výsledného zvoleného legislativního orgánu je dostředivá tendence stranického systému patrná (nejsilněji po volbách 1981), a to i dopadem neproporčního volebního systému, který v druhém kole nerozděluje mandáty příliš „ochotně“ menším politickým uskupením (v tomto smyslu se ziskem hlasů 15% a méně). V souladu s přístupem Duvergera lze stranický systém označit za „zdánlivý neboli bipolární multipartismus“, který stavěl do protikladu ke „skutečnému neboli multipolárnímu multipartismu“ (Novák 2016: 293). Nutno ovšem podotknout, že volby 2017 přece jenom tento závěr poněkud oslabují, neboť Macronovo středové hnutí disponující politickou většinou v dolní komoře parlamentu čelí kritice od opozice jak zprava, tak zleva, takže systém stran už není tak bipolární, jako byl v minulosti. Tradiční „umírněnou“ levici i pravici navíc „ohrožují“ jejich více vyhranění političtí konkurenti zprava (Le Pen) i zleva (Melenchon). Tendence k multipolaritě patrné stěžejně na úrovni prvních kol voleb jak prezidentských, tak také parlamentních tak mohou v budoucnu ještě zesílit a vyvolat neočekávané výsledky obou kol voleb jako takových. Anebo také ne, protože jak by řekl Sartori i další: „jedna vlaštovka jaro nedělá“,... „jedny volby, jakkoli neobvyklé a deviantní, nemusí nutně znamenat nevratné změny podoby stranických systémů, zvláště v demokraciích“.

Časový rámec změn je zkrátka ještě příliš krátký na to, abychom mohli s určitostí říci, že bipolární logika francouzské politiky je u konce. Je nutné vzít v úvahu skutečnost, že historická zakořeněnost dvou stran je poměrně výrazná. Francouzská levice držela post prezidenta v období let 1981-1995 a pak (až) v pětiletém intervalu let 2012-2017, tedy dohromady 19 let. Pravicoví političtí rivalové byli prezidenty v rámci existence Páté republiky od roku 1958 do roku 1981, dále pak od roku 1995 do roku 2012, tedy více než dvakrát déle, celkem téměř půl století, přesně 47 let! Téměř 20 let vládnutí a téměř 50 let vládnutí je celkem dlouhá doba, ale tradice a síla této proměnné v tomto ohledu v současném světě spíše ustupuje, stranické systémy „rozmrzají“ pod tlakem

„rozmrzání“ dříve „zmrzlého“ neměnného voličského chování. To však také zvyšuje eventualitu, že umírněná pravice a třeba i levice dokáže v budoucnu přeskupit síly a znovu se dostat na politický vrchol. Větší šanci na úspěch má v tomto ohledu spíše pravice, jak ukázaly výsledky posledních voleb. Její voličská základna je pořád vcelku široká a nebýt kauzy jejího kandidáta Fillona, dost možná by volby prezidenta vyhrála.

Závěr

Ambicí předkládané diplomové práce bylo přiblížit politické fungování Francie. Jedním z podstatných výzkumných cílů bylo mimo jiné nabídnout čtenářům lepší a ucelenější pohled na fungování stranického systému v čase a v užším slova smyslu i na výsledky voleb v roce 2017, po kterých se i tato významná země připojila do skupiny „volebních překvapení“. V referendu Brity odhlasovaný plán (ač dosud nerealizovaný) opustit Evropskou unii, následné zvolení Donalda Trumpa americkým prezidentem a posléze Emmanuela Macrona tím francouzským, měly společně přinejmenším čtyři věci. Za prvé byla všechna tato rozhodnutí rozhodnuta v rámci demokratických voleb. Za druhé, ani jeden z výsledků se předem neočekával, dlouhodobé i střednědobé předpovědi selhaly. Za třetí se všechny tři nepravděpodobné výstupy konaly v konečné fázi volby v rámci duálního rozhodování, tedy volbou pouze mezi dvěma variantami (vystoupit nebo nevystoupit z Evropské unie, Trump nebo Clintonová v případě voleb prezidenta USA a Macron nebo Le Pen v případě francouzských prezidentských voleb). A konečně čtvrtým, nejpodstatnějším rysem těchto tří případů je pak to, že je rozhodli svým hlasováním nespokojení voliči, jednalo se o hlasy do velké míry protestní, zvolené možnosti měly diametrálně změnit dosavadní stav věcí, dosud platné pořádky. V očích těchto rozhořčených voličů jim jejich volba měla pomoci zlepšit socioekonomické postavení, jejich roztrpčenost v nich posilovala „touhu po změně“, případně si řekli, že stejně „nemají co ztratit“, nebo dokonce „horší už to být nemůže“. Je ovšem otázkou, zda zvolené varianty přinesou skutečné zlepšení, jestli dostojí svým slibům a splní nastíněné plány, aby nespokojení voliči mohli být spokojeni. Praxe bohužel zatím spíše ukazuje, že opak bude pravdou a hrozí, že už tak „otrávení“ občané se opět zklamou, že jejich očekávání nedojdou naplnění. Donald Trump se chová značně kontroverzně, rozděluje národ na dva nesmiřitelné tábory a čelí nejrůznějším problémům a kauzám. Brexit se ještě stále nepodařilo vyjednat, politická situace ve Velké Británii je jím ochromena, způsobuje destabilizaci a napětí uvnitř britského politického systému, pozice premiérky je výrazně oslabena.

Nás ale v této práci zajímala primárně Francie, její stranický systém. Za tím účelem jsme v úvodní kapitole představili možné přístupy k tématu, které jsou historicky prověřené a aplikovatelné na francouzský případ. Každý stát má jedinečné ústavně-právní schéma fungování a pro Francii tohle tvrzení platí obzvláště. I proto jsme si představili základní institucionální nastavení a podmínky jeho utváření. Druh volebního systému pro nejpodstatnější národní volby je v případě voleb francouzského prezidenta celosvětově frekventovaný, v případě voleb francouzského parlamentu unikátní a zároveň vcelku podstatný. Každopádně může být nastavení voleb jedním z mála mechanismů, jak totální přeměnu francouzské politiky když ne zvrátit, tak alespoň oddálit, jak ukázala druhá kapitola diplomové práce. Druhá kola jak prezidentských, tak parlamentních voleb lze považovat za vcelku efektivní bariéry vzestupu nesystémových, krajních politických proudů. U prezidentských voleb je síto prvního kola přísnější, než u legislativních voleb. I tak je ovšem institucionální konfigurace voleb, řečeno spolu s Duvergerem, „pouhou“ brzdou, která volební změny „jen“ zpomaluje (Novák 2016). Dlouhodobé trendy a dalekosáhlejší zvraty nedokáže ani volební systém zcela potlačit. Disproporční většinové systémy voleb jsou navíc celosvětově, v poslední době zvláště silně, pod tlakem hlasů volajících po více poměrných volbách, po spravedlivějším převedení voličských preferencí na volená shromáždění (Baldini, Pappalardo 2009: 39).

Až do roku 2017 byly francouzské politické strany, zvláště ty velké a tradiční, jak levicové, tak i pravicové, vlivné, neboť jen kandidát z jejich řad mohl reálně pomýšlet na úspěch v jednotlivých prezidentských kláních, jak ukázala kapitola třetí. Volby v roce 2017 však byly v tomto ohledu dosud nejvýraznější výjimkou. Došlo v nich k podstatné redukci voličské podpory dvou do té doby nejsilnějších politických subjektů a současně k signifikantnímu úspěchu nových stranických aktérů. Dynamiku změn postihla kapitola čtvrtá a vystihuje ji jak nárůst efektivního počtu stran, pokles preferencí dvou nejvýznamnějších alternativních politických nabídek, tak zejména volatilita francouzských voličů, která byla v roce 2017 opravdu vysoká, v důsledku čehož bylo umožněno přeskupení sil ve francouzském stranickém systému. Poslední volby zkrátka ukázaly, že šanci uspět má i politik

kandidující de facto „sám za sebe“, „nezávislý“, jen s formální podporou hnutí založeného poměrně nedlouho před samotnými klíčovými volbami.

Pokud bychom měli na tomto místě nějak obecněji sumarizovat trendy, které vyplývají z předložené práce a na které je potřeba v závěrečné části upozornit, pak, s jistou dávkou zjednodušení, lze učinit tři shrnutí. První se týká legislativních voleb, druhé prezidentských a třetí obecně obou typů voleb. Za prvé je nejpozději od 80. let 20. století francouzský stranický systém stále fragmentovanější, pro vládu hájící svou parlamentní většinu je obtížné ve volbách dostatečně uspět a majoritu uhájít. Za druhé je, zvláště v několika posledních volbách, stále složitější obhájit i prezidentský mandát. V posledních trojích prezidentských volbách byl vždy zvolen nový, poprvé kandidující kandidát. Po roce 2007 se personální obsazení postu prezidenta změnilo víckrát, než v období let 1981 až 2007. Během deseti let se prezident vystřídal třikrát – Sarkozy vystřídal Chiraca, Hollande vystřídal Sarkozyho a konečně Macron Hollanda. V období 1981 až 2007 došlo k prezidentské alternaci jen dvakrát. Prezidenti byli vystřídáni kandidátem z opačné strany názorového spektra ve volbách v roce 1981, kdy se k moci dostala levice a v roce 1995, v němž naopak levicového Jospina nahradil pravicový Chirac. A konečně, za třetí je jasné, že dvoupólový (bipolární) formát politické soutěže je přinejmenším velmi oslaben, dost možná zcela zanikl. Tradiční strany levice i pravice jsou v krizi, ani jedna ze stran nedokázala prosadit svého kandidáta do rozhodujícího druhého kola prezidentského klání a i v následných volbách do dolní komory parlamentu ztratily obě strany procenta obdržených hlasů i získaných mandátů, tzn. i politický vliv.

V současné době, dva roky od voleb, ovšem ve Francii zdaleka nepanuje klid a politická pohoda. Úřadující francouzský prezident Emmanuel Macron, „nová krev“ francouzské politiky, charismatický politik ztělesňující naději pro občany Francie nespokojené s dosavadním vývojem politiky a bipolárním uspořádáním politického systému V. republiky, se potýká s podobným problémem jako jeho socialistický předchůdce François Hollande. Popularita mu strmě klesá a navíc se musí potýkat s protesty nespokojených lidí z tzv. Hnutí žlutých vest, které trápí jejich neutěšená sociální situace, společensko-ekonomický status, drahé ceny zboží, neúměrně vysoké daně,

naopak velmi nízké platy a podobně... Výzev je zkrátka mnoho a zdá se, že jich v čase spíše přibývá, než aby jich ubývalo. Polarizace občanů spíše stoupá, než aby klesala, což může mít obdobný vliv na politickou polarizaci a na výsledek budoucích voleb. Zatímco dříve byl prezidentský post ve znamení personální kontinuity, v poslední době se političtí představitelé v nejvyšším státním úřadě střídají až moc často což má neblahý následek na stabilitu celého politického systému, zvláště pak na složení legislativního tělesa.

Zůstává však otázkou, jak dalece byly volební výsledky roku 2017 ojedinělým „excesem“, umožněným i chybami dvou tradičně velkých a silných stran, a jak dalece se může podobná situace opakovat v příštích volbách (Evans, Ivaldi 2018). V současnosti je těžké cokoli predikovat, neboť lidé jsou s Macronem obdobně nespokojeni, jako byli s jeho předchůdci Sarkozym i Hollandem. A jelikož byl Sarkozy představitel „pravicové“, Hollande „levicové“ a Macron „středové“ politiky, je otázkou, jak budou francouzští voliči v dalších volbách postupovat. Také zůstává neznámou, jak na propad preferencí v dosud posledních volbách zareagují dříve dominantní subjekty: socialisté na levici a gaullistická pravice. Už v minulosti byly nuceny zavedené politické strany reagovat na výzvy jak zleva: zelení a jejich důraz na životní prostředí, tak zprava: nacionalističtí reprezentanti Národní fronty s důrazem na právo a pořádek a stinné stránky migračních toků. Jak si všimá Peter Mair (2001: 32-33) ve své stati v knize *Party systems and voter alignments revisited*: „*Strany jsou více než co jiného dynamické struktury: pokud by byly zcela zmražené nebo zkamenělé, je nepravděpodobné, že by mohly přežít*“. Bude tak zajímavé sledovat, jak na pozměněné politické prostředí zareagují političtí aktéři, kteří v historii Páté republiky dominovali a nyní se octli v mocenské krizi tváří v tvář odlivu voličů, sympatizantů i členů.

Nejen z výše uvedeného, ale i z výsledků nejrůznějších typů voleb napříč Evropou, se zdá, že největší výzvou současné politiky je krize důvěry v elity, v tradiční politiky a politické subjekty, jež reprezentují. Francie v tomto není výjimkou. V historii Páté republiky se již voliči zklamali jak představiteli levice (Hollande), tak pravice (Sarkozy), a teď je nemalá část z nich rozlícena i Macronem, který ve volbách zastával pozici „ani levicovou, ani pravicovou“, který měl spojovat „to dobré“ z obou ideologicky antagonistických světů

(Behrent 2017). Problematiky nedůvěry se dotkl už v roce 1989 Machib, který se výstižně tázal (1989: 49): „*Pokud voliči ztratili důvěru v tradiční strany, ale zůstal jim zájem o politiku, ke komu nebo k čemu by se měli obrátit?*“ Odpověď zní, že v posledních prezidentských volbách se obrátili na středově se profilujícího kandidáta, ale i on je v současné době zklamává, nebo možná přesněji řečeno, nenaplnuje očekávání, která s jeho zvolením měli.

Nastíněná deziluze může být v příštích letech ještě větším faktorem kladně působícím na mobilizační potenciál krajních pólů francouzské politiky – těžít politické body z nespokojenosti Francouzů může krajní levice i pravice. Ostatně, jak jsme v předložené práci uvedli, procentuální podíl krajních pólů na „volebním koláči“ v čase roste a zdá se, že trend by nemusel být konečný. Volby prezidenta v roce 2012 a ještě výrazněji v roce 2017 už ostatně poskytly konkrétní data svědčící o tom, že nejen krajní pravice pod vedením Marine Le Pen, ale také krajní levice spjata s Mélenchonem, voliče spíše nabývá, než aby je ztrácela. Tím se přibližuje k tradičním stranám a v případě krajně pravicové Národní fronty je dokonce i voličsky překonává. Po roce 2000 už dvakrát předstihli kandidáti NF představitele umírněných stran a postoupili na jejich úkor do druhého kola voleb hlavy státu. Prezidentské klání v roce 2017 bylo navíc rekordně vyrovnané, co se týče výsledků prvního kola a rozestupů mezi jednotlivými uchazeči o prezidentský post. Navíc mnoho zklamaných Francouzů zůstává v posledních volbách doma a politiku zcela ignoruje. Je ovšem neznámou, jak se zachovají v dalších volbách a koho se případně rozhodnou svými hlasy podpořit. Může se tak stát, že příště se už nejen extrémně se profilující politik probojuje do druhého kola, ale volby i vyhraje. V politice totiž platí, tak jako v životě, že dopředu není nikdy nic jasně a jisté. Důležitá samozřejmě bude i blízká budoucnost, jmenovitě zejména ekonomický vývoj, podíl lidí bez práce, situace v Evropě i ve světě, výkon Macrona ve zbytku jeho prezidentského mandátu a do hry vstoupí jistě i další představitelné i hůře dopředu předpověditelné faktory.

Bude každopádně velmi zajímavé vývoj ve Francii sledovat, odborné studie dalších voleb mohou napovědět, jakým směrem se politika v zemi bude dále ubírat. Nyní se, zdá se, jedná v první řadě o to, zda se vrátí spíše do „starých kolejí“ bipolárního politického soupeření, nebo „vybočí“ směrem

k větší fragmentaci, ke krajům politického spektra a k výraznějšímu ukotvení vícestranickému systému (multipartismu). Podle údajů, které přinesla analytická čtvrtá kapitola této práce lze tvrdit, že stranický systém současné Francie je „volatilní a měnící se“. Jak ale podotýká politologický klasik Sartori, na základě jedněch, dvojích voleb, navíc v jednom konkrétním roce, nelze dost dobře popsat stav věcí... Až víc volebních výsledků v delším časovém úseku nám napoví, jaké tendence se ve Francii a jejím politickém směřování opravdu prosadí a přetrvávají třeba i po delší dobu.

Úplným závěrem tak lze říci, že politika a její vývoj se stále hůře predikuje, volební chování voličů již není „zamrzlé“ jako za časů, kdy Stein Rokkan a Seymour Lipset přišli s teorií jen málo se měnících „zamrzlých“ stranických systému napříč celou vyspělou Evropou. 21. století je prostě více těkavé, fluidní a řečeno nedávno zesnulým sociologem Zikmundem Baumanem tekuté, než bylo století předešlé. K těžko odhadnutelným volebním výstupům přispívá v posledních letech stále vyšší voličská volatilita, s tím spojená rostoucí nespokojenost občanů se stavem „věcí veřejných“, a na druhé straně naopak nižší stranická identifikace a klesající volební účast, při které jsou naznačené výkyvy voličského chování více viditelné a mocensky více rozhodující, ať už se volby konají za podmínek více proporčních, nebo naopak disproporčních. Proporční volební systémy jen zrcadlení změněných nálad ve společnosti urychlují a umocňují, zatímco disproporční systémy přece jen náhlé zvraty „brzdí“. Z dlouhodobého hlediska ovšem žádný volební systém nemůže zastavit transformaci volebních preferencí a jejich přenos na konkrétní politický a stranický systém. Čehož jsme ostatně byli v nedávné době svědky v USA, ve Velké Británii i Francii, kde je systém spíše disproporční a tedy teoreticky „spíše brzdící“ (Klíma 1998: 219). Žádný strom ale neroste do nebe a žádná strana, byť sebevíce historicky volebně silná a s bohatou tradicí, si nemůže být svým postavením jistá. To platí nejen pro levici ve Francii, ale jak vidíme na příkladu ČSSD, i v České republice. Když dělníků ubývá a nespokojených přibývá, hlasů mainstreamových stran s větší pravděpodobností ubývá a naopak těch populistických přibývá. Program i mobilizační potenciál prvně jmenovaného typu stran za takových podmínek ztrácí na síle, zatímco druhá skupina stran se stává útočištěm pro nespokojené, jejich protestním

hlasem. Takový kauzální vztah je v zásadě logický a volebními výsledky ve stále širší škále zemí v řadě nedávných voleb navíc poměrně úspěšně verifikovatelný. Zda budoucí volby budou ve znamení dalšího nárůstu rychlých zvrátů, vzestupů a pádů, nebo se politické výstupy spíše ustálí v současných kolejích, anebo se dokonce „vrátí“ do „více zamrznutých“ časů, je velkou neznámou, která zaměstnává nejen současnou politologii a kterou nejspíše poodhalí až příští politická klání.

Víceméně jasné je to, že na volební mapě současné Evropy se oslabuje vliv dříve silných, tradičních a dlouhodobě voličsky nejvíce úspěšných politických stran. Nahrazují je buďto zcela nové strany a hnutí (jako v případě hnutí *En Marche!* – Vpřed! ve Francii, Věcí veřejných, ANO 2011 v České republice), anebo dříve slabé, okrajové, krajně pravicové, populistické strany a hnutí, vystupující proti globalizačním prvkům, proti přistěhovalcům a naopak podporující národ a nacionální elementy (Národní fronta ve Francii, SPD v České republice). Tomuto napomáhá vcelku výrazná deziluze s dříve silnými stranami a jejich představiteli, snižující se volební účast, nové marketingové nástroje vyzyvatelů dřívějších politických hegemonů a další příčinné proměnné. Jestli dokáží dříve vzniklé a delší dobu působící subjekty na změněnou poptávku voličů i nabídku politické konkurence účinně zareagovat, přizpůsobit se a v budoucnu přežít a třeba znovu reprezentovat většinu národních elektorátů, nebo naopak dále voličsky oslabí, až se z nich stanou marginální a bezvýznamné alternativy, je věcí několika příštích voleb. V současnosti je ovšem více pravděpodobné, že stranické systémy mnoha zemí (včetně Francie) prošly, nebo ještě dále v nejbližších letech projdou úpravami svých stranických systémů, které už budou prakticky nevratné.

Summary

The thesis deals with the party system of France in the period 1958 until today. The main objective was to identify changes in the political party system over time, with an emphasis on the most recent presidential and parliamentary elections in 2017.

There have been significant modifications in both the elections of the new French president and the legislative elections. The thesis is divided into four main sections. The diploma thesis used quantitative measures to measure the changes in the party system. Specifically, we used the effective number of political parties and the volatility index. The system of the electoral system and institutional configuration are also influencing the party system. Separated sections of this thesis were devoted to both.

We have found that the party system of France has changed significantly over time. In the 1980s it has been more concentrated, almost bipolar. On the contrary, since the 1990s he has become more fragmented. New political parties succeeded in the elections. Ecological oriented political parties competed with left-wing parties, nationalist-oriented parties with right-wing parties. As a result, the number of of effective political parties increased increased as well as electoral volatility.

In 2002, electoral support was most fragmented across presidential candidates in the first round of presidential elections. In 2017, voters most changed their electoral choices compared to previous elections. The electoral volatility of the 2017 parliamentary elections was record high, which resulting in a completely new political movement winning the legislative elections.

Emmanuel Macron is a political element that has completely disrupted the previous development of the Fifth French Republic and its election may also affect the following elections. Previously dominant political parties have to adapt to the new political conditions in the country, or they are in real danger of becoming extinct in future elections.

Seznam použitých zdrojů

AARTS, Kees, André BLAIS a Hermann SCHMITT, 2013. *Political Leaders and Democratic Elections*. New York: Oxford University Press. ISBN 0199259003.

ATKIN, Nicholas, 2005. *The Fifth French Republic*. New York: Palgrave Macmillan, European history in perspective. ISBN 0333650573.

BALDINI, Gianfranco a PAPPALARDO, Adriano, 2009. *Elections, Electoral Systems and Volatile Voters*. Hampshire: Palgrave Macmillan. ISBN 978-0-230-58438-9

BALINSKI, Michel, 2008. Redistricting in France under Changing Electoral Rules. In: HANDLEY, Lisa a GROFMAN (eds). *Redistricting in Comparative Perspective*. Oxford: Oxford University Press, s. 173–190.

BARDI, Luciano, MAIR, Peter: 2008. The Parameters of Party Systems. *Party Politics* [online]. Vol. 14, no. 2, s. 147–166. Dostupné z: <https://journals.sagepub.com/doi/pdf/10.1177/1354068807085887>

BARTOLINI, Stefano, 1984. Institutional constraints and party competition in the French party system. *West European Politics* [online]. Vol. 7, no. 4, s. 103–127 [cit. 2019-03-03]. Dostupné z: <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/01402388408424499>

BECKER, Jean-Jacques, 2003. *Historie politique de la France depuis 1945*. Paris: Armand Colin. ISBN 2-200-26475-5.

BEHRENT, Michael C., 2017. Twilight of the political? On the ideological disarray of French politics. *Modern & Contemporary France* [online]. Vol. 25, no. 1, s. 75–81 [cit. 2019-03-21]. ISSN 1469-9869. Dostupné z: <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/09639489.2016.1246167>

BELL, David S. a GAFFNEY, John, 2013. *The Presidents of the French Fifth Republic*. Houndmills, Basingstoke, Hampshire: Palgrave Macmillan. ISBN 978-0-230-28522-4.

BLAIS, André a LOEWN, John, 2009. The French Electoral System and its Effects. *West European Politics* [online]. Vol. 32, no. 2, s. 345-359 [cit. 2019-03-21]. ISSN 1743-9655. Dostupné z: <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/01402380802670651>

BLONDEL, Jean, 1968. Party Systems and Patterns of Government in Western Democracies. *Canadian journal of Political Science* [online]. Vol., no. 2, s. 180 - 203. [cit. 2019-01-19].

BOUCEK, Françoise, 1998. *Electoral And Parliamentary Aspects of Dominant Party Systems*. In: PENNING, Paul, LANE, Jan-Erik (eds.). London: Routledge, s. 95-115. ISBN 0-203-45105-8.

<http://www.assemblee-nationale.fr/index.asp>

BROULAND, Pierre a DVOŘÁKOVÁ, Kateřina, 2015. Hlasy pro Francouzskou národní frontu. *Politické vědy* [online]. Vol. 18, no. 3, s. 8-41 [cit. 2019-01-21]. ISSN 1335 – 2741. Dostupné z: www.politickevedy.fpvmv.umb.sk/app/cmsFile.php?disposition=a&ID=18371

CABADA, Ladislav a KUBÁT, Michal, 2002. *Úvod do studia politické vědy*. 1. vyd. Praha: Eurolex Bohemia. ISBN 80-86432-41-6.

CLIFT, Ben, 2005. Dyarchic Presidentialization in a Presidentialized Polity: The French Fifth Republic. In: POGUNTKE, Thomas, 2007. *The Europeanization of national political parties: power and organizational adaptation*. New York: Routledge, s. 221 – 245. ISBN 9780203087343.

COSTA, Olivier eds, 2014. *Parliamentary Representation in France*. London and New York: Routledge. ISBN13: 978-0-415-81614-4.

COUNTRY ECONOMY, 2011 [online]. *France GDP - Gross Domestic Product*. [cit. 2019-04-05]. Dostupné z: <https://countryeconomy.com/gdp/france?year=2011>

COX, Gary W., 1997. *Making Votes Count: Strategic Coordination in the World's Electoral Systems*. New York – Cambridge: Cambridge University Press. ISBN 0-521-58527-3.

CULPEPPER, Pepper D., HALL, Peter A. a Bruno PALIER, 2008. *Changing France: The Politics That Markets Make*. New York: Palgrave Macmillan. ISBN: 978-0-230-58453-2.

DAHL, Robert A, 1998. *On Democracy*. New Haven & London: Yale University Press.

DALTON, Russell J, 2004. *Democratic Challenges, Democratic Choices: The Erosion of Political Support in Advanced Industrial Democracies*. New York: Oxford University Press. ISBN 978-0-19-929790-0.

DECLAIR, Edward G, 1999. *Politics on the Fringe: The people, Policies, and Organization of the French National Front*. Durham, NC: Duke University Press. ISBN 0822321394.

DOWNS, Anthony, 1957. *An Economic Theory of Democracy*. New York: Harper and Row.

DRULÁK, Petr, 2008. *Jak zkoumat politiku: kvalitativní metodologie v politologii a mezinárodních vztazích*. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-385-7

DUDÁKOVÁ, Barbora, CHYTILEK, Roman a ZVÁRA, Petr, 2006. Techniky výzkumu výstupů volební soutěže. Druhá generace. *Evropská volební studia*, vol. 1, no. 1, s. 3-37 [cit. 2019-04-07]. ISSN 1801-6545. Dostupné z: http://ispo.fss.muni.cz/uploads/EVS/001/02_EVS-EES_Techniky_vyzkumu_vystupu_volebni_souteze.pdf

DUVERGER, Maurice, 1972. *Party Politics and Pressure Groups: A Comparative Introduction*. London: Nelson. ISBN 017-712097-5.

DUVERGER, Maurice, 2016. *Politické strany*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství Karolinum. ISBN 978-80-246-2568-3.

FRANCE Politique – Le site de référence des élections politiques [online]. Dostupné z: <https://www.france-politique.fr/elections-legislatives.htm>

Election Guide | Country Profile: France. *IFES Election Guide* [online]. IFES [cit. 2019-04-09]. Dostupné z: <http://www.electionguide.org/countries/id/75/>

ELGIE, Robert, 1997. Two-Ballot majority electoral systems. *Representation* [online]. Vol. 34, no. 2, s. 89-94 [cit. 2019-01-14]. ISSN 1749-4001. Dostupné z: <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/00344899708522994>

ELGIE, Robert, 1999. *Semi-presidentialism in Europe*. New York: Oxford University Press. ISBN 0198293860.

ELGIE, Robert, 2018. The election of Emmanuel Macron and the new French party system: a return to the éternel marais? *Modern & Contemporary France* [online]. Vol. 26, no. 1, s. 15-29 [cit. 2019-05-05]. ISSN 1469-9869. Dostupné z: <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/09639489.2017.1408062>

EVANS, Jocelyn a IVALDI, Gilles, 2018. *The 2017 French Presidential Elections: A Political Reformation?* Palgrave Macmillan; 1st edition. ISBN-13: 878-3319683263

EVANS, Jocelyn, 2004. *Voters & voting: an introduction*. Thousand Oaks, Calif.: SAGE. ISBN 0761949097.

EZROW, Lawrence, 2010. *Linking citizens and parties: how electoral systems matter for political representation*. New York, NY: Oxford University Press. ISBN 9780199572526.

FARRELL, David M, 1998. *Comparing electoral systems*. Houndmills: Macmillan Press. ISBN 0-333-75468-9.

FIALA, Petr a STRMISKA, Maxmilián, 2009. *Teorie politických stran*. Brno: Barrister & Principal. ISBN 978-80-87029-71-8.

GAFFNEY, John, 2010. *Political leadership in France: from Charles de Gaulle to Nicholas Sarkozy*. New York: Palgrave Macmillan. ISBN 9780230001817.

GAFFNEY, John, 2015. *France in the Hollande presidency: the unhappy republic*. New York, NY: Palgrave Macmillan. ISBN 9781137453907.

GALLAGHER, Michael, 1991. Proportional and Disproportional and Electoral Systems. *Electoral studies* [online]. Vol. 10, no.1, s. 33-51 [cit. 2019-05-05].

GOLOSOV, Grigorii V, 2010. The Effective Number of Parties: A New Approach. *Party Politics* [online]. Vol. 16, no. 2, s. 171-192 [cit. 2018-11-25]. ISSN 1354-0688. Dostupné z: <https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/1354068809339538>

GRUNBERG, Gérard, 2008. Les partis politiques français et l'élection présidentielle sous la Cinquième République. *Modern & Contemporary France* [online]. Vol. 16, no. 4, s. 399-415 [cit. 2019-01-28]. DOI: 10.1080/09639480802413348. Dostupné z: <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/09639480802413348>

GUYOMARCH, Alain, 2001. *Developments in French politics 2*. Houndmills, Basingstoke, Hampshire; New York: Palgrave. ISBN 0333764552.

HEWLETT, Nick, 2017. The phantom revolution. The presidential and parliamentary elections of 2017. *Modern & Contemporary France* [online]. Vol. 25, no. 4, s. 377-390 [cit. 2019-04-03]. ISSN 1469-9869. Dostupné z: <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/09639489.2017.1375643>

HOWARTH, David J. a VAROUXAKIS, Georgios, 2003. *Contemporary France: an introduction to French politics and society*. New York: Distributed in the United States of America by Oxford University Press. ISBN 0340741872.

CHEIBUB, José Antonio, 2007. *Presidentialism, Parliamentarism and Democracy*. Cambridge: Cambridge University Press. ISBN 9780521834674.

CHYTILEK, Roman, ŠEDO, Jakub, LEBEDA, Tomáš a ČALOUD, Dalibor, 2009. *Volební systémy*. 4. vyd. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-548-6.

KATZ, Richard S, 1980. *A Theory of Parties and Electoral Systems*. Baltimore: The Johns Hopkins University Press. ISBN 0-8018-2435-4.

KLÍMA, Michal, 1998. *Volby a politické strany v moderních demokraciích*. Praha: Radix. ISBN 80-86031-13-6.

KNAPP, Andrew, 2002. *The Government and Politics of France*. New York: Routledge. ISBN 9781134841301.

KNAPP, Andrew, 2004. *Parties and the Party System In France: A Disconnected Democracy?*. New York: Palgrave Macmillan. French politics, society, and culture series. ISBN 033392083X.

KUHN, Raymond, 2017. Expect the unexpected: the 2017 French presidential and parliamentary elections. *Modern & Contemporary France* [online]. Vol. 25, no. 4, s. 359-375 [cit. 2018-12-18]. DOI: 10.1080/09639489.2017.1375632. Dostupné z: <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/09639489.2017.1375632>

LAAKSO, Markku a TAAGEPERA, Rein, 1979. Effective number of parties. *Comparative political studies* Vol. 12, no. 1, s. 3-27. [cit. 2018-12-22]. Dostupné z: <https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/001041407901200101>

Le site du Ministère de l'Intérieur [online]. Dostupné z: <http://www.interieur.gouv.fr>

LEBEDA, Tomáš, 2008. *Volební systémy poměrného zastoupení: mechanismy, proporcionalita a politické konsekvence*. Praha: Karolinum. ISBN: 978-80-246-1523-3

LEDUC, Lawrence, Richard G. NIEMI a Pippa NORRIS, 2002. *Comparing Democracies 2: New Challenges in the Study of Elections and Voting*. [2nd ed.]. London: SAGE Publications. ISBN 0761972234.

LEDUC, Lawrence, Richard G. NIEMI a Pippa NORRIS, 2010. *Comparing Democracies 3: Elections and Voting in the 21st Century* [3rd ed.]. London: SAGE. ISBN 9781847875044.

LEWIS-BECK, Michael S., NADEAU, Richard a BÉLANGER, Éric, 2012. *French presidential elections*. New York: Palgrave Macmillan. ISBN 9780230300088.

LIJPHART, Arend, 2012. *Patterns of Democracy: Government Forms and Performance in Thirty-Six Countries*. 2. vyd. New Haven & London: Yale University Press.

LINEK, Lukáš, 2010. *Zrazení snu? Struktura a dynamika postojů k politickému*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON). ISBN: 978-80-7419-029-2.

LINEK, Lukáš, 2013. *Dočasná stabilita? Volební podpora politických stran v České republice v letech 1990-2010*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON). ISBN 978-80-7419-160-2.

LINEK, Lukáš, 2014. Čistá a celková volební volatilita v Česku v letech 1990-2013: stejný koncept, odlišná měření a podobné závěry? *Acta Politologica* [online]. Vol. 6, no. 1, s. 24-38 [cit. 2019-04-21]. ISSN 1803-8220. Dostupné z: <https://acpo.vedeckecasopisy.cz/publicFiles/00618.pdf>

LIPSET, Seymour Martin, 1960. *Political man*. New York: Doubleday & Company

MACHIN, Howard, 1989. Stages and dynamics in the evolution of the French party system. *West European Politics* [online]. Vol. 12, no. 4, s. 59-81 [cit. 2019-02-06]. Dostupné z: <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/01402388908424763>

MAIR, Peter, 1989. „The Problem of Party System Change“. *Journal of Theoretical Politics* [online]. Vol. 1, n. 3, s. 251-276 [cit. 2019-04-05]. Dostupné z: <https://journals.sagepub.com/doi/pdf/10.1177/0951692889001003001>

MAIR, Peter, 1997. *Party System Change: Approaches and Interpretations*. Oxford: Clarendon Press. ISBN 019829235X.

MAIR, Peter, 2001. The freezing hypothesis: An evaluation. In: KARVONEN, Lauri a Stein KUHNLE. *Party systems and voter alignments revisited*. New York: Routledge, s. 24-41. ISBN 0415237203.

MAIR, Peter, MÜLLER Wolfgang C. a PLASSER Fritz, 2004. *Political parties and electoral change: party responses to electoral markets*. London: SAGE. ISBN 0-7619-4718-3.

MANIN, Bernard, 1997. *The principles of representative government*. New York: Cambridge University Press. ISBN 0521458919.

MAŤHA, Filip, 2016. *Systém jedné dominantní (hegemonní) strany v Japonsku od roku 1955*. Bakalářská práce (Bc.). Hradec Králové: Filozofická fakulta, Univerzita Hradec Králové.

MEGUID, Bonnie M, 2008. *Party competition between unequals: strategies and electoral fortunes in Western Europe*. New York: Cambridge University Press. ISBN 0521887658.

MERSHON, CAROL a SHVETSOVA, Olga, 2013. *Party System Change in Legislatures Worldwide: Moving Outside the Electoral Arena*. New York: Cambridge University Press. ISBN 978-0-521-76583-1.

MLEJNEK, Josef, 2002. Senátní volby - otázky nad smyslem druhé komory zůstávají. *Revue politika* [online]. 20. 11. 2002 [cit. 2019-03-10]. Dostupné z: <http://www.revuepolitika.cz/clanky/1012/komentar-senatni-volby-otazniky-nad-smyslem-druhe-komory-zustavaji>

NORRIS, Pippa, 2004. *Electoral Engineering: Voting Rules and Political Behavior*. New York: Cambridge University Press. ISBN 0521536715.

NOVÁK, Miroslav a LEBEDA, Tomáš, 2004. *Volební a stranické systémy: ČR v mezinárodním srovnání*. Plzeň: Aleš Čeněk. ISBN 80-86473-88-0.

NOVÁK, Miroslav, 1996. Volby do Poslanecké sněmovny, vládní nestabilita a perspektivy demokracie v ČR. *Sociologický časopis* [online]. Vol. 32. No. 4, s. 407-422 [cit. 2019-04-02]. Dostupné z: http://sreview.soc.cas.cz/uploads/7d9ec21cd901d4d5631b4bde4b107c8c4be5b869_281_407NOVAK.pdf

NOVÁK, Miroslav, 1997. *Systémy politických stran: Úvod do jejich srovnávacího studia*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON). ISBN: 80-85850-22-2.

NOVÁK, Miroslav, 1999. Relevance malých stran v demokracii. Od obecného rámce české smlouvě o „stabilním prostředí“. *Politologická revue* [online]. Vol.

2, n. 2, s. 44-70. [cit. 2019-05-05]. Dostupné z:
http://www.miroslavnovak.cz/Politologicka_revue_1999

[2_ Studie Relevance malých stran v demokracii.pdf](#)

NOVÁK, Miroslav, 2016. *Strany, volby a demokracie. Od Duvergera k Sartorimu a dále*. 2. vydání. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON). 516 s. ISBN 978-80-7419-233-3.

PEDERSEN, Mogens. 1979. The Dynamics of European Party Systems: Changing Patterns of Electoral Volatility. *European Journal of Political Research* [online]. Vol. 2, s. 1-26.

PEREIRA, Paulo Trigo a ANDRADE E SILVA, Joao, 2009. Citizens' freedom to choose representatives: Ballot structure, proportionality and "fragmented" parliaments. *Electoral Studies* [online]. Vol. 28, no. 1, s. 101-110 [cit. 2019-02-05]. Dostupné z:
<https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0261379408001005>

PEROTTINO, Michel, 2005. *Francouzský politický systém*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON). ISBN: 80-86429-48-2.

PEROTTINO, Michel, 2008. Prezident republiky ve Francii. In: BRUNCLÍK, Miloš a NOVÁK, Miroslav (eds). *Postavení hlavy státu v parlamentních a poloprezidenstských režimech: Česká republika v komparativní perspektivě*. Praha: Dokořán, s. 139 - 159. ISBN: 978-80-7363-179-6.

PERRINEAU, Pascal, 2016. *The 2012 French election: how the electorate decided*. New York: Palgrave Macmillan. Europe in transition. ISBN 1349949566.

PINK, Michal, 2007. Francouzské prezidentské volby 2007 z pohledu volební geografie. *Středoevropské politické studie* [online]. Vol. IX, No. 2-3, s. 162-187 [cit. 2019-02-02]. ISSN 1212-7817. Dostupné z:
<https://journals.muni.cz/cepsr/article/view/4378/3431>

REYNOLDS, Andrew, REILLY, Ben a ELLIS Andrew, 2005. *Electoral System Design: The New International IDEA Handbook*. Stockholm: International IDEA. ISBN 91-85391-18-2.

ŘÍCHOVÁ, Blanka, 2012. *Úvod do současné politologie: Srovnávací analýza demokratických politických systémů*. 3. vyd. Praha: Portál. ISBN: 978-80-262-0218-9.

SARTORI, Giovanni, 2005. *Strany a stranické systémy: Schéma pro analýzu*. 1. vyd. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury. IBSN 80-7325-062-4.

SARTORI, Giovanni, 2011. *Srovnávací ústavní inženýrství: Zkoumání struktur, podnětů a výsledků*. 2. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON). ISBN: 978-80-7419-048-3.

SHUGART, Matthew Soberg a CAREY John M, 1992. *Presidents and Assemblies: Constitutional Design and Electoral Dynamics*. New York: Cambridge University Press. ISBN 0-521-42990-0.

SIAROFF, Alan, 2000. *Comparative European party systems*. New York: Garland Pub. Garland reference library of social science, v. 1175. ISBN 081532930X.

SMITH, Gordon, 1979. Western European party systems: On the trail of a typology. *West European Politics* [online]. Vol. 2, no. 1, s. 128-143 [cit. 2019-04-01].

Dostupné z:

<https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/01402387908424230>

ŠEDO, Jakub, 2011. *Volební systémy a stabilita systémů politických stran*. Brno: Masarykova univerzita, Mezinárodní politologický ústav. ISBN 978-80-210-6172-9.

TAAGEPERA, Rein, 2007. *Predicting party sizes: the logic of simple electoral systems*. Oxford: Oxford University Press. ISBN 0199287740.

The Telegraph, 2013 [online]. Unemployment in France hits 14-year high. 07. 03. 2013 [cit. 2019-04-02]. Dostupné z:

<https://www.telegraph.co.uk/finance/economics/9914644/Unemployment-in-France-hits-14-year-high.html>

THODY, Philip, 1998. *The Fifth French Republic: Presidents, politics and personalities*. London and New York: Routledge. ISBN 0-203-00502-3.

Voter Turnout Database | International IDEA. International IDEA [online]. Copyright © 2018 [cit. 15.02.2019]. Dostupné z: <https://www.idea.int/data-tools/data/voter-turnout>

WALL, Irwin, 2014. *France Votes: The Election of François Hollande*. New York: Palgrave Macmillan. ISBN 978-1-137-35691-8.

Teze závěrečné diplomové práce

Příjmení, jméno: Matřha Filip

Název práce: Proměny francouzského stranického systému po volbách v roce 2017

Název práce anglicky: French party system changes following the 2017

Vedoucí práce: PhDr. Miloš Brunclík, Ph.D.

Studijní obor: Politologie (NMgr.)

Akademický rok podání: 2016/2017

Semestr zadání: Letní

Předpokládaný termín dokončení: LS 2018

Zdůvodnění výběru práce (max. 2000 znaků):

Tématika stranických systémů je nedílnou složkou politologického zkoumání a analýzy politiky jako takové. Stranické systémy a jejich rozbor jsou již tradičně součástí politologického diskurzu. Postupem času se způsob nahlížení na problematiku stranických systémů určitým způsobem modifikoval v návaznosti na to, jak se měnily, jejich vývoj se stal méně predikovatelný a politické strany, které tvoří jejich nedílnou součást, se podle řady odborníků dostaly do krizového období své existence. Oblastí zájmu této diplomové práce je stranický systém Francie, který v historickém vývoji prošel řadou zajímavých proměn, nicméně hlavní důraz práce bude kladen na zkoumání posledních voleb, které se v zemi konaly, tedy nejprve prezidentské a posléze parlamentní volby v roce 2017. Poslední prezidentské volby byly přelomové v tom smyslu, že v nich nedokázal zvítězit kandidát ani jedné z tradičních velkých francouzských politických stran. Volby parlamentní tak budou zajímavé přinejmenším v tom, zda se novému prezidentu podaří pro sebe získat v parlamentu potřebnou většinu, aby nenastalo období tzv. kohabitace. Minimálně pokus uchopit a blíže rozebrat faktory vedoucí k proměnám ve stranickém systému Francie, a tedy i v jejím politickém vývoji do budoucna, spolu s rozebráním definičních rysů francouzského stranického systému a tedy, je podle našeho názoru dostatečně nosný pro zvolení tohoto velmi aktuálního tématu pro politologickou diplomovou práci.

Předpokládaný cíl (max. 1500 znaků)

Účelem práce je analýza atributů a rysů stranického systému Francie – jedná se tedy primárně o zkoumání makroúrovně. Cílem je popsat stranický systém z hlediska jeho stálosti před a po roce 2017. Práce tedy bude řešit zda, a jak dalece se stranický systém proměnil. Spolu s tím budou představeny faktory, které s velkou pravděpodobností měly vliv na modifikaci struktury francouzského stranického systému po volbách proběhlých v roce 2017. Okrajově bude řešena i problematika volebním chování francouzských voličů, jeho proměna, což stranický systém nakonfigurovalo odlišným a pro Francii do určité míry inovativním způsobem. Práce se dotkne i otázky politické dominance dvou hlavních francouzských politických bloků, které se v minulosti štěpily stěžejně na tradiční levo-pravé ideologické ose, respektive převládající konfliktní linie byla dlouho dobu socioekonomické povahy. Práce bude sledovat základní charakteristiky stranického systému a trendy po roce 2017. Změny ve stranickém systému nejsou charakteristickým rysem pouze pro současnou Francii, přesto bude zajímavé a přínosné se na možné důvody a důsledky inovativních prvků v jejím stranickém systému blíže zaměřit. Jaké jsou možné příčiny proměny francouzského stranického systému, respektive poměru politických sil v něm, jak moc se systém stran proměnil či ještě dále promění, a budou tyto změny trvalejší, nebo se jedná spíše jen o krátkodobý jev? Jakým způsobem volby konané v roce 2017 změní stranický i politický systém Francie, to je předpokládaný cíl práce.

Metodologie práce (max. 1500 znaků)

Z metodologického hlediska se jedná o případovou studii. Konkrétně jde o jednopřípadovou Francie, jejího stranického systému. Bude postupováno pomocí deskriptivní analýzy, pomocí níž se práce pokusí zjistit, co vedlo k proměně francouzského stranického systému v roce 2017. Práce bude zjišťovat v první řadě to, co se ve stranickém systému změnilo – jaké jeho klíčové vlastnosti byly patrné v minulosti a jaké po roce 2017, a pokusí se spolu s tím rovněž nastínit možné proměnné, které mají určitý potenciál proběhnout změny determinovat. Bude zkoumána konfigurace stranického systému, který

byl historicky charakterizován soupeřením dvou bloků – více pravicového a více levicového a případný posun v politickém uspořádání Francie, tj. v jakých ohledech se francouzský stranický systém proměnil.

Základní charakteristika tématu (max. 1500 znaků)

Případová studie zaměřující se na preferenční propad tradičních francouzských politických stran a jejich prezidentských kandidátů a interpretaci výsledků prezidentských a parlamentních voleb v roce 2017. Téma práce se zaměřuje zejména na to, v jakých ohledech se francouzský stranický systém proměnil - například z hlediska volatility, polarizace, poměru hlasů pro dvě největší politické strany a podobně.

Předpokládaná struktura práce (max. 1400 znaků)

První část práce se zaměří na představení obecných politologických koncepcí týkajících se stranických systémů, s důrazem na Francii a vývoj jejího stranického systému. Budou představeny převládající vzorce francouzské politiky před rokem 2017, tradiční charakteristiky stranického i politického systému Francie. V další části se práce zaměří na období těsně předcházející volbám 2017, vývoji politiky a politického procesu ve Francii před těmito volbami. Třetí část bude klást důraz na výsledky prezidentských i parlamentních voleb, jejich možné vyústění v proměny politického procesu i stranického systému ve Francii. Čtvrtý oddíl diplomové práce cílí především na interpretaci a analýzu nastalých změn v politice Francie a závěrečná část shrne zjištěné výsledky.

Základní literatura (10 nejdůležitějších titulů)

BELL, David S. a CRIDDLE Byron, 2014. *Exceptional Socialists: The Case of the French Socialist Party*. New York: Palgrave Macmillan, 227 s. ISBN 978-1-137-31868-8.

CULPEPPER, Pepper D., HALL, Peter A. a PALIER, Bruno, 2008. *Changing France: The Politics that Markets Make*, 315 s. ISBN 978-0-230-58453-2.

DALTON, Russell J., 2004. *Democratic Challenges, Democratic Choices: The Erosion of Political Support in Advanced Industrial Democracies*. New York: Oxford University Press, 227 s. ISBN 0-19-926843-6.

Ezrow Lawrence, 2010. *Linking Citizens and Parties: How Electoral Systems Matter for Political Representation*. New York: Oxford University Press, 177 s. ISBN 978-0-19-957252-6.

Howarth, David, Varouxakis Georgios. *CONTEMPORARY FRANCE: An Introduction to French Politics and Society*. New York: Routledge. 2014. 227 s. ISBN 978-0-340-74187-0.

KNAPP, Adrew, 2004. *Parties and the Party System in France: A Disconnected Democracy?* New York: Palgrave Macmillan, 406 s. ISBN 978-0-230-50362-5.

LAWSON, Kay a POGUNTKE, Thomas, 2004. *How Political Parties Respond: Interest aggregation revisited*. London and New York: Routledge, 267 s. ISBN 0-203-32422-6.

LEWIS-BECK, NADEAU Richard a BÉLANGER Éric, 2012. *French Presidential Elections*. New York: Palgrave Macmillan, 227 s. ISBN 9780230300088.

PEROTTINO, Michel, 2005. *Francouzský politický systém*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 335 s. ISBN 80-86429-48-2.

POWELL Jr., BINGHAM G., DALTON J. Russell a STRØM, Kaare W., 2015. *Comparative Politics Today*. United States: Pearson, 731 s. ISBN 978-0-13-380772-1.